

Zgodovin(ar)ski pogled na potres v Brežicah in okolici 29. 1. 1917

Dušan Nečak

UVOD

O potresu v Brežicah in okolici je bilo razmeroma veliko že napisanega, in to takoj potem, ko je nastal, kakor tudi v kasnejšem času, vendar ne z zgodovinarjevo roko. Dela so napisali v nemškem in slovenskem jeziku. Izdali so jih v knjižni obliki in v obliki strokovnih člankov. Med najpomembnejše vire o potresu štejemo sočasna dela avtorjev prof. dr. Aleksandra Tornquista,¹ prof. dr. Franza Heritscha², dr. Roberta Schwinnerja³ in dr. Ferdinanda Seidla⁴. Že leta 1918 je v reviji Carniola⁵ izšel strokovni članek »Zemeljski potres pri Brežicah in Krški vasi dne 29. januarja l. 1917«. Napisal ga je novomeški geolog Ferdinand Seidl. Istega leta pa je pri Dunajski akademiji znanosti, njenem Matematično naravoslovnem oddelku/Akademie der Wissenschaften in Wien, Mathematische naturwissenschaftliche Klasse, v seriji Mitteilungen der Erdbeben Kommission/Prispevki komisije za potrese, Neue Folge/Nova serija št. 52, izšla knjižica »Das Erdbeben von Rann an der Save vom 29. Jänner 1917, Erster Teil, Wien 1918«

-
- 1 Aleksander Tornquist (* 18. junij 1868, Hamburg, † 1. november 1944, Gradec, ob bombnem napadu), geolog in paleontolog. Geologijo in paleontologijo je študiral na univerzi v Göttingenu, tu leta 1892 doktoriral in se leta 1896 habilitiral. Kot izr. prof. je služboval 1900–1907 na univerzi v Strasbourgu, 1907–1914 v Königsbergu (danes Kaliningrad), kot red. prof. za geologijo pa 1914–1944 na tehniški visoki šoli v Gradcu. Sprva se je ukvarjal s paleontološkimi raziskavami amonitov predvsem v alpsko-mediteranski srednji triadi, pozneje pa v glavnem s tektoniko in rudarsko-geološkimi problemi (Rakovec, Ivan: Tornquist, Aleksander).
 - 2 Franz Heritsch (* 26. december 1882, Gradec, † 17. april 1945, Gradec) je bil avstrijski geolog in paleontolog. Študiral je na graški univerzi, tam doktoriral in leta 1909 na njej tudi habilitiral. Od leta 1921 je predaval geologijo in paleontologijo (Franz Heritsch. *Wikipedia*).
 - 3 Robert Gangolf Schwinner (* 11. maj 1878, Ottenschlag (Nižja Avstrija), † 10. november 1953, Gradec) je bil avstrijski geolog in geofizik. Leta 1911 doktoriral iz geologije na univerzi v Zürichu. V prvi svetovni vojni je 1915–1918 deloval kot vojni geolog. Leta 1917 se je v Gradcu habilitiral kot privatni docent. Leta 1919 je postal asistent na graškem inštitutu za geologijo, leta 1923 pa je postal izredni profesor za fizikalno geologijo. Do leta 1946 je predaval geofiziko, takrat pa se je upokojil (Robert Schwinner. *Wikipedia*).
 - 4 Ferdinand Seidl (* 10. marec 1856, Novo mesto, † 1. december 1942, Novo mesto), slovenski naravoslovec in geolog. Seidl velja za utemeljitelja slovenske geologije in geološke terminologije (Ferdinand Seidl. *Wikipedija*).
 - 5 Seidl, Ferdinand: Zemeljski potres pri Brežicah, str. 43–60.

(Potres v Brežicah na Savi z dne 29. januarja 1917, Prvi del, Dunaj 1918).⁶ Naslednje leto sta v isti seriji izšli še dve študiji o brežiškem potresu: Heritsch, Neue Folge Nr. 56, »Über Brontidi in der Ranner Erdbebenserie des Jahres 1917 nebst Bemerkungen über Erdbebenräsche« (O brontidih v seriji potresov v Brežicah v letu 1917, skupaj z opazkami o potresnih šumih); Heritsch, Schwinner. Neue Folge 57, »Über die Drehungen beim Ranner Erdbeben von 29. Jänner 1917« (O vrtenjih pri brežiškem potresu dne 29. 1. 1917). Leta 1919 pa je, v isti seriji pod številko Neue Folge – 55, izšla tudi najobsežnejša študija avtorjev Heritscha in Seidla na temo konkretnega potresa. Ta je pomenila drugi del študije, ki je izšla leta 1918 s podnaslovom »Die Tektonik der Bucht von Landstrass und ihre Beziehungen zu den Erderschütterungen« (Tektonika Kostanjeviškega polja in njena povezava z zemeljskimi tresljaji).

Med najvidnejšimi slovenskimi avtorji je prof. dr. Vladimir Ribarič.⁷ Pomembni sta njegovi deli: »Zemlja se je stresla«, Ljubljana, 1964, in »Potresi v Sloveniji«, Ljubljana, 1994. V publikaciji Seizmološkega zavoda Slovenije, »Seizmičnost Slovenije I., Katalog potresov/792 n. e. – Ljubljana 1981/, 1982«, pa je pretežno na osnovi izvirnih poročil s terena, ki jih hrani dunajski najstarejši zavod na svetu za proučevanje vremena in geofizikalnih pojavov (ustanovljen 1851) – Zentralanstalt für Meteorologie und geodynamik (Osrednji zavod za meteorologijo in geodinamiko), temeljito ovrednotil potres v Brežicah in okolici 29. 1. 1917. Poleg tega je še vrsta drugih slovenskih in hrvaških avtorjev, ki so pretežno v člankih pisali o Brežiškem potresu in seizmičnosti Krškega polja.⁸ Njihovi članki so pri nas objavljeni v revijah, kot sta denimo Ujma in Gea.

Te uvodne »bibliografske« vrstice nisem zapisal s ciljem, da bi bila bibliografska slika popolna. Rad bi le opozoril, da strokovno obravnavanje Brežiškega potresa 1917

6 Ta študija je v skrajšani obliki dostopna tudi v slovenskem prevodu (hrani avtor).

7 Vladimir Ribarič (* Mihovci pri Veliki Nedelji, 23. januarja 1928, † Ljubljana, 20. januarja 2002), geolog in seizmolog. Diplomiral je 1952 in doktoriral 1986 na Prirodoslovno-matematični fakulteti v Zagrebu. Po specializaciji v Zagrebu in Beogradu je od 1964 delal na Astronomsko-geofizikalnem observatoriju na Golovcu v Ljubljani, ki ga je od 1967 tudi vodil. 1978–1994 je bil direktor Seizmološkega zavoda Republike Slovenije. Od 1981 je bil izredni, od 1987 pa redni profesor seizmologije na univerzi v Skopju. Od 1964–1972 je bil predstavnik Jugoslavije v evropski seizmološki komisiji.

Vzpostavil je opuščeno seizmološko službo v Sloveniji. Izdelal je zemljevid potresnih področij in sestavil katalog potresov (Ribarič, Vladimir: *Seizmičnost Slovenije*). Veliko je prispeval k posodobitvi seizmometričnih opazovanj, vzpostavil mednarodne povezave ter sodeloval pri konstruiranju in izvedbi seizmoloških aparatov. Napisal je deset knjig, med njimi več poljudnih o astronomiki, seizmologiji (*Cilj vesolje, Ikarus leti v vesolje, Zemlja se je stresla, Potresi, Ljubljanski potres* 14. aprila 1895 in druge), 50 znanstvenih razprav, 90 strokovnih in več kot 260 poljudnih člankov, največ v *Življenju in tehniki*, iz naravoslovja, tehnike, astronomike in vojaških ved (Pavlovec, Rajko: Ribarič Vladimir, str. 202).

8 Na primer Janez Lapajne, Majda Hržič, Rajko Pavlovec, Dragutin Cvijanović, ...

ni nekaj povsem novega in neznanega. Moj namen, seveda kot zgodovinarja, ni, ne more in ne sme biti geo-seizmološko vrednotenje doslej opravljenega dela ali poizkus novega vrednotenja. Želim le zgodovinsko nekoliko dopolniti doslej znano sliko o dogajanjih v tistih januarskih dneh leta 1917 ob koncu prve svetovne vojne na osnovi novih primarnih pisnih in fotografskih virov, ki jih hranijo slovenski in avstrijski arhivi. Na žalost mnogi slovenski arhivi ne hranijo zadevnega gradiva ali pa je tega zelo malo ter je malo povedno.

Tudi zato je bilo dokaj nenavadno spoznanje, da v protokolni knjigi »najbolj poklicane« inštitucije za potrese v dvojni monarhiji »*Erdbebenkommission*« ni nikakršnega sledu o potresu v Brežicah leta 1917. V tej knjigi prispelih in odposlanih dopisov je le na enem mestu zapisano ime Rann, torej Brežice. Dodatno poizvedovanje pa je pokazalo, da za to omembo ne stoji nikakršen dokument. Očitno si je zadevno dokumentacijo nekdo takrat ali pa pozneje »sposodil« in je ni vrnil.

Na drugi strani pa denimo Zgodovinski arhiv Celje v fondu okrajnega glavarstva (SI_ZAC/0011 Okrajno glavarstvo Brežice in sresko načelstvo Brežice), v okviru katerega so sodile Brežice, tudi ne hrani podatkov o potresu v Brežicah in okolici leta 1917. Podoben položaj je v Dolenjskem muzeju, kjer tega gradiva ne hranijo zato, ker Brežice ne sodijo pod njihovo območje. Naslednja inštitucija, ki bi lahko hranila gradivo o potresu, je Posavski muzej Brežice. Toda njihova zbirka je skromna, saj hranijo le deset razglednic, ki prikazujejo razdejanje ob potresu, pa še te so po večini znane iz sočasnega časopisja oz. iz drugih virov. Dokumentacije o potresu pa tam sploh ne hranijo.

Fototeka ljubljanskega Muzeja novejše zgodovine je največja fototeka za sodobno zgodovino na Slovenskem. Toda tu nimajo nobenega fotografskega gradiva o posledicah potresa v Brežicah, z izjemo ene fotografije, za katero se domneva, da je iz tistega časa in dogajanja. Zanimivo pa je, da je ohranjeno nekaj gradiva, povečini pozivov k zbiranju sredstev za prizadete in seznamov oseb ter vsot darovanih sredstev, v Zgodovinskem arhivu na Ptuj (signatura: Zgodovinski arhiv na Ptuj, SI_ZAP/0005 Mestna občina Ptuj (MOP) A/rhivska/Š/katla 227, spis št. 416).

Moje posebne pozornosti je bilo deležno ne prav obsežno gradivo frančiškanskega provincialnega arhiva (Arhiv slovenske frančiškanske province, ASFP), ki v predalu Delovnik 1912–1921 hrani delovodnik province za leta 1917. Gradivo vsebuje zanimive in do določene mere nove drobce o poškodbah samostana in njegove cerkve ter o razmerah v samostanu, ki so zavladale po potresu. Leta 2013 je v zbirki Brežiške študije, šte. 4, izšel obširen zbornik znanstvenih razprav z naslovom »*S patri*

smo si bili dobri, Tri stoletja brežiških frančiškanov«. Dve razpravi sta za našo rabo še posebej zanimivi, saj se dotikata usode stavbe in cerkve brežiškega frančiškanskega samostana, ki sta bila ob potresu močno poškodovana. Pater Mihael Stanislav Vovk je napisal razpravo »*Brežiški frančiškani od potresa do odhoda*« (str. 123–135), Helena Seražin pa »*Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana*« (str. 139–169). Prva razprava nam odpira vrata v gradivo frančiškanov, druga pa v čase obnove samostana, v kateri sta glavno vlogo igrala arhitekta Valentin Scagnetti in Hans Hönel. V teh razpravah je bilo uporabljeno tudi gradivo citiranega frančiškanskega provincialnega arhiva.

Preseneča me, da se je največ gradiva ohranilo v Arhivu Republike Slovenije (ARS), saj Brežice na noben način – ne upravno, ne vojaško, ne sodno, ne deželno ... niso sodile v ljubljansko pristojnost oz. pristojnost Kranjske dežele. Gre predvsem za podrobne popise nastalih poškodb in ocen škode na štajerskem delu potresnega področja (SI AS 16 Dež. predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. 127, Okraj Brežice potresni spisi). To gradivo lahko v mnogo čem dopolni obstoječo (po)potresno sliko, predvsem seizmološkega pa tudi zgodovinskega dela pričujoče študije. Gradivo namreč obsega veliko dokumentacije/spisov, v katerih so opisane oblike škode, ki jih je povzročil potres na stavbah, in njihovo vrednost. Drugi del gradiva pa razdrobljeno in dokaj nepovezano govori o organiziranju ter zbiranju pomoči prizadetim.

Najpomembnejše in za zgodovinarja tudi zelo zanimivo gradivo (tako, kot sem pričakoval) je ohranjeno v »pristojnem« Landesarchiv Steiermark, Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu (LA Graz: Gemeindecarchiv Lassing, Familienarchiv Schniderschitsch, Index der Statthalterei). Pri fondu občinskega arhiva občine Lassing in družinskem arhivu družine (župana Brežic) Schniderschitscha (Žniderišiča) gre predvsem za slikovno gradivo – deset razglednic, za seznam darov za prizadete ter za nekaj časopisnih izrezkov, ki zadevajo potres. Konvolut gradiva prezidija cesarskega namestništva za Štajersko: »Rann Erdbeben, 346, 1917, GZ 407/17; 444, 445, 544, 691/17, 722/17, 829, 896–900, 1711, 1712, 2550, 2637; A5b« pa vsebuje dokumente cesarskega namestništva, ki zadevajo aktivnosti ob reševanju nastalega položaja po potresu. Za zgodovinski oris dogajanja ob potresu je to zagotovo najbolj zanimivo gradivo, saj v njem najdemo dokumente, ki zadevajo, denimo, pomoč vojske, dejavnosti v povezavi s strokovno obravnavo potresa (npr. delo Aleksandra Tornquista in sodelavcev), organizacijo pomoči prizadetemu prebivalstvu, opise poškodb, poročila o obiskih najvišjih predstavnikov oblasti, opise in vrste škod, akcije pomoči, finančne probleme ...

Največji in najpomembnejši avstrijski arhiv Österreichisches Staatsarchiv/Avstrijski državni arhiv nakazuje le možnost, da obstaja vsaj indirektno gradivo pod gesli »*potresi, katastrofe, elementarni nesreče*« in zadevnem časovnem razponu v fondih ministrstva za notranje zadeve pod signaturami: »28/1 – Elementarereignisse, Unglücksfälle in Frage (AT-OeStA/AVA Inneres Mdl Präsidium A 2161)« in »Allgemeine Akten die Signatur 28 – Elementarschäden, Notstand, Sammlungen, Steiermark 1914 –1918 (AT-OeStA/AVA Inneres Mdl Allgemein Teil 2 A 2269)« ter Ministrstva za javna dela pod signaturo: 178 – Straßen und Brückenbau: Elementarschäden an Straßen und Brücken 1914–1918 (AT-OeStA/AVA Handel MföA allg A 553). Dodatno pa lahko zatrdimo, da bi bilo mogoče v tem arhivu najti kakšno dokumentacijo o elementarnih nesrečah, tj. potresih, kakršen je bil brežiški, tudi v fondih finančnega ministrstva. To pa bi zahtevalo veliko dela, ki ga ni mogoče opraviti v časovnem okvirju, ki je bil na voljo. Pregled je namreč vezan na množico gradiva. Le-to ne zadeva le škode pri elementarnih nesrečah, temveč tudi finančno delovanje države. Vsekakor ta arhiv ni bil prioriteta. Če bo potrebno, ga bom pregledal. Taka potreba se namreč ni pokazala, saj že uporabljeni dokumenti dajejo dovolj jasno sliko o finančnih problemih pri obnavljanju prizadetega področja in pomoči prebivalcem.

Velik zalogaj je pomenil pregled sočasnega časopisja v slovenskem in nemškem jeziku. Pregledani so bili: Slovenec, Slovenski narod, Slovenski gospodar, Naprej, Marburger Zeitung, Laibacher Zeitung, Deutsche Wacht, Tagespost, Štajerc, Domoljub, Bogoljub, Amerikanec, Slovan, Ljubljanski zvon, Ljubljanski škofijski list, Edinost, Ilustrirani glasnik, Dolenjski list in še vrsta manj pomembnih časnikov. V tem gradivu je največ poročil različnih dolžin o potresu in zbiranju sredstev pomoči, ki se mnogokrat tudi vsebinsko ponavljajo. To gradivo je bilo po večini uporabljeno v doslej znani literaturi in ne prinaša bistvenih novosti, zato ga tudi sam, razen izjemoma, nisem uporabil.

POROČILA O POTRESU IN POPOTRESNI DEJAVNOSTI

Močan potres je 29. 1. 1917 ob 9. uri in 23 minut⁹ prizadel območje Krško-Brežiškega polja in Gorjancev, še najbolj pa Brežice, Krško vas, Globoko in sosednji hrvaški kraj Stojdraga; čutili pa so ga tudi v Avstriji in Italiji. Še istega dne je okrajni glavar

9 Po nekaterih drugih podatkih je do potresa prišlo ob 8. uri in 22 minut (Vovk, Mihael Stanislav: Brežiški frančiškani od potresa 1917 do odhoda, str. 124). Razlika je nastala zaradi uporabe enotnega časa (UTC – universal time coordinated), v katerega seizmologi časovno uvrščajo potrese, kjerkoli na svetu.

iz Brežic ob 12. uri in 35 minut poslal cesarskemu namestniku v Gradec naslednji obupani telegram oz. klic na pomoč: »*Tukaj, katastrofalni potres. Hiše neuporabne. Uradi ne morejo delovati. Prosim za takojšnjo pomoč vojaškega poveljstva v moštvi, ki bo pomagalo pri gradbenih delih in stražilo hiše. Mudi se, tudi smrtne žrtve. Okrajni glavar*«. ¹⁰ Kljub pregovorno zbirokratizirani avstrijski državni upravi je dobil odgovor, tako rekoč, takoj, tj. ob 14. uri in 15 minut: »*Vojaška pomoč pri vojaškem poveljstvu zahtevana. Inženir Steininger poslan v Brežice ...*« ¹¹ Telegramska komunikacija se je nadaljevala tudi kasneje, kar seveda kaže, da so oblasti, tudi vojaške, takoj reagirale na klic na pomoč. Pomočnik poveljnika v Hrastniku je na primer tako vojaškemu poveljstvu v Gradcu sporočil, da bodo v Brežice »... *pod poveljstvom poročnika Antona Zechmeistera takoj napotili »vse tamkajšnje inženirce (Sappeure)*« ¹² z izjemo nekaj neobhodno nujnih predelavcev. Tam bo priskočila na pomoč tudi pehota, ki bo prevzela varovanje ... Oskrbo, če je potrebna, naj zahtevajo od nadomestnega bataljona 87 pešpolka ...« ¹³ Po vojaško natančno je pomočnik poveljnika še predvidel, da bodo vsi tisti, ki bodo pomagali v Brežicah, deležni posebnih dnevníc, glede oskrbe pa dodal, da bodo deležni »*vojne oskrbe z zmanjšanimi porcijami mesa, brez pijače in brez cigar ali cigaret ...*« ¹⁴ Vojaško poveljstvo v Celju pa je v Gradec sporočilo, da je v Brežice napotilo za pomoč pri varovanju objektov samo tiste vojake, ki niso bili sposobni za delovanje na fronti. Zapovedano je tudi bilo »... *če bi bila izkazana potreba po oskrbi naj jo za poslano vojake in za 55 inženircev, zahtevajo od nadomestnega bataljona 87 pešpolka ...*« ¹⁵

Iz povzetkov graške Tagespost iz začetka februarja 1917, ki jih hrani Deželni arhiv Štajerske, ¹⁶ pa je razbrati še natančnejše podatke o takojšnjih ukrepih oblasti po potresu, še posebej zato, ker je 31. januarja bilo zaznati še tri močnejše potrese in vrsto lažjih popotresnih sunkov. Tem so sledili še močnejši potresni sunki 1., 2., 3. in 4. februarja 1917. Višje oblasti in občina Brežice so takoj in odločno uvedle nujne

10 StLA, Statthalterei-Präsidium A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann).

11 Prav tam.

12 Sappeure (sapêr, fr.) so bili samostojen rod avstro-ogrske kopenske vojske. 15. bataljonov teh vojakov so ustanovili šele leta 1912. Nastali pa so iz enot »klasičnih« inženircev (Pionier). Sappeure so bili namreč tisti rod vojske, ki je bil namenjen utrjevanju položajev, gradnji mostov, cest ... na fronti (k. u. k. Sappeure. *Wikipedia*). Za njih pa se pojavlja tudi poimenovanje »podkopnik« ali »vojak tehnične čete« (Bunc, Stanko: *Slovar tujk*, str. 386). Beseda saper je na splošno privzeta iz nemščine in se je kot taka uporabljala že za časa prve svetovne vojne. Slovar slovenskega knjižnega jezika pa pravi: »voj. pripadnik inženirske enote, ki koplje ozke in globoke jarke proti nasprotnikovim položajem« (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 4. knj., Preo-Š, str. 597).

13 StLA, Statthalterei-Präsidium A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann).

14 Prav tam.

15 Prav tam.

16 StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5.



Slika 1: Rekruti 87. pešpolka v Celju 1905 (Goriški muzej).



Slika 2: Razglednica častnikov in vojakov 87. pehotnega polka po 8. soški bitki, oktobra 1916 (Muzej novejšje zgodovine Slovenije).



Slika 3: Češki »Sappeure« ([https://de.wikipedia.org/wiki/K. u. k. _Sappeure](https://de.wikipedia.org/wiki/K._u._k._Sappeure)).

ukrepe. Tagespost tako poroča, da je že 31. januarja prišlo 40 inženircev, da bi pomagali utrditi poškodovane zgradbe. Da bi ugotovili obseg katastrofe, so 30. januarja, torej dan po glavnem potresu, na licu mesta tudi najodgovornejši oblastniki: predsednik okrožnega sodišča, dvorni svetnik Kotzian (Kocjan) in predstavnik cesarskega namestništva inž. Steininger. Dne 31. januarja se je na področje potresa z vlakom pripeljal tudi cesarski namestnik iz Gradca, grof dr. Manfred von Clary und Aldringen, v spremstvu svetnika cesarskega namestništva Coste-Rossettija. Z istim vlakom je v Brežice dopotoval tudi vojaški poveljnik Gradca, general pehote Hugo Martiny, v spremstvu šefa njegovega generalštaba in osebnega pribočnika.

Na kolodvoru so jih sprejeli: vodja urada okrajnega glavarstva Brežic, dr. Viktor Neuwirth, in v imenu župana Hansa Schniderschitscha, občinski svetnik dr. Leuschner.¹⁷ Zanimanje za obseg katastrofe med najvišjimi predstavniki oblasti in dinastije je bilo tako veliko, da je 2. februarja prišel v Brežice tudi nadvojvoda Max, brat zadnjega avstrijskega cesarja Karla I.,¹⁸ s spremstvom. Štajerski cesarski namestnik grof Clary je vojni urad cesarja Karla, v roke podmaršala Martererja, poslal natančen

17 Prav tam.

18 Maximilian Eugen von Österreich (1895–1952): »Seine Kaiserliche und Königliche Hoheit Erzherzog Maximilian Eugen Ludwig Friedrich Philipp Ignatius Joseph, Königlicher Prinz von Ungarn und Böhmen/Njegova cesarska in kraljeva visokost, nadvojvoda Maximilian Eugen Ludwig Friedrich Philipp Ignatius Joseph, kraljevski princ Ogrske in Češke.« (Maximilian Eugen von Österreich. *Wikipedia*).



Slika 4: Poveljnik Gradca od avgusta 1916 do junija 1917, general pehote Hugo Martiny. (<https://goo.gl/LRBBix>).



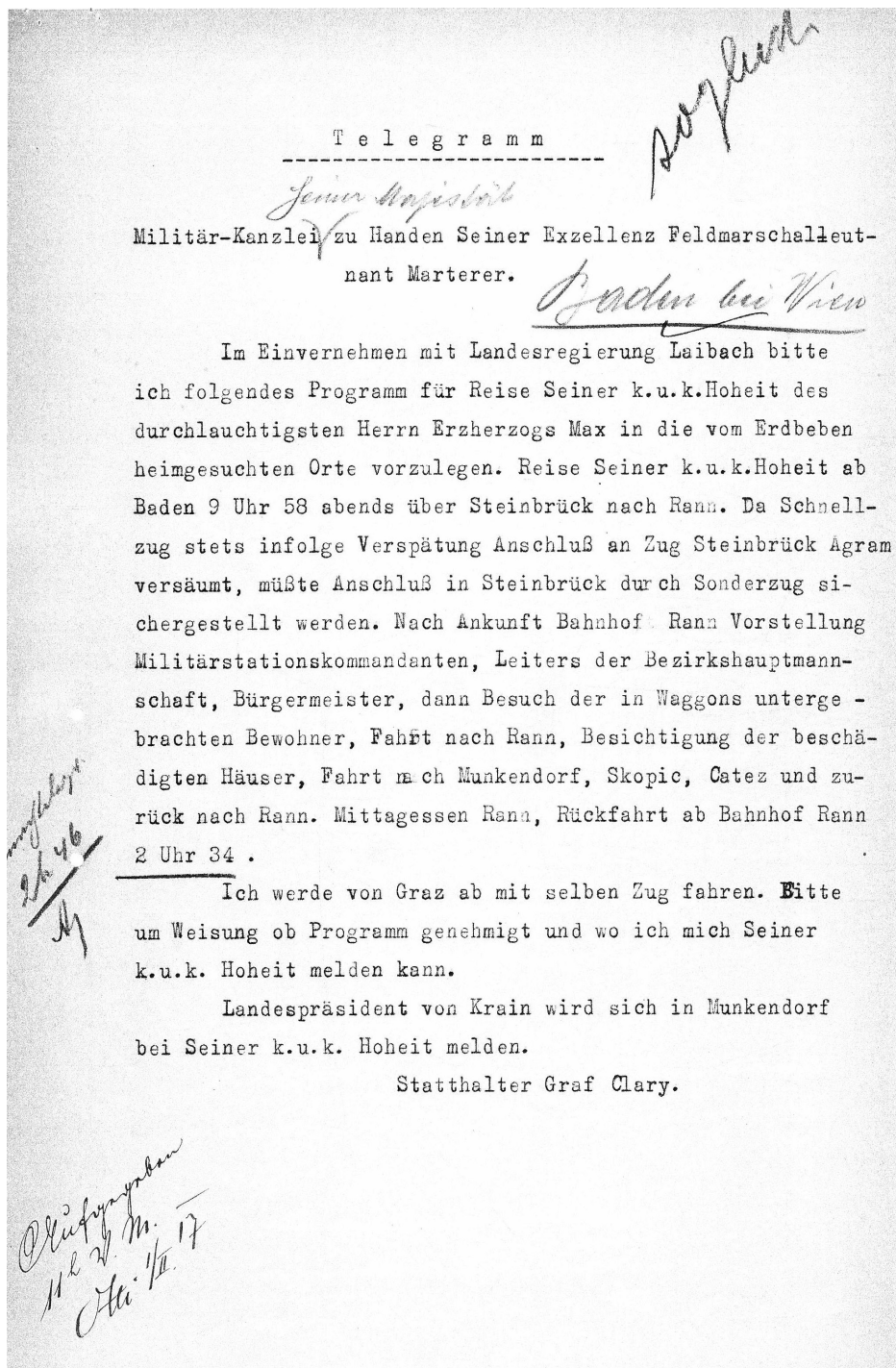
Slika 5: Nadvojvoda Maximilian Eugen von Österreich, brat zadnjega avstrijskega cesarja Karla I. (<https://goo.gl/US2u18>).

program obiska. Brežice naj bi zapustil z vlakom ob 2. uri in 34 minut.¹⁹ Njegov prihod naj bi pomirjujoče deloval na prebivalstvo, s svojim prihodom pa je želel izraziti tudi sočutje.

Spremljali so ga že omenjeni štajerski cesarski namestnik grof Clary in predstavnik deželnega glavarstva, deželni gradbeni svetnik (Landesbaurat) Georg Eichkitz. Na železniški postaji so mu bili predstavljeni: župan Schniderschitsch, svetnik štajerskega cesarskega namestništva Costa-Rossetti in vodja urada okrajnega glavarstva, dr. Neuwirth. V njihovem spremstvu se je nadvojvoda podal na ogled prizadetih krajev; najprej pa si je ogledal, kako živijo prebivalci, nastanjeni v vagonih na železniški postaji.²⁰ Obiskal je mesto Brežice, si ogledal poškodovane stavbe od znotraj in se s spremstvom odpravil v bližnjo zelo hudo poškodovano Krško vas (Munkendorf), ki pa leži že na Kranjskem. Zato ga je na ta obisk pospremil tudi kranjski deželni predsednik, grof Heinrich Attems. Časopisje je poročalo, da ga je prebivalstvo toplo

19 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann).

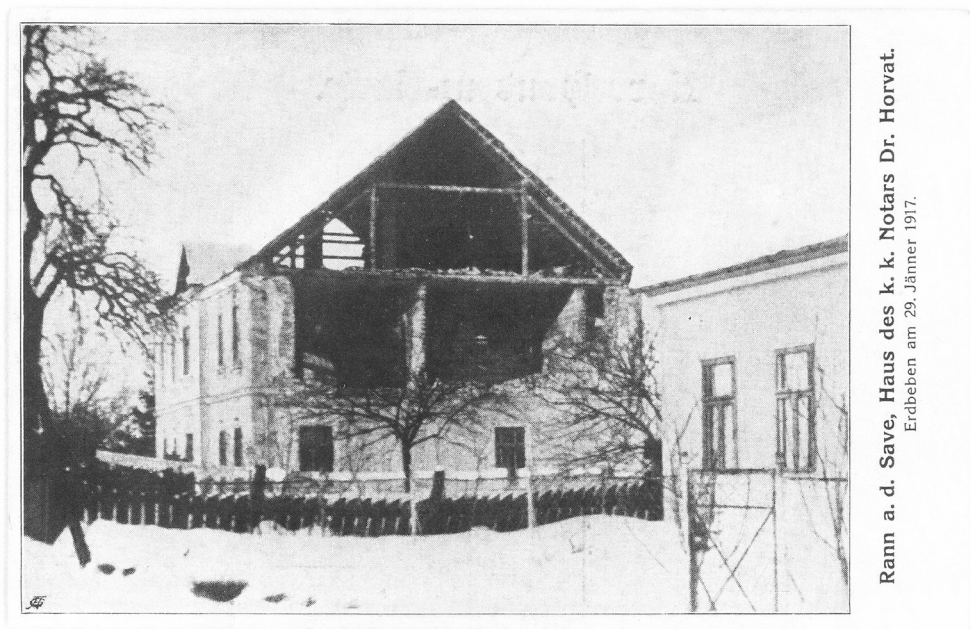
20 Prav tam.



Slika 6: Program obiska nadvojvode Maxa na potresnem področju (StLA, Statth. Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann)).

sprejelo ter da je »zaradi njegove zaupne narave osvojil srca vseh«. ²¹ Bili so prepričani, da je s svojo navzočnostjo dvignil prebivalstvu voljo za nov začetek. ²² Visoki gostje so se lahko na lastne oči prepričali, kako težke posledice je povzročil potres.

Škode pa je bilo tudi v Brežicah veliko. To izkazuje tudi poročilo iz graškega deželnega arhiva. Attemsov grad, simbol mesta Brežice, ki je nastal že v času križarskih vojn, je bil težko poškodovan. Severni stolp je bil ves luknjast – kot da so vanj streljali s topovi, so zapisali poročevalci. S cerkvenega stolpa je odpadel strešni zatrep, na severni strani pa je bilo opaziti velike razpoke. Ena hiša se je sesula in pod seboj pokopala vdovo po nadučitelju Voglarju. Pri več hišah so se zrušili čelni/nosilni (Giebelmauer) zidovi. Tako je bilo pri samostojno stoječi hiši notarja videti kar v notranjost stanovanjskih prostorov. Nekaj hiš je bilo tik pred zrušitvijo, mnoge pa so bile močno poškodovane v notranjščini. Zapisali so, da ni nobene hiše, ki bi bila v celoti primerena za bivanje. Samo pri najbolje ohranjenih hišah je mogoče v pritličju še bivati.

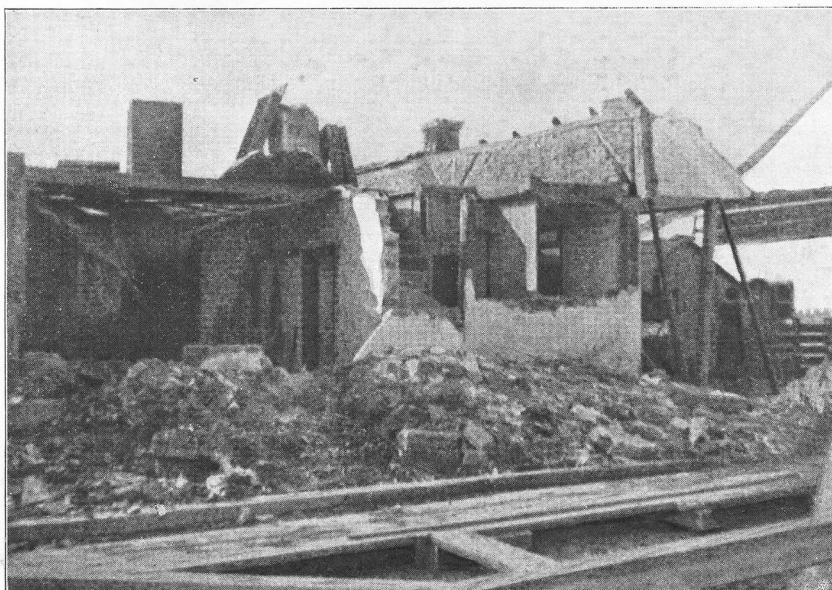


Rann a. d. Save, Haus des k. k. Notars Dr. Horvat.
Erdbeben am 29. Jänner 1917.

Slika 7: Poškodovana hiša brežiškega notarja dr. Horvata (StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5). 346/1917 (Erdbeben in Rann).

21 StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5. Die Schäden an Gebäuden.

22 Prav tam.



Rann a. d. Save, Haus Zimmermeister Rrofl.
Erdbeben am 29. Jänner 1917.

Slika 8: Uničena hiša tesarja iz Brežic (StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5).

Čudili so se, kako je pri dobro ohranjenih hišnih fasadah prišlo do tako velikih poškodb notranjih prostorov. Zanimiva pa je njihova ugotovitev, da je 45 metrov visoki stolp, zgrajen v času vojne, čeprav se je močno majal, utrpel le lažje poškodbe, kakor tudi pričevanje, da se je hrastov gozd pri Brežicah v času potresa upogibal, kot da bi ga bičalo neurje. Vsekakor so bili mnenja, da je velikanska betonska temeljna plošča, ki je bila v stolpu vgrajena kot varnostni element proti potresu, odlično prestala težko preizkušnjo. Poškodovani sta bili tudi vodovodna in električna napeljava, vendar so ju za silo usposobili že do 1. februarja. Prva ocena višine škode je bila: »*Milijon Kron bo komaj zadostovalo.*«²³

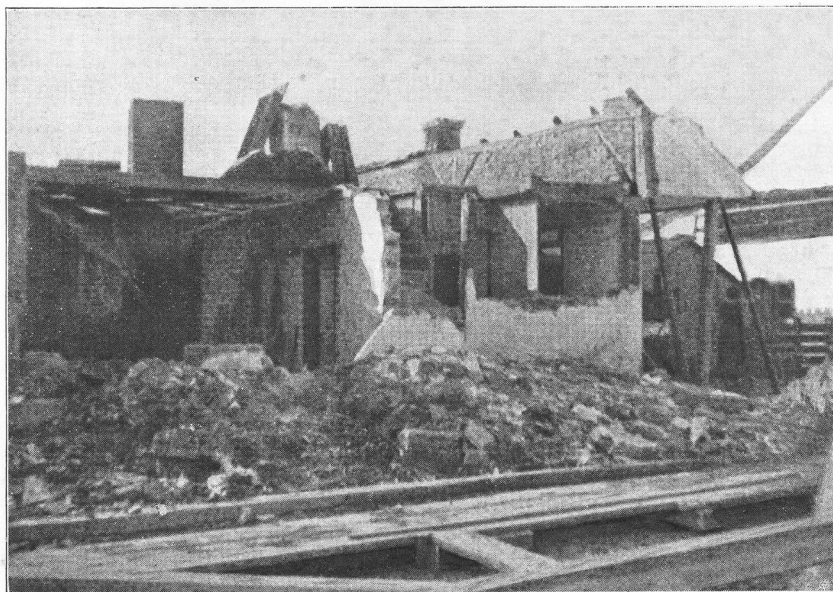
Lokalne oblasti so takoj sprožile ustrezne aktivnosti. Vodja urada okrajnega glavarstva dr. Viktor Neuwirth, komisar baron Christian von Steeb in župan Hans Schniderschitsch, katerega hiša je bila med najbolj poškodovanimi v Brežicah, so se v celoti posvetili organiziranju pomoči prizadetemu prebivalstvu, je zapisano v dokumentu.²⁴ Nadinženir Radovan Sernek je po poročanju Tagespost obiskal vsa nevarna mesta in se dejavno vključil v na novo oblikovano gradbeno komisijo. Fideikomisijski

23 Prav tam.

24 Prav tam.



Rann a. d. Save, Altes Posthaus.
Erdbeben am 29. Jänner 1917.



Rann a. d. Save, Haus Zimmermeister Rrofl.
Erdbeben am 29. Jänner 1917.

Slika 9: Razdejanje po potresu (StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5. in Muzej za novejšo zgodovino).



Slika 10: Razdejanje po potresu (Ilustrirani glasnik, Ljubljana, 15. 3. 1917, št. 28).

administrator²⁵ in občinski svetnik dr. Karl Leuschner pa naj bi hrabro in zelo pomirjujoče deloval na prebivalstvo, še posebej na vojake, nastanjene v gradu. Na ta način naj bi preprečil marsikatero nesrečo. Poročevalec je bil prepričan, da so lokalne oblasti na ta način že na prvi pogled storile vse, kar je bilo mogoče.²⁶

Prvi so priskočili na pomoč vojaki. Oblikovana je bila enota, sestavljena iz 200 mož ter 40 inženircev, ki je prispela takoj. Vodil jo je stotnik Donko Breberina. Zaradi poškodovanih objektov je bila med njegovimi najpomembnejšimi nalogami skrb za varnost ljudi. Zapisali so, da je bilo njegovo delo in delo njegove enote tako dobro opravljeno, da kljub kaosu, ki je zavladal v prvih urah po potresu, ni prišlo do niti enega poskusa kraje ali ropa. Tudi kasneje takih primerov niso zaznali. Živeža ni primanjkovalo, problemi so bili le s pomanjkanjem premoga in petroleja. Zanimiva pa je opazka, da »je za geologe pri katastrofi in njenem žarišču, bila mnogo bolj zanimiva študijska tvarina obnašanje toplih vrelcev v okolici«.²⁷ Opazovalci so bili mnenja, da je bila prisotnost oblasti in strokovnjakov, ki so prišli na lice mesta, zelo

25 Upravnik dednega posestva.

26 StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5. Die Schäden an Gebäuden.

27 Prav tam.

pomirjujoča, saj je ljudem vlivala dodatno moč, da so lahko zdržali vse tegobe, ki jih je prinesel potres, in se lotili obnove.²⁸

Okrajno glavarstvo Brežice je že kmalu po potresu, 5. februarja 1917, potem, ko je cesarsko namestništvo krajše obveščalo o stanju na potresnem področju, na isti naslov poslalo obširnejše poročilo o nastali škodi. Poročalo je, da je po potresu 29. 1. 1917 njihovo področje prizadelo še nekaj šibkejših potresnih sunkov. Poleg Brežic so bili prizadeti še sosednji kraji: Artiče, Zakot, Mostec (Brückl), Sela pri Dobovi, občina Kapele (Kapellen), Mihalovec (Michalowetz) in Dobova. Ocenili so, da so v Brežicah vse stavbe poškodovane, v mnogih od njih ni mogoče stanovati, nekatere pa bo potrebno porušiti. Uradni prostori okrajnega glavarstva so delno uporabni, službeno stanovanje predstojnika okrajnega urada pa je »grozljivo opustošeno in v njem ni mogoče prebivati«.²⁹ Nadalje so poročali, da je pomembna škoda nastala v prostorih davčnega oddelka in okrajnega sodišča. Zadnje so preselili v grad grofa Attemsa, prostori davčnega urada pa so manj poškodovani. Zaradi razdejanja v hiši so bili Poštni urad iz zgradbe brežiške stavbarske zadruga (Baugenossenschaft) prisiljeni preseliti na železniško postajo. Brez kančka začudenja pa so v Gradec poročali, da je na vodnem stolpu mestnega vodovoda nastala le manjša razpoka in da je bila v električni centrali uničena le baterija. Zato pa so brez pomisleka zapisali, da bo treba mestno hišo porušiti, razmeroma malo škode pa je utrpela deželna bolnišnica. V poročilu najdemo zapis, da ima nova »nemška šola« (Deutsche Schule) zelo pomembne poškodbe.³⁰ »Na zgodovinskih zgradbah je videti hude poškodbe posebej na gradu grofa Attemsa, ki je nastal v času križarskih vojn in na stari frančiškanski cerkvi ob samostanu,« pišejo poročevalci.³¹ Zanimivo pa je, da nič ne govorijo o poškodbah frančiškanskega samostana. Od sakralnih objektov so omenili le še župno cerkev (sv. Lovrenca, op. p.), saj se je pri njenem zvoniku porušil čelni zatrep. Poudarili pa so, da je popolnoma neuporabna in posebej hudo poškodovana hiša brežiške stavbarske zadruga (Ranner Baugenossenschaft), ki je bila zgrajena pred kratkim in je bila občudovana zaradi okusnega zunanjšega izgleda.³²

Cesarskega namestnika v Gradcu so obvestili, da je bila za pregled stavb oblikovana posebna komisija. Le-ta je objekte v mestu že skoraj v celoti pregledala. Najbolj nujne varnostne ukrepe, ki jih je zahtevala izvesti komisija, je opravila enota

28 Prav tam.

29 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), An das Präsidium der k. u. k. Statthalterei in Graz, 5. Februar 1917.

30 Prav tam.

31 Prav tam.

32 Prav tam.

inženircev (Sappeureabteilung), temeljitejša popravila pa niso bila mogoča. Razlog je v dejstvu, da je na potresnem področju primanjkovalo strokovnjakov, za katere upajo, da jih bo poslalo poveljstvo armade. Dela pa ovirata tudi zmrzal in sneg. Tisti del poročila, ki se je nanašal na opis poškodb, je avtor, vodja okrajnega urada, zaključil z besedami: *»Po končanem ugotavljanju škode v vseh prizadetih občinah bomo cesarskemu namestništvu posredovali obsežen krizni spis (Notstandoperat). Kolikor pa se lahko oceni ta trenutek, znaša samo v mestu Brežice škoda čez 1 milijon Kron.«*³³

Mesto je bilo tako poškodovano, da je po mnenju vodje okrajnega urada približno polovica prebivalstva zapustila mesto. Tisti, ki so ostali brez strehe nad glavo, so bili nameščeni v železniške vagone ali pa v šotore, ki so jih postavili v ta namen. Prehranjevanje prebivalstva se je izvajalo s poljskimi kuhinjami, in sicer tako, da so morali premožnejši pokazati nakaznico za hrano, ki so jo kupili vnaprej, tisti brez premoženja pa so dobili brezplačno nakaznico (Freianweisung). Poskrbljeno je bilo tudi za varnost, saj so oblasti v mestu oblikovale vojaško enoto, ki je skrbela za varnost ljudi (k. u. k. Streiffkor).³⁴ Toda stvari v zvezi z varnostjo le niso tekle brez zapletov. Vodja okrajnega urada Brežice je že 12. februarja 1917 naslovil na prezidij cesarskega namestništva v Gradec pismo, v katerem je prosil za ureditev razmer v zvezi z varnostjo prebivalstva. V Gradec je namreč prosil za pomoč. Sporočal je namreč, da bo vojaška enota poveljstva 5. armade, ki je skrbela za varnost – varovanje lastnine v zapuščenih hišah, v katere se prebivalci zaradi ponavljajočih se potresnih sunkov še vedno ne morejo naseliti – predvidoma v petih do šestih dneh umaknjena iz mesta, domača žandarmerija pa, da je *»absolutno nezadostna«*. Zato je prosil cesarsko namestništvo, da v kolikor ni mogoča napotitev dodatnih žandarjev, takoj izposluje napotitev vojaške enote 30 vojakov in petih podoficirjev.³⁵

Cesarsko namestništvo je nekaj dni kasneje (25. februarja) očitno posredovalo njihovo prošnjo poveljstvu 5. armade. Verjetno je zaradi vojnih razmer njihovo pismo prišlo do naslovnika šele 1. marca, a je poveljstvo pozitivno reagiralo. Predsedstvu namestništva je namreč z depešo z dne 18. marca 1917 odgovorilo: *»... sporočamo vam, da je bila vojaška enota, ki je skrbela za varnost ljudi v Brežicah konec februarja, zaradi drugih nalog, odpoklicana. Da ne bi prišlo do vznemirjenja pri krajevni policiji je*

33 Prav tam.

34 Prav tam.

35 StLA, Statthalerei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. k. Bezirkshauptmannschaft Zl 85/praes. Erdbeben Rann, An das k. k. Statthalerei-Präsidium, Graz, Rann, am 12. Februar 1917.

H. 173/verau. ad.
 Erdbeben Rann,
 Sicherheitsdienst.

Pos. $\frac{222}{35}$ 1917. An
 das Präsidium
 der k. k. Statthalterei
 in
Boop.

Mit Registrierung aus dem Erlaß vom 23/3 1917
 Pos. $\frac{722}{35}$ wird berichtet, daß 10 Landsturmmänner
 der Feldgerüstarmee eingetroffen sind und zur
 Verwendung des Schutzpolizeidienstes verwendet werden.
 Eine weitere Anstellung von Militärärzten
 für diesen Zweck istens der k. k. Militärkommandos
 erscheint gegenseitig nicht mehr notwendig.

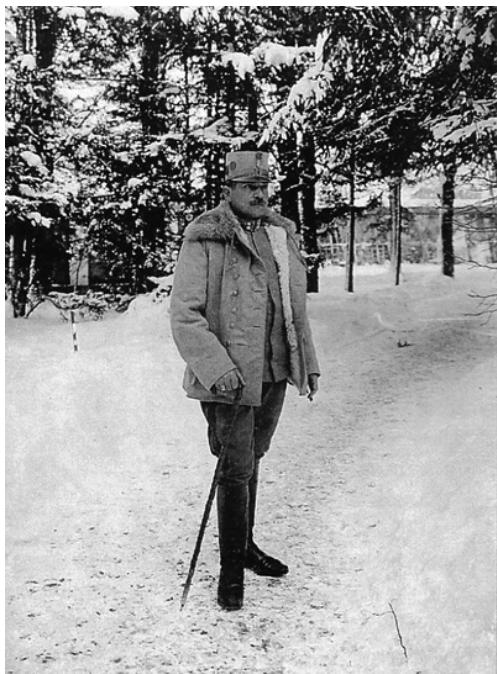
K. k. Bezirkshauptmannschaft
 Rann, am 3/4 1917.
 Der k. k. Amtsvorsetz:
 Neuwirth

Die die Rheinfronten gelangt
 12/3 1917
 410/4

Präsidium
 der k. k. Statthalterei
 Eingelangt am 6-APR 1917
 Pn. 896 44
 1/1
 Name: Müller, Ernst

3/16
 1917 A. 5, 6.

Slika 11: Sporočilo vodje okrajnega urada Brežice dr. Neuwirtha, da ni več potrebe za dodatne varnostne sile v mestu (StLA Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann)).



Slika 12: Šef generalštaba 5. armade v Gradcu, generalmajor Aurel Le Beau (Na fronti, Revija za vojaško zgodovino, št. 11/november 2016, str. 45).

bilo okrajnemu žandarmerijskemu poveljstvu v Brežicah dodeljenih 10 pripadnikov vojaške policije ...»³⁶ Okrajno glavarstvo Brežice je bilo z dodelitvijo novih »varnostnikov« zadovoljno. Vodja okrajnega urada dr. Neuwirth je na sporočilo iz Gradca takoj odpisal in sporočil, da je deset dodeljenih vojnih žandarjev za opravljanje varnostne službe prišlo v Brežice in da dodeljevanje novih vojnih policistov trenutno ni več potrebno.³⁷

Če je bila dodelitev varnostnih sil razmeroma uspešna, pa so se težave jasno pokazale pri oskrbi z gradbenim materialom in delovno silo/strokovnjaki. Na telegram, ki ga je predsedstvo cesarskega namestništva za Štajersko 1. februarja 1917 naslovilo na poveljstvo (5.) armade s prošnjo po napotitvi delovne sile in dodelitvi potrebnega gradbenega materiala za odpravo škode po potresu 29. 1., je 6. 2. 1917 dobilo negativen odgovor. Poveljstvo armade je sicer zagotavljalo, da dela vse, kar je v njegovi moči za odpravo posledic potresa, vendar zahteve po delovni sili in gradbenem materialu »močno presegajo pristojnosti poveljstva in sredstva, ki so mu v ta namen na razpolago«.³⁸ V odgovoru je bilo poudarjeno, da lahko »zaradi ohranitve bojne sposobnosti armade, tako pomoč zagotovijo le s pomočjo dežele oz. države«.³⁹ Poveljstvo armade v Gradcu pa je zagotavljalo, da bo še naprej, v okvirih možnosti, pomagalo z dodelitvijo delovne sile in še posebej z dostavo barak za nastanitev javnih uradov.⁴⁰ Toda svetnik cesarskega namestništva

36 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. u. K. 5. Armeekommando (Q Abt), Q. Op. Nr. 9272/37/M. A., Präsidium der k. u. k. Statthalterei für Steiermark, Feldpost, am 18. März 1917.

37 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), An das Präsidium der k. u. k. Statthalterei in Graz, Rann, 3. 4. 1917.

38 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Telegram, Adelsberg (Postojna op. p.), 6. 2. 1917.

39 Prav tam.

40 Prav tam.

za Štajersko Costa-Rosetti je vendarle še istega dne, 6. 2., omilil trdo stališče poveljstva 5. armade. Srečal se je namreč s šefom generalštaba armade generalmajorjem Aurelom le Beaujem in se z njim dogovoril, da ima armadno poveljstvo za napotitev v Brežice na voljo pet steklarjev in šest dimnikarjev. Zato je zaprosilo za informacijo, koliko takih profesionalcev v Brežicah potrebujejo.⁴¹ Tovrstnih strokovnjakov pa, kot je razvidno iz nadaljevanja navedenega sklepa občinskega sveta Brežice, niso potrebovali prav veliko.

Potrebe po strokovni delovni sili in gradbenem materialu pa so bile na terenu seveda mnogo večje. 17. 2. 1917 je namreč zasedal občinski svet mesta Brežice in sprejel sklep, da na cesarsko namestništvo naslovi prošnjo o takojšnji pomoči za odpravo posledic potresa. Sklep je podrobno navajal potrebo za omilitev škode, ki so jo preliminarno ocenjevali na približno 1.1 milijon kron. Pri tem pa so opozarjali, da ocena škode še ni dokončna, saj se vedno znova pojavljajo novi škodni primeri. Da je bila njihova ugotovitev točna, dokazujejo tudi podatki iz popisa škode iz julija 1917, ko je popisna komisija ugotovila, da je škode za 1.383.600 kron, in sicer samo za mestno občino Brežice.⁴² Za štajersko okolico mesta Brežice pa je konec februarja ocenitev znašala približno 100.000 kron.⁴³

Poleg takojšnje finančne so prosili še za materialno pomoč in pomoč v strokovni delovni sili. Da bi v Brežicah delovali do konca leta, so prosili izšolano delovno silo, skupaj z orodjem, in sicer:

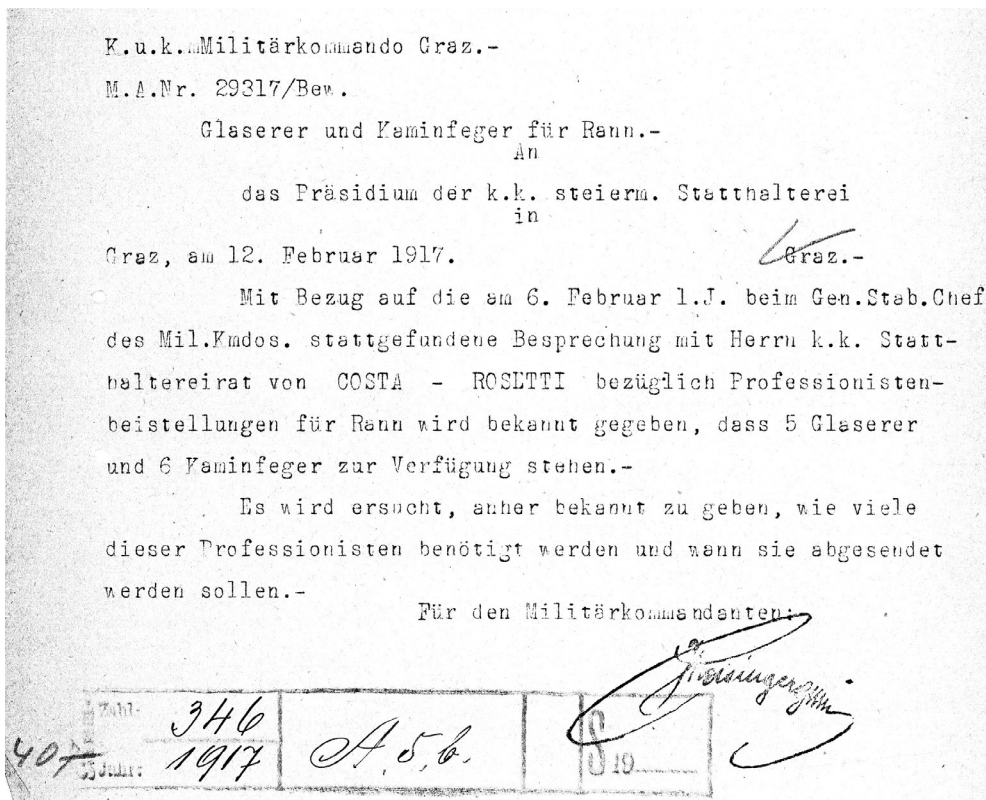
»... a) 30 zidarjev, 5 zidarskih polirjev, 5 tesarjev, 1 tesarskega polirja, 4 lončarje, 2 kovača, 2 ključavničarja, 3 elektroinštalaterje, 2 vodovodna inštalaterja, 1 strojnika za dizelske motorje, 2 krovca, 6 soboslikarjev, 2 pleskarja, 3 mizarje, 1 steklarja, 1 parketarja, b) 50 pomožnih delavcev, c) 10 popolnih konjskih vpreg s kočijaži za odvoz odpadnega materiala in dovoz gradbenega materiala ...«⁴⁴ Od gradbenega materiala pa so prosili za dobavo: »... a) Opeka – 150 000 zidakov; Strešniki: 40 000 bobrovec, 10 000 žlebasto strešne opeke (Strangfalzziegel, vrsta strešne opeke – t. i. zarezni bobrovec) in 2000 slemenjakov; b) 100 vagonov apna, c) 2 vagona cementa

41 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. u. k. Militärkommando Graz, M. A. Nr. 29317/Bew. Glaserer und Kaminfeger für Rann, An das Präsidium der k. k. steierm. Statthalterei, Graz, am 12. februar 1917.

42 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice.

43 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Amtstechnische Äusserung zum Beschlusse der Stadtgemeinde Rann von 17. Februar 1917, Graz am 25. Februar 1917.

44 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Stadtgemeindeamt, der Landesfürstl. Kammerstadt, Rann a. d. Save in Untersteiermark, Zl. 179, Rann, den 19. Februar 1917, An die k. k. Statthalterei, Graz.



Slika 14: Korespondenca o dodelitvi strokovnjakov za odpravo škode po potresu med poveljstvom 5. armade in cesarskim namestništvom za Štajersko (StLA Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann)).

d) 300 vagonov peska iz Brestanice, e) 5000 m železnih stavbenih vezi (eiserne Schliessen); f) 3 vagonne gradbenega lesa in lesa za odre ...⁴⁵

Kljub morebitnem pretiravanju v prošnji za pomoč je torej očitno, da je bila škoda, ki jo je potres povzročil v Brežicah, velika. To dokazuje tudi poudarek občinskega sveta v sklepu, da v navedenih zahtevah po strokovni delovni sili in gradbenem materialu »... niso upoštevane novogradnje porušenih hiš in druga posebej velika gradbena dela, temveč zgolj obnova dela poškodovanih objektov. Ugotavljanje obsega teh večjih del še ni zaključeno in si zato mestna občina pridržuje pravico, postaviti nove zahteve. Te bodo osnovane na bolj zanesljivih podatkih o višini teh škod ...⁴⁶

45 Prav tam.

46 Prav tam.

Mestna občina je zaprosila tudi za popuste pri transportu gradbenega materiala po železnici. Prosila je, da cesarsko namestniško poskrbi tudi za oskrbo poslanih ljudi in živali. Nadalje je ugotavljala, da iz izkušenj pri gradnjah v času vojne ni mogoče zagotoviti civilnih delavcev, stroški zanje pa so zelo veliki. Zato so bili prepričani, da je nujna pomoč vojske, ki pa se je doslej izkazala kot le prehodna in v omejenem obsegu. Prosili so cesarsko namestništvo, da pri vojaškem poveljstvu v Gradcu doseže, da jim le-to zagotovi izdatnejšo pomoč v osebju in materialu. Položaj na potresnem področju je bil že tako težak, zaradi vojne pa še mnogo težji. Zato ni nikakor čudno, da je mestna občina v sklepu ob koncu še poudarila: »... Z ozirom na že tako težak položaj, ki pritiska na prebivalstvo, moramo še prositi, da naj c. k. cesarski namestnik, s svojim vplivom doseže, da bi vsaj delovno silo in njeno oskrbo dobili brezplačno ...«⁴⁷ Težave, s katerimi so se srečevali na terenu, so bile torej večplastne, nenazadnje tudi finančne. Zato je bila na deželni in državni ravni sprožena akcija tudi za splošno zbiranje denarnih prispevkov za ponesrečence, o čemer bo govor v posebnem poglavju.

Sklep mestne občine Brežice pri cesarsko namestniških oblasteh ni bil sprejet brez preverjanja in ne prav z veseljem. Pristojni inženir, ki je bil, kot sem že zapisal, že naslednji dan po potresu poslan iz Gradca na potresno področje, inž. L. Steininger, je namreč že nekaj dni po sklepu mestne občine Brežice (25. 2. 1917) za cesarsko namestništvo pripravil dokaj obsežno Uradno tehnično izjavo (Amtstechnische Äusserung). To je bila strokovno utemeljena analiza stanja v mestni občini Brežice, ki je bila do navedb v sklepu dokaj kritična.⁴⁸ V njej najprej ugotavlja, da je, po tem kolikor je mogoče soditi ta trenutek, vseh 150 nepremičnin mestne občine Brežice več ali manj težko poškodovanih. Meni, da je te poškodbe v največ primerih sicer relativno lahko odpraviti, toda ostaja še vedno večje število nepremičnin, katerih obnova bo dolgotrajna in posebno draga. K tem težko poškodovanim nepremičninam so po njegovem mnenju sodile: bolnišnica, Nemška hiša, Narodni dom, dr. Del Cott, gostilna »Grüne Wiese« ter nepremičnine, katerih lastniki so družine Schweiger (najbrž Švajger), Cidan (najbrž Židan), Forwat (najbrž Horvat), Druschowec (najbrž Drušovec ali Drugovič), Schrenko (najbrž Šrenko ali Žrenko), Slanič, (Matschak (najbrž Mačak ali Maček), kakor tudi obe šoli, mestna hiša, frančiškanski samostan s cerkvijo, župna cerkev, cerkev sv. Roka in grad.⁴⁹

47 Prav tam.

48 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Amtstechnische Äusserung zum Beschlusse der Stadtgemeinde Rann von 17. Februar 1917, Graz am 25. Februar 1917.

49 Prav tam.

Stadtgemeindeamt
der landesfürstl. Kammerstadt
Rann a. d. Save
in Untersteiermark.

Zl. 179

Rann, Erdbeben.

Rann, den 19. Februar 1917.

An

die k.k. Statthalterei

G r a z .

Das gefertigte Stadtgemeindeamt gestattet sich in Ausführung des Beschlusses des Gemeindeausschusses der Stadt Rann an der Save vom 17. Februar 1917 die ergebene Bitte auszusprechen, die im beigelegten Beschlusse angeführten Bitten der Stadtgemeinde Rann in wohlwollende Erwägung ziehen und den dortigen Einfluss zur Verwirklichung der Hilfeleistung geltend machen zu wollen.

Der Bürgermeister:



[Handwritten signature]

Slika 15: Prva stran sklepa/prošnje mestne občine Brežice o pomoči za odpravo posledic potresa z dne 17. 2. 1917 (StLA Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann)). Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-1.

V analizi je potrdil, da kljub temu da podrobnejša ocena škode še ni narejena, je v sklepu navedena približna vsota škode utemeljena. Ugotavljal je, da je do tako velike škode prišlo tudi zaradi slabe gradnje objektov, neuporabe železa in konstrukcijskih napak pri gradnji. Posebej pa je poudaril, da je bila največja pomanjkljivost pri gradnji, ki jo je ugotovil, uporaba povsem neprimerne malte. Nato pa je nadaljeval z opisom vrst

del, ki jih je potrebno opraviti. Najprej je po njegovem mnenju treba kot »*nujna dela*« opraviti varnostna dela, ki jih po lastni ugotovitvi in ugotovitvi cesarsko-kraljevega nadinženirja Radovana Serneca, izvaja vojska pod vodstvom inženirskega (Sappeur) poročnika Antona Zechmeistra in pod stalno državno tehnično kontrolo. Pod nujna dela sodijo po njegovem mnenju tudi obnovitvena dela, dokler ne bodo objekti sposobni sprejeti prebivalcev. To pa je v mnogo čem odvisno od tega, kako je mogoče pridobiti civilne delavce, ki jih kronično primanjkuje. Zato morajo biti tudi obnovitvena dela uvrščena v kategorijo nujnih del, je zapisal Steininger. V tej zvezi se je dotaknil tudi stroškov, ki morajo biti pokriti, da je mogoče nujna obnovitvena dela opraviti. Zavzel se je za to, da bi stroške za ta dela prevzela država, okrajno glavarstvo pa bi po državno tehničnem preverjanju račune poslalo v izplačilo. Taka rešitev se mu je zdela razumna in razmeroma lahka. Ni zagovarjal možnosti, da bi posamezni lastniki poškodovanih nepremičnin sami nosili stroške varnostnih popravil.⁵⁰

Težje pa bi, po njegovem mnenju, bilo najti rešitev za obnovitvena dela, katerih izvedbo je videl na dveh ravneh: na tista dela, pri katerih se je nujno držati gradbenih predpisov (izgradnjo dimnikov, zatrepov, uporabo armatur, rušitve itd.), in na druga dela, ki jih ne zajemajo gradbeni predpisi (npr. hišno okrasje, pleskanje itd.). Za izvedbo obnovitvenih del bi morala občinska uprava zahtevati vojaško ali drugo državno pomoč. Toda, je zapisal inženir Steininger, v občinskem sklepu ni najti podatka, pod kakšnimi pogoji naj bi se določila nujnost dodelitve delovne sile in vozil s konjsko vprego. V sklepu namreč ni dorečeno, kdo naj bi prevzel vodenje teh ljudi, kdo naj bi priskrbel potrebne materiale. Še posebej je poudaril, da ni navedeno, kdo naj bi pokrtil stroške. Zato je menil, da je treba kljub kasnejšim težavam še pred začetkom del na ta vprašanja jasno odgovoriti. Predlagal je tudi, da morajo o teh vprašanjih nujno spregovoriti in jih rešiti v posebej zato sklicanem gradbenem odboru.⁵¹

Probleme je videl tudi pri še nejasnem odgovoru na vprašanje, ali bo država denarno podpirala posamezne primere ali bo vso obnovo prepustila občini. Če se bo država v ta dela tudi neposredno vmešala, bi se to moralo odraziti tudi v sestavi gradbenega odbora, je bil prepričan Steininger. Pri tem je opozoril na kronično pomanjkanje zaradi vojne, državnih tehničnih strokovnjakov (Staatstechniker). V korist države je zapisal, da je sicer po tistem, kar je videl v Brežicah, zelo malo lastnikov, ki bi lahko škodo sami odpravili, kar bi bilo najverjetneje in najbolj samo po sebi umevno. Pri zadevanje po takem reševanju škode pa bi bilo po njegovem mnenju ovirano zaradi

50 Prav tam.

51 Prav tam.

pomanjkanja delavcev. Sploh pa je bil mnenja, da večina lastnikov pričakuje, da bo škoda odpravljena popolnoma brez njihove udeležbe. Tako prepričanje lastnikov naj bi v mestu prevladovalo tudi pri izvajanju t. i. varnostnih del. Kritiko obnašanja/čakanja lokalnega prebivalstva je zaključil z besedami: »... Pri vsem razumevanju za stisko prebivalstva Brežic, za katero niso nič krivi, je treba to pasivnost prebivalstva označiti za škodljivo pri urejanju razmer ...«⁵²

Potem pa je oblastem v Gradcu predlagal sledeče ukrepe:

»... a) Osnovanje gradbenega odbora za obnovitvena dela. Ta naj se ukvarja z pridobitvijo /vojaških/ delavcev in konjskih vpreg ter z pridobitvijo gradbenega materiala. Na njega se morajo obrniti vsi, ki želijo popravilo.

b) Vodstvo občine kot gradbena oblast I. instance je tista, ki je dolžna podeljevati gradbene predloge za rušenja, popravilo dimnikov in čelnih zidov itd. vgradnjo stavenih vezi itd.

c) Na izrecno izraženo željo posameznega lastnika se izvedejo dela, ki se obračunajo. Izvedbo del glede na obseg in vrstnem redu, določa odbor, ki lahko izvedbo tudi odkloni.

d) Glede na to, da večina del sodi v delokrog koncesionarjev gradbenih obrtnikov, se mi zdi neobhodno potrebno, da se vključijo gradbeni in zidarski mojstri. Tem podjetnikom so lahko nato dodeljeni vojaški delavci, kar lahko olajša tudi pridobitev gradbenega materiala. Prenos posebnih gradbenih del na podjetnike, smatram za važno, tudi zato, da bodo prevzeli odgovornost za izvedbo del v skladu s predpisi, česar ne more prevzeti gradbeni odbor ...«⁵³

Po kritiki se je Steininger odločil za milejše tone in za ugotovitve, ki so bili bolj naklonjeni zapisom v občinskem sklepu. Graškim oblastem je zagotavljal, da je potreba po dodelitvi vojaških delavcev, kot jo je zapisala mestna občina Brežice, nujno potrebna. Delovne sile namreč močno primanjkuje, z dodelitvijo vojaške delovne sile pa bi bilo edino mogoče izvesti obsežnejše delovne naloge. Na ta način, je prepričeval graške oblasti Steininger, bi se tudi stroški za obnovitvena dela močno zmanjšali. Bolj skeptičen pa je bil pri zahtevi mestne oblasti za dostavo gradbenega materiala. Skliceval se je namreč na pogovor, ki se je pred časom odvijal na vojaškem poveljstvu, na katerem je šef vojaškega gradbenega oddelka zatrjeval, da tudi sami kupujejo gradbeni material in da ga zato ne morejo oddajati. Zato je predlagal, naj za

52 Prav tam.

53 Prav tam.

dostavo gradbenega materiala poskrbi gradbeni odbor, cesarsko namestništvo pa naj mu priskoči na pomoč le pri dodelitvi potrebnih vagonov.⁵⁴

Steininger je ob zaključku poročila tudi relativiziral čas možnega prihoda vojaške delovne sile. Menil je, da na čas prihoda vojaške delovne sile vplivata vsaj dva elementa. Na eni strani je to dostava gradbenega materiala in na drugi strani dejstvo, da potresni sunki še kar trajajo. Zato, po njegovem mnenju, še ni prišel čas za začetek popravil. Kritično se je ozrl tudi na dejstvo, da so brežiške mestne oblasti v sklepu med drugim prosile za pomoč z delovno silo le za mesto Brežice. Zapisal je, da bi bilo potrebno enako prošnjo zastaviti tudi za okoliške od potresa prizadete občine.⁵⁵

K poročilu je inženir Steininger priložil še seznam predvidoma potrebne delovne sile, čas nastopa dela in čas trajanja dela, tako za mesto Brežice kot za sosednje štajerske občine. Ni pa v njem najti predlogov o količini in vrsti gradbenega materiala, pač pa le poudarek, da bo mogoče potrebna kakšna manjša korektura pričujočega seznama. Posebej je podčrtal, da je treba biti zlasti pozoren na to, da bo delovno silo oskrbovala vojska in jo tudi opremila s potrebnim orodjem. Zaželel si je, da bi bilo za obnovo prizadetega področja dodeljeno kar največ inženirjev črnovojniških enot (Landsturmingeniere), izkušenih pri visokih gradnjah.⁵⁶

Če primerjamo oba spiska, tistega iz občinskega sklepa in tistega iz uradnega poročila inž. Steiningerja, v tistem delu, ki govori o potrebah po delovni sili, hitro ugotovimo, da sta si seznama tako po izbiri potrebnih poklicev kakor tudi po njihovem številu domala identična. Oba seznama tako zahtevata po 50 pomožnih delavcev, po pet tesarjev in enega tesarskega polirja, oba predvidevata dodelitev po štiri pečarje in po dva ključavničarja ter kovača, po tri mizarje, enega steklarja, šest soboslikarjev, dva pleskarja, dva vodovodna inštalaterja, dva ključavničarja itd. Močno pa se seznama razlikujeta v zahtevi po številu zidarjev, ki jih Steininger samo za Brežice zahteva 35, občina pa le 30, in še 15 za sosednje občine, nadalje po številu elektroinštalaterjev 5 : 3, parketarjev 2 : 1, tesarjev 10 : 5 itd. Na Steiningerjevi listi nadalje najdemo še zahtevo po tapetniku, ne zahteva pa strojnika za dizelske motorje, kot je to zahtevala mestna občina. V nekoliko zmanjšanem številu in manjšem izboru potrebnih poklicev vsebuje Steiningerjev seznam tudi zahtevo za dodelitev strokovne delovne sile za sosednje štajerske občine.⁵⁷

54 Prav tam.

55 Prav tam.

56 Prav tam.

57 Prav tam.

Amtstechnische Aeußerung

zum Beschlusse der Stadtgemeinde Rann vom 17. Februar 1917.

Soweit die Erdbebenbenschäden jetzt überblickt werden können, kann festgestellt werden, daß alle ca. 150 Realitäten der Stadtgemeinde Rann mehr oder minder schwer beschädigt worden sind. Sind diese Beschädigungen in den meisten Fällen zwar relativ leicht behebbar, so bleibt immerhin eine größere Anzahl von Realitäten übrig, deren Wiederinstandsetzung langwierig und besonders kostspielig sein wird. Zu diesen schwer beschädigten Objekten gehören insbesondere: Krankenhaus, Deutsches Heim, Narodni dom, Dr. Del Cot, Gasthaus "Grüne Wiese", die Realitäten Schweiger, Cidan, ~~Forwat~~, Forwat, Lruschkowec /:2 Realitäten:/ Schrenko, Slanič, Matschak, dann die beiden Schulen, das Rathaus, das Franziskanerkloster samt Kirche die Pfarrkirche und die Rochuskirche und das Schloß.

Obzwar das Detailschätzungsoperat noch nicht fertiggestellt ist, kann gesagt werden, daß die approximative angegebene Schadenssumme reichlich bemessen ist. Insbesondere ist auch zu erwägen, daß zahlreiche Objekte vor dem Erdbeben baulich vernachlässigt worden waren, so daß sich dort naturgemäß größere Erdbebensschäden einstellen mußten. Die Größe der Erdbebensschäden war in vielen Fällen auch von der konstruktiven Durchbildung der Gebäude abhängig und haben sich konstruktiven Fehler, insbesondere der Mangel von Schließen, schwer gerächt.

Als schwerer Mangel in baulicher Hinsicht muß auch die Verwendung ganz unqualitätsmäßigen Mörtels bezeichnet werden.

Nach diesen kurzen Feststellungen möchte ich mich zunächst auch mit dem Begriff "Notstandsarbeiten" eingehender vom technischen Standpunkte aus befassen. Dazu gehören vor allem die Sicherungsarbeiten, die auf Grund der vom k.k. Oberingenieur Serbec und mir gemachten Erhebungen durch Militär unter Leitung des k.u.k. Sappeurleutnants Zechmeister und unter ständiger ^{aber} staatstechnischer Kontrolle durchgeführt werden. Weiters/gehören dazu alle Wiederinstandsetzungsarbeiten bis zur Bewohn- und Benützbareit der Objekte, welche Arbeiten dringlich sind und bei

Slika 16: Prva stran »Uradnega tehničnega poročila« inž. Steiningerja z dne 25. 2. 1917 o potrebah za odpravo škode na potresnem področju (StLA Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann)). Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-2.

Vojaške razmere in posledično vojska niso bile naklonjene zahtevam in potrebam prebivalstva s potresnega področja. Že 22. 2. 1917 je poveljstvo 5. armade v Gradcu cesarskemu namestništvu zavrnilo zahtevo za približno 200 oseb, ki bi pomagale čistiti ruševine in ki naj bi ostale dalj kot do konca meseca februarja. Z enako obrazložitvijo, češ da jih potrebujejo drugod, so odpoklicali tudi vojaške varnostne sile in določile, da lahko za največ 14 dni kakih 15 vojakov in nekaj podoficirjev ostane, da bi čuvali red in mir.⁵⁸ Vojaško poveljstvo zaradi pomanjkanja konj ni odobrilo konjskih vpreg.⁵⁹ Nekaj dni kasneje (27. 2. 1917) so se na poveljstvu nekoliko omeščali in cesarsko-kraljevemu namestništvu sporočili, da lahko v okrajnem glavarstvu Brežice od 4. 3. 1917 lahko računajo na pomoč pri obnovitvenih del 100 ljudi. Posebej so poudarili, da te ljudi lahko uporabijo le za najnujnejša dela in najnujnejšo pomoč, medtem ko naj se cesarsko namestništvo za dodelitev strokovne delovne sile obrne neposredno na vojno ministrstvo, ki da je edino pristojno za take odobritve.⁶⁰ V začetku marca pa je vojno ministrstvo vendarle sporočilo cesarskemu namestništvu, da je graško poveljstvo osnovalo oddelek delavcev, sestavljen iz strokovnjakov in pomožnih delavcev, ki bo okrajnemu glavarstvu Brežice na voljo, dokler bo potrebno.⁶¹

Takšno podajanje obnovitvenih zadev sem ter tja je trajalo, kolikor lahko sledimo po ohranjenih arhivskih virih, vsaj do aprila 1917, čeprav je mogoče reči, da so se s časom stvari odvijale v prid prizadetega prebivalstva. Lokalne oblasti pa so se dela lotile resno in natančno, pa tudi dobro so bile obveščene o povzročeni škodi v mestu in okoliških občinah. To zlasti kaže zapisnik sestanka Okrajnega kriznega odbora Brežice z dne 28. 2. 1917.

Skoraj natančno mesec dni po potresu se je torej v prostorih okrajnega glavarstva Brežice sestal Okrajni krizni odbor. Zapisnik tega sestanka je bil posredovan cesarskemu namestništvu v Gradec. Seji je predsedoval vodja urada okrajnega glavarstva in okrajni komisar dr. Viktor Neuwirth, ki je kot poročevalce na sejo povabil še: okrajnega komisarja barona Christiana von Steeba in cesarsko namestniškega

58 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. u. k. 5. Armeekommando (Q. Abt.) Q. Op. Nr. 9272/33/M. A., Beistellung von Arbeitskräften für Rann – Munkendorf, An das k. k. Statthalterei Präsidium in Feldpost Nr. 508 am 22. 2. 1917.

59 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. u. k. Militärkommando Graz, M. A. Nr. 37875/Pf. R., Beistellung v. 10 beschirrtten Pferden, An die k. k. Statthalterei in Graz, Graz am 24. Februar 1917.

60 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. u. k. Militärkommando Graz, Präs. 4570/A, Rann, Erdbebenkatastrophe, An das Präsidium der k. k. Staatthalterei in Graz, Graz am 27. Februar 1917.

61 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Telegramm, 14. März 1917.

inženirja Steiningerja. Krizni odbor so sestavljali najpomembnejši lokalni veljaki: deželni poslanec in vladni komisar za brežiško okrajno zastopstvo Karl del Cott; član brežiškega občinskega odbora dr. Franz Horvat, notar v Brežicah; dr. Karl Leuschner, član brežiškega občinskega odbora in upravnik grofovskega dednega posestva (Fideikommissaradministrator); Josef Mešiček, dekan in mestni župnik v Brežicah; Ignatz Priklmayer, brežiški višji inšpektor v pokoju; Hans Schniderschitsch, brežiški župan; Radovan Sernec, brežiški višji inženir, in Ignatz Suppan, učitelj iz Brežic. Prisotni pa so bili tudi predstojniki sosednjih občin Zakot, Mihalovec, Veliki Obrež, Gaberje, Sela, Kapele in občinski svetnik z Mosteca Franz Drugovič.

Po uvodnih pozdravnih besedah predsedujočega dr. Neuwirtha je besedo povzel baron von Steeb, ki je navzoče informiral, da so strokovnjaki ugotovili, da je bilo žarišče potresa 29. 1. v Brežicah in najbližji okolici. Zato je tudi največ škoda na Štajerskem povzročil prav na tem področju. Poudaril je, da je okrajno glavarstvo takoj po pogubnem potresu v prizadetih občinah razglasilo izredno stanje in nadaljeval: »... *Milosti prevzvišene cesarske hiše in prijazni skrbi njegove ekselence cesarsko kraljevega namestnika, se prizadeti lahko že zahvalijo za izdatne prispevke in je bila zagotovljena garancija za, po možnosti, nadaljnjo pomoč ...*«⁶² Povedal je še, da je predsedstvo štajerskega cesarskega namestništva organiziralo zelo široko akcijo za zbiranje sredstev za pomoč prizadetim, o čemer bo govor v drugem poglavju pričujoče študije.

V nadaljevanju piše o problemih, ki so izbruhnili po potresu, poškodovanih objektih v posameznih krajih potresnega področja in o potrebah po pomoči za konkretne posameznike. O poškodovanih stavbah je na sestanku poročal cesarsko-kraljevi državni tehnik, očitno inž. Steininger. Ta je poročal, da je bilo najbolj prizadeto mesto Brežice in mejna občina Zakot. Posamezno večjo škodo pa so utrpeli v občini Mostec, krajih Dobova, Mihalovec in Sela, medtem ko so bile stavbe v občinah Kapele, Artiče in Gaberje malo poškodovane, zato je treba prebivalcem pomagati le v posameznih primerih.

Rezultat poizvedovanja v občini Mostec je bil, gledano na splošno, ugoden. Povedal je, da samo v hiši št. 13. Curhalek ni mogoče več bivati (14.000 kron škode). Dekan Mešiček je ob tem primeru predlagal, da se družini dodeli nujna pomoč v višini 4000 kron, kar je bilo tudi sprejeto. Enako nujno pomoč, vendar v višini 250 kron, je bila odobrena tudi Martinu Golobiču.

62 StLA, Statthaltereipräsidentium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Verhandlungsschrift, betreffend die am 28. Februar 1917 im Amtslökal der Ranner Bezirksvertretung abgehaltenen Sitzung des Notsstandbezirksausschusses, Rann, 28. II. 1917.

V občini Mihalovec je bila poškodovana hiša predstojnika občine Antoloviča. Škode je bilo za 500 kron. Steininger je zanj predlagal, naj se mu kot nujno pomoč nakaže 300 kron. Svoj predlog je utemeljil tudi s tem, da je Antolovič pred kratkim izgubil kobilu, pa tudi njegov splošni ekonomski položaj naj ne bi bil ravno rožnat. Martin Vučajnk iz iste občine je zaprosil za dodelitev nujne pomoči v višini 1000 kron, dodeljena pa mu je bila v višini 600 kron. Zahtevo Petelinca pa so določili za drugi krog podeljevanja pomoči.

V občini Sela je bila po mnenju poročevalca škoda nepomembna, z izjemo hiše Hele- ne Presker. Škoda na njeni hiši je bila ocenjena na 1500 kron, zaprosena in odobrena pa je bila pomoč v višini 500 kron.

Kriznemu odboru je bilo predstavljeno tudi poročilo za mesto Brežice, ki ga je vzel na znanje in sklenil, da sprejme višine vseh tam navedenih škodnih zahtevkov, ki so jih pripravili v lokalnih kriznih odborih. Po zagotovilih poročevalca so škodo v občini Zakot, Brežicam najbližji občini, utrpeli skoraj v celoti le gospodarsko slabo stoječi prebivalci. Sicer pa izhaja iz poročila za Brežice, da je okrajni odbor za pomoč iz prvega dodeljevanja pomoči izključil vse tiste prosilce, katerih življenjska eksistenca ni bila ogrožena. Zahtev je bilo več kot 40, za drugo podeljevanje pomoči pa je bilo določenih 23 prosilcev. Prosilci so dodeljeno pomoč le izjemoma lahko v gotovini porabili za kaj drugega kot za nabavo gradbenega materiala.

Na seji pa so poskrbeli tudi za »uradništvo« oziroma za njihove plače. Karl Leuschner, upravnik grofovskega dednega posestva, je namreč predlagal; njegov predlog pa je bil tudi sprejet, da se državnim, deželnim, občinskim in zasebnim uradnikom oz. uslužbencem s fiksnimi plačami zagotovi posebna pomoč. Ti naj bi bili zaradi dra- ginje v »več kot v ogroženem položaju«. Ob koncu sestanka so še sklenili, da bodo oblikovali »odbor za pomoč« (Hilfskommittee). Sestavljali naj bi ga vidni predstavniki lokalne oblasti, najbolj odgovorni za materialno in duhovno stanje prebivalstva. Predsedoval naj bi mu vodja okrajne uprave dr. Neuwirth ali namestnik okrajnega komisarja baron Steeb, člani pa naj bi bili: župan Schniderschitsch, dekan Mešiček, član občinskega odbora Karl del Cott in učitelj Ignatz Suppan.⁶³

Kako so se in ali so se sploh sklepi citirane seje realizirali, v arhivih ni sledu. Domne- vati pa je mogoče, da je bila realizirana finančna pomoč prizadetemu prebivalstvu. Da se je nekaj dogajalo s posebno pomočjo za uradnike, ki jo je na seji predlagal Karl Leuschner, pa nam nakazuje dopis okrajnega glavarstva z dne 2. marca 1917. Vodja

Abschrift.

Rann, am 28. II. 1917.

V e r h a n d l u n g s s c h r i f t

betreffend die am 28. Februar 1917 im Amtslokale der Ranner Bezirksvertretung abgehaltenen Sitzung des Notstandsbezirksausschusses.

Anwesend die H e r r e n :

Dr. Viktor N e u w i r t ĩ Leiter der k.k. Bezirkshauptmannschaft
Rann

und k.k. Bezirkskommissär als Vorsitzender, welcher auch den Referenten k.k. Bezirkskommissär Freiherrn von Steeb und den k.k. Statthaltereii-Ingenieur Steininger beigezogen hat.

Die Herren Mitglieder des Notstandsbezirksausschusses

Alfred Freiherr von M o s e o n, Landtagsabgeordneter und

Regierungskommissär für die Ranner Bezirksvertretung

Karl del C o t t , Gemeindeausschußmitglied in Rann

Dr. Franz H o r v a t k.k. Botar in Rann

Dr. Karl L e u s c h n e r in Rann, Gemeindeausschuß und

gräfl. Fideikommissadministrator

Josef M e š i č e k Dechant und Stadtpfarrer in Rann

Ignatz Priklmaßer k.k. Oberinspektor i. R. in Rann

Hans S c h n i d e r s c h i t s c h Bürgermeister in Rann

Radovan S e r n e c k.k. Oberingenieur in Rann

Ignatz S u p a n, Lehrer in Rann

ferner sind erschienen die Gemeindevorsteher in Sakot,

Michalowetz, Größobresch, Gaberje, Sela, Kapellen und der Ge-

meinderat Franz D r u g o v i č in Brückl.

Nach Begrüßung der Erschienenen durch den Herrn Vorsitzenden erteilt dieser dem Referenten Bezirkskommissär Dr. Frh. von Steeb das Wort, welcher ausführt, daß nach dem Urteil der Sachverständigen der Erdbebenherd in Rann oder seiner unmittelbaren Umgebung liegt und dass das geschädigte Gebiet in Steiermark die

./.

okrajne uprave je namreč v tem dopisu, naslovljenemu na predsedstvo cesarskega namestništva v Gradcu, prosil naslovnika, da mu posreduje navodila, kako bi bilo najbolje uresničiti sprejeti zadevni sklep.⁶⁴ V arhivu predsedstva cesarskega namestništva odgovora oz. navodil nisem našel.

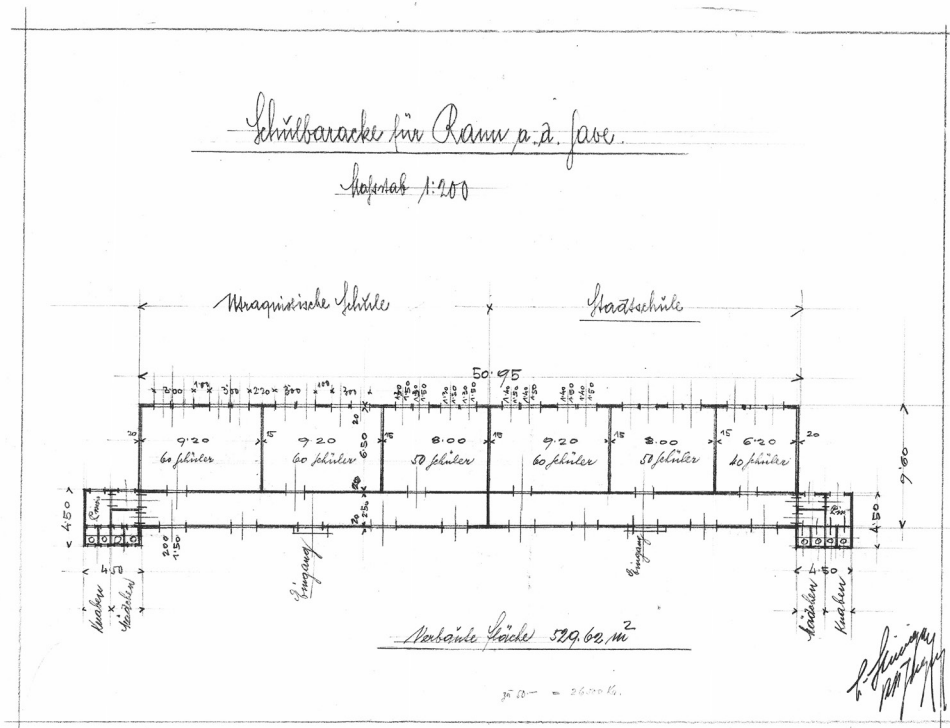
Zato pa se je obnova nadaljevala tudi v naslednjih mesecih, kakor tudi zahteve po dostavi gradbenega materiala in zlasti postavitve barak za bivanje. Od februarja do aprila 1917 so po železnici prihajali v Brežice predvsem transporti delov in orodij, potrebnih za gradnjo barak. Material zanje so dobivali preko vojske, posebej preko cesarsko-kraljevega vojaškega gradbenega poveljstva (Kommando der k. u. k. Militärbauleitung) iz Feldbacha pri Gradcu, o čemer priča kar nekaj dokumentov.⁶⁵ Dela na obnovi prizadetih krajev pa so potekala pod nadzorstvom vojaškega poveljstva iz Gradca, in sicer posebej zato, ker je bilo vojaško moštvo na potresnem področju nujno potrebno za vojaške namene in so njihovo število želeli zmanjšati ali jih sploh odpoklicati. Proti koncu najnujnejših del obnove poškodovanih objektov, konec marca 1917, so na inšpekcijo prišli oficirji inženirskega štaba vojaškega poveljstva iz Gradca. Iz dokumenta, ki so ga izdelali, izhaja njihova ugotovitev, da bi naj bila tehnično najbolj zahtevna dela končana do sredine aprila 1917; zato je treba inženirce, ki so zaposleni na teh delih in so sposobni za vojno službo, odpoklicati, saj jih nujno potrebujejo za vojaške namene. V treh do štirih tednih naj bi bila zaključena tudi dela, povezana s čiščenjem potresnega področja, na katerih so zaposleni vojaki-pešci, ki niso sposobni za vojno službo. Tudi te so nameravali odpoklicati. Tiste vojake in oficirje, ki so skrbeli za red, pa bodo pustili na terenu. Vojaško poveljstvo bo še naprej imelo te vojake v oskrbi, so zapisali v pismu.⁶⁶

Ugotavljali so, da je trenutno na terenu še 28 inženircev (Sappeure), ki jih je vojaško poveljstvo le začasno dodelilo na ta dela. Od vojaškega poveljstva na terenu, ki je bilo pristojno za vojaško pomoč glede strokovne delovne sile, so zahtevali, da tedensko poroča poveljstvu v Gradec in vsakokrat priloži seznam o številu in vrsti strokovne delovne sile (Professionisten). Vojaška pomoč naj ostane pod tehničnim

64 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), K. k. Bezirkshauptmannschaft, An das Präsidium der k. k. Statthalterei in Graz, 2. März 1917.

65 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann), Consignation über die mit Transport Nr. 25384 an die k. k. Bezirkshauptmannschaft nach Rann abgerollten Waggone, Rann, am 13. März 1917 ali K. k. Bezirkshauptmannschaft, Zl. 9232, Rann, am 1. April 1917, An das k. k. Statthalterei-Präsidium in Graz.

66 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, K. u. k. Militärkommando Graz, Präs, Nr. 7322, Assistenzen und Professionisten in Rann, An die k. k. steierm. Statthalterei in Graz, Graz am 4. April 1917.



Slika 18: Primer tlorisa barake, namenjene za potrebe šole (StLA Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben in Rann)).

vodstvom mestnega poveljnika (Statkommandant sic! Najbrž je pravilno *Stadtkommandant*. Še bolj verjetno pa je, da je beseda okrajševalnica od *Stationskommandant*, štacijskega poveljnika mesta, ki je vodil vojaško upravo v zaledju, zadolženo za namestitvev in oskrbo vojaških enot, ki so v določenem mestu prebivale ali skozenj potovale, op. p.), so zapisali nadzorniki. Nadaljevali so, da mora strokovna delovna sila delovati po navodilih državnih organov in da so podrejeni poveljniku, poročniku Doleschallu. Poročilo nadzornikov je bilo poslano na več naslovov: za našo rabo pa je posebej zgovorno, da je bilo poslano v vednost tudi inženirskemu, nadomestnemu bataljonu, pehotnega polka, št. 87, stacioniranem v Brežicah, in njegovi 3. četi, ki sta bila najpomembnejša vira strokovne in pomožne delovne sile za obnovo prizadetega področja.⁶⁷

Varnostna dela in dela čiščenja ruševin ob pomoči inženircev (Sappeure) so na področju Brežic trajala do srede julija 1917. Vodja okrajnega urada se je namreč 12.

67 Prav tam.

Julija cesarskemu namestništvu v Gradec javil z zahvalnim pismom. Na ta način se je namreč zahvalil oddelku inženircev 3. Sappeurskega bataljona, stacioniranega na Ptuj, pod poveljstvom poročnika Antona Zechmeistra, za dokončanje potrebnih del, še posebej za postavljanje zasilnih bivališč, tj. barak. Namestništvo je prosil, da se v imenu okrajnega urada »za izredno pomoč vojaškemu poveljstvu v Gradcu izrazi zahvalo«. ⁶⁸

Obnovitvena dela prizadetega področja so trajala še zelo dolgo, tudi v naslednja leta. Iz zapisanega pa sledi, da je pri fizični obnovi največ prispevala vojska. Še posebej je zaslužno moštvo nadomestnega bataljona, pehotnega regimenta 87, ki je edino imelo človeške in materialne vire za obnovo. Lokalne oblasti so bile zato omejene v svojem delovanju, razen v komunikaciji z državnimi civilnimi organi, tj. cesarskim namestništvom v Gradcu, seveda kar zadeva deželo Štajersko. Zato je bilo razumljivo, da so se lokalne oblasti močno angažirale pri pridobivanju finančnih, državnih pa tudi donatorskih sredstvih. Tu so bili uspešni, kar prikazujem v posebnem poglavju študije.

DELOVANJE PROF. DR. ALEKSANDRA TORNQUISTA

O delu in rezultatih svojega dela na potresnem področju je vodilni geolog tedanje monarhije prof. dr. Aleksander Tornquist veliko pisal in natančno poročal. ⁶⁹ Štajerski deželni arhiv v Gradcu pa hrani nekaj zanimivih podrobnosti o njegovem delu, ki so vredne pozornosti.

Na teren so ga pristojne oblasti, Ministrstvo za bogočastje in pouk, poslale že takoj po potresu. Svojo napotitev in razloge zanjo je opisal v pismu neznanemu naslovniku, očitno pa vsaj visokemu državnemu uradniku, če ne kar samemu cesarskemu namestniku dr. von Claryju und Aldringenu. Kot vodja katedre za mineralogijo in geologijo na cesarsko-kraljevi tehnični visoki šoli v Gradcu je že 3. februarja 1917 pisal naslovniku. Pismo je predstavitev njegovega dela in utemeljitev njegove strokovne usposobljenosti za zaupano mu nalogo, pa tudi prošnja za odhod na teren.

68 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, K. k. Bezirkshauptmannschaftm Zl. 424/Praes. Erdbeben Rann, An das. Präsidium der k. k. Statthalterei in Granz, Rann 12. Juli 1917.

69 Glej uvodni del te študije.

»Katedra za mineralogijo in geologijo

3. februar 1917

Na Tehnični visoki šoli v Gradcu

K aktom Potres v Brežicah

Spoštovani gospod dr.,

V zvezi za najinim današnjih telefonskim pogovorom si dovoljujem vaši visoki blagorodnosti sporočiti, da raziskave o potresnih dogajanj v Brežicah zagotavljajo tako znanstvene, kot tudi praktične rezultate.

Kot nekdanji direktor glavne potresne postaje v Königsbergu (Kaliningrad op. p.) v Prusiji sem se dolga leta ukvarjal s potresnimi pojavi v vseh oblikah, pred tem pa sem proučeval potresna področja v severni Italiji.

Za prakso bi bilo za obnovo poslopij pomembno ugotoviti razloge za potres, opazovati spremembo stanja talne vode zaradi že izvršenih ali grozečih zdrsov pobočij (Gehängerutschungen), ugotoviti razpoke in nedvoumno ugotoviti smeri sunkov. Znanstveno bi bilo potrebno ugotoviti pomen, ki jo je potres imel za sistem tako imenovanega mladega gubanja savske gube (Savefalten) in ljubljanskih potresnih žarišč. (Bebenherden).

Ogled bi bilo treba opraviti do Litije in bi zahteval približno 6 dni. Brez uradne avtorizacije se ne nadejam velikega uspeha raziskave.

Če so stroški za potovanja državnih uradnikov previsoki, sem pripravljen svoje delo opraviti s pomočjo donacij in brez obračunavanja.

Pridobljene rezultate bi v obsežnem poročilu posredoval cesarsko kraljevemu državnemu namestništvu, z znanstvene strani pa objavil v reviji (Mitteilungen der geologischen Gesellschaft, Wien).

Vaši prevzvišenosti najvdanejši

Dr. A. Tornquist⁷⁰

70 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917. Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-4. Glej tudi objavljeno kopijo originala pisma.

Lehrkanzlei
für Mineralogie und Geologie
an der k. k. Technischen Hochschule in Graz.

3. Februar 1917

Prof. Dr. Clarys
Ressourcen Erdbeben

Sehr geehrter Herr Dr!

Av. Kohnwolleborn arbeitet mit, im Anschluss
an unsere letztere telephon. Mitteilung mitzuteilen, dass
die Konturierung der Erdbebenscheinungen im Rann
so ^{wohl} wissenschaftliche als auch praktische Resultate
von besonderem Interesse vorzuzielt.

Ich habe mit der früheren Direktor des Erdbeben-
beobachtungsstation in Rannsteyn für die Beobachtung mit Erdbeben-
erscheinungen und deren Richtungen hin beauftragt und
habe früher die Erdbebenbeobachtungsstation studiert.

Praktisch ist die Anweisung der Ursache des Bebens,
die Beobachtung einer Veränderung des Grundwasser-
standes, von vollzogenen oder noch drohenden Ge-
bäudeerschütterungen, die Feststellung von Spalten,
ferner die zum wünschenswerten Feststellung der Ab-
richtung für die Wiederherstellung von Gebäuden von Be-
deutung. Wissenschaftlich wäre die Rolle festzu-
stellen, welche das Beben zu dem angegebenen System
der jüngeren gefalteten Schichten und des Lastbebens

Cesarski namestnik von Clary und Aldringen je prof. Tornquistu še istega dne, tj. 3. februarja 1917, dodelil nalogo za znanstveno proučitev potresa v Brežicah.⁷¹

Ne samo njegov znanstveni interes, temveč tudi interes oblasti po proučevanju vzrokov in posledic potresa in na ta način zbiranje napotkov za bodočo gradnjo na potrebnem področju, je bil razlog, da so se uresničevale želje prof. Tornquista. Že naslednji dan, tj. 4. 2. 1917, so ljubljanske deželne oblasti od cesarskega namestništva v Gradcu v telegramu zahtevale, da naj za potrebe prof. Tornquista posredujejo natančne podatke tudi o krajih na Kranjskem, ki naj bi jih profesor obiskal.⁷² Še več, cesarsko namestništvo v Gradcu je prav tako v telegramu istega datuma pod nujno za potrebe prof. Tornquista zaprosilo za postavitve druge barake za postavitve potresne postaje s pripadajočimi aparaturami.⁷³ Na stroške okrajnega glavarstva je vojno ministrstvo dovolilo postavitve druge barake. Izdelalo jo je podjetje Franz Makos iz Waltendorfa iz okolice Gradca, v Brežice naj bi v ta namen poslalo polirja in dva tesarja.⁷⁴

Očitno pa je tudi »avtorizacija«, ki jo je prof. Tornquist omenjal v zgoraj citiranem pismu, uspela tudi na sosednjem Hrvaškem. Kraljeva deželna vlada slavonsko dalmatinske dežele v Zagrebu je 7. 2. 1917 na osnovi telegrama štajerskega cesarskega namestništva z dne 4. 2. 1917 izdala »Odpri ukaz« (Offener Befehl, Otvorena naredba):

»Kraljeva hrvaška slavonsko dalmatinska deželna vlada

Št. 3260/1917

Cesarsko kraljevo namestništvo bo po nalogu Ministrstva za bogoslužje in šolstvo na Dunaju v Brežice in okolico poslalo prof. dr. Aleksandra Tornquista, da bi napravil študijo o zadnjem potresu.

Glede na prošnjo predsedstva omenjenega namestništva pozivamo vse oblasti in urade, da, če se izkaže potreba, prof. dr. Aleksandru Tornquistu, na njegovo prošnjo, nudijo oblastno pomoč in da mu v času njegovega raziskovanja, v vsem stojijo ob strani.

V Zagrebu, 7. 2. 1917, Skerlec I. r.»⁷⁵

71 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Pismo Tornquista cesarskemu namestniku dr. Clary von Aldringenu, Gradec, 12. 2. 1917.

72 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Telegram.

73 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917.

74 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, K. u. k. Kriegsministerium, An die k. u. k. Statthalterei in Graz, Wien, 11. 2. 1917.

75 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Offener Befehl.

Königl. kroat. slav. Dalm. Land. Reg.
Z. 3260/1917

Hilffricht

Offener Befehl.

Herr Professor Dr. Alexander Tornquist wird
auf Kommissierung des k. k. Statth. v. Galizien &
Kärnten, des k. k. Statthaltern in Graz, nach
Rann & Umgebung abgeordnet, damit er den
Ort über des letzten Erdbeben untersuchen.

Andere Kommissar des Statthalterns der
mehrer Statthaltern werden die Herren
Dr. & Anton anfragen, für die
Sache der Notwendigkeit dem Professor
Dr. Tornquist auf sein Kommissar befähigen
sich zu geben & ihre bei der
sich befinden Kommissar in jeder Hinsicht
an die Hand zu geben.

Graz, am 7./12. 1917

Storlecker
m. p.

Slika 20: Original: «Offener Befehl»/Odprto povelje zagrebške deželne vlade za delo prof. Tornquista (StLA, Statth. Präs. A5B, Z. 346/1917 (Erdbeben Rann). Dokument s sodobnim prevodom povelja v hrvaški jezik je objavljen v prilogi 13-5.

O izdanem »Odpртом ukazu« je zagrebška deželna vlada še isti dan obvestila brežiško okrajno glavarstvo in mu sporočila, »da prosi okrajno glavarstvo, da prof. dr. Tornquistu vroči odprti ukaz, če se bo legitimiral skladno s predpisi«. ⁷⁶

Njegovo delo je hitro napredovalo in je bilo uspešno, vsaj če upoštevamo njegovo poročanje cesarskemu namestniku v Gradec. O tem pa govori tudi njegova skoraj sočasno objavljena študija. Že 12. februarja 1917 je dr. von Clary und Aldringenu namreč sporočil:

»Njegovi Ekselenci, resničnemu, tajnemu svetniku, cesarsko-kraljevemu namestniku dr. Clary von Aldringenu, Gradec.

... Da bi lahko znanstveno ocenil poškodbe, ki so nastale zaradi potresa 29. 1. v Brežicah in okolici, sem takoj odšel na lice mesta. Na ta način sem pridobil dragoceno gradivo, ki ga bom v naslednjih tednih objavil. Lahko sem ugotovil značaj potresa, njegovo intenzivnost, njegov vpliv na prebivalce in na stavbe.

Najpomembnejši znanstveni problem, vzrok in s tem nastanek potresa, glede na geološko strukturo področja, pa lahko obdelam šele, ko bo skopnela trenutno visoka snežna odeja. Takoj, ko bo snežna odeja skopnela se bom vrnil v Brežice in opravil to raziskavo. Glede na to, da geoloških raziskav tega področja ni, bo raziskava prinesla veliko novega in upam tudi popolna pojasnitev tega naravne-ga pojava.

Vaši Ekselenci hvaležno vdani,

Dr. Aleksander Tornquist, Profesor za geologijo in mineralogijo na cesarsko-kraljevi tehnični visoki šoli v Gradcu.»⁷⁷

Nekaj njegovih kratkih poročil iz začetka februarja 1917 se je ohranilo tudi v arhivu predsedstva cesarsko-kraljevega namestništva. Vodja okrajnega urada dr. Viktor Neuwirth jih je 9. 2. 1917 poslal v Gradec. Prof. Tornquist v prvem od njih v treh točkah kratko orisuje (po)potresne sunke 8. in 9. 2. Poročal je, da je bilo 8. februarja kar nekaj sunkov, in sicer ob pol dveh, pol treh in pol sedmih ponoči, ter 7.20, 8.00 podnevi in okoli 10. ure ponoči. Ugotavlja, da so bili to vsi brez izjeme šibki sunki, še najmočnejša pa sta bila ob 7.20 in 8.00 zvečer, oba po daljšem mirovanju. V noči na 9. februar se je trikrat streslo (ob dveh, petih in pol sedmih). Tisti ob 5. uri je bil

76 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Dopis: C. kr. okružnom satništvu, 7. 2. 1917.

77 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Pismo Tornquista cesarskemu namestniku dr. von Clary und Aldringenu, Gradec, 12. 2. 1917.

Graz, den 12. Februar 1917.

Sr. Excellenz, wirkl. Geheimen Rat

K.k. Statthalter Dr. Clary von Aldringen

Graz.

Ew. Excellenz beehre ich mich, meinen ehrerbietigsten Dank für den mir mit dem Schreiben vom 3. Febr. 1917 - 346/4 - erteilten Auftrag zur wissenschaftlichen Untersuchung des Erdbebens von R a n n auszusprechen.

Ich habe mich zum Zweck der wissenschaftlichen Auswertung der durch die Erdbebenstöße vom 29. Jänner in Rann und seiner Umgebung entstandenen Beschädigungen sofort an Ort und Stelle begeben und bin bereits auf diesem Wege in den Besitz eines wertvollen Materials gekommen, das in den nächsten Wochen im Druck erscheinen wird. Es konnten der Charakter des Erdbebens, seine Intensität, seine Einwirkung auf die Bewohner und die Gebäude festgestellt werden.

Das wichtigste wissenschaftliche Problem, der Ursprung und damit die Entstehung des Erdbebens aus der geologischen Struktur der Gegend kann dagegen erst nach dem Schwenden der zur Zeit noch hohen Schneedecke in Rann im Angriff genommen werden. Sobald der Schnee verschwunden sein wird, werde ich nach Rann zurückkehren und diese Untersuchung durchführen, welche in Anbetracht, dass geologische Arbeiten über dieses Gebiet bislang fehlen, viel Neues und hoffentlich die volle Klärung der Naturerscheinung bringen wird.

Ew. Excellenz dankbars. Verebener

T. Alexander Tornquist
 Professor der Geologie und Mineralogie
 a. d. K.k. Technischen Hochschule zu
 Graz.

407

Slika 21: Pismo/poročilo o delu prof. Tornquista cesarskemu namestniku v Gradec (StLA, Statth. Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben Rann)).

najbolj očitno vertikalni sunek. Poročilo je sklenil z ugotovitvijo, da se potresni sunki nadaljujejo, vendar z vse manjšo intenzivnostjo, kar pomeni, da potresna dejavnost izzveneva in da možnost močnejšega sunka izgineva.⁷⁸

Drugo najdeno poročilo, ki ga je prof. Tornquist napisal in odposlal dan prej, je bilo nekoliko izčrpnjše, saj je v osmih točkah potrjeval svoje prejšnje ugotovitve. Zapisal je, da so bili sunki, ki so delovali uničujoče, vertikalni in ne horizontalni, z vrtilnim momentom v nasprotni smeri urinega kazalca. Tisti sunki, ki so jih zaznali v Gradcu, so bili vsi tisti z izvorom globoko pod Brežicami. Proučevanje je ugotovilo, da so se izmenično pojavljali močnejši in šibkejši sunki v takem zaporedju, da je po daljšem mirovanju prišlo do močnejšega sunka. Splošnega izzvenevanja potresne dejavnosti do 7. februarja niso zaznali. Obenem je prof. Tornquist optimistično zapisal, da domneva, da bo potresna dejavnost izzvenela, ker se permanentno zmanjšuje moč sunkov. Geolog pa je morda zapisal najpomembnejšo ugotovitev v 6. točki poročila: *»Obstaja pa možnost, da še preden bo, po večdnevem mirovanju, na splošno izzvenela potresna dejavnost, prišlo do močnejšega potresa. Ta bi lahko bil, glede na današnje stanje stavb uničujoč in bi pomenil nevarnost zanje.»*⁷⁹ In nadaljeval: *»Takšen sunek, če bi se zgodil v času današnje potresne dejavnosti, pa vsekakor ne bi dosegel moči sunkov z dne 29. 1. 1917.»*⁸⁰ Končno pa je pristojne še posvaril oz. jim predlagal: *»Če se vzame v obzir ta možnost priporočam, stalno lokalno opazovanje moči in zaporedja sunkov (najbolje s krajevnimi seizmografi).»*⁸¹

Čez dober mesec, ko se je prof. Tornquist že vrnil domov v Gradec, se je predsedstvu cesarskega namestništva oz. cesarskemu namestniku osebno spet oglasil. Tako vsaj govori najdeni dokument v Štajerskem deželnem arhivu. Cesarskemu namestniku je sporočil delovni načrt specialistov, ki so se oz. naj bi se ukvarjali z brežiškim potresom 29. 1. 1917. Obvestil je naslovnika, da so se v dopisu omenjeni raziskovalci dogovorili za delovni načrt in objavo rezultatov svojih specialnih raziskovanj. Dr. Claryju je predlagal naslednji delovni načrt in naslednje strokovnjake specialiste:

»1. Potresno področje.

a : epicentralno področje. – A. Tornquist

b: zunanja potresna cona – F. Heritsch, F. Seidl, A. Mohorovičič

78 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Prepis kratkega poročila Aleksandra Tornquista, Rann, 9. 2. 1917, zjutraj.

79 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Feststellung, Rann, 8. 2. 1917, zjutraj.

80 Prav tam

81 Prav tam.

Abchrift

F e s t s t e l l u n g

- 1.) Stösse waren, so weit sie zerstörend wirkten, nicht horizontal sondern vertikal gerichtet mit Drehungsmoment umgekehrt im Sinne des Uhrzeigers.
- 2.) Die in Graz registrierten Beben sind ohne Ausnahme in Rann gespürt, also den Tiefenherd unter Rann zurückzuführen.
- 3.) Wiederholt wurden stärkere und schwächere Stösse abwechselnd beobachtet in der Anordnung, daß nach längerem Aussetzen einer Bewegung ein stärkerer Stoss kam.
- 4.) Ein allgemeines Abbeben der Bebenbewegung ist bis zum 7. Februar nicht feststellbar.
- 5.) Vermutlich wird die Bebenbewegung unter stetiger Verminderung der Stosskraft abklingen.
- 6.) Es besteht aber die Möglichkeit, daß bevor das allgemeine Abklingen der Bewegung noch bekommen hat, eine mehrtägige Ruhe durch einen stärkeren Stoss, der zerstörend wirken kann und daher bei der heutigen baulichen Beschaffenheit der Gebäude eine Gefahr bedeutet, abgelöst wird.
- 7.) Ein solcher Stoss würde soweit er innerhalb der heutigen Bebenbewegung steht, allerdings nicht die Stärke der ersten Stösse von 29. Jänner erreichen.
- 8.) Auf diese Möglichkeit ist Rücksicht zu nehmen und daher eine ständige Lokalbeobachtung der Stärke und der aufeinanderfolge der Stösse (am besten mittelst Ortsseismographen) anzuempfehlen.

Rann, am 8. februar 1917 früh.

Dr. Alexander Tornquist
m. p.

c: predpotresi, popotresi, sproženi potresi (Relaisbeben??). – F. Heritsch

II. Splošne tektonske povezave potresnega področja z potresom.

a: Tektonika Uskoškega hribovja (Gorjanci op. p.). – A. Tornquist, F. Seidl, F. Heritsch.

b: Povezava tektonike in potresa v Brežicah. – A. Tornquist.

c: Dosedanji potresi na Kostanjeviškem polju (Landstrasserebene) in Obkolpja (Kulpagebiet) in njihova povezava s tektoniko. – F. Seidl, F. Heritsch.

III. Vrednotenje seizmogramov. – A. Mohorovičič, ? A. Belar.

*S spoštovanjem prof. dr. A. Tornquist.*⁸²

Predlog prof. Tornquista se je očitno uresničil, saj o tem govorijo objavljena dela imenovanih strokovnjakov, ki so izšla kmalu po potresu in sem jih, vsaj del, omenil tudi v »bibliografskem« uvodu v to študijo. Zataknilo pa se je pri izplačilu (potnih) stroškov za delo, ki ga je opravil deželni šolski inšpektor in raziskovalec potresov, Albin Belar, ki je v Brežicah na priporočilo in zahtevo prof. Tornquista postavil postajo za merjenje potresnih sunkov. Na okrajnem glavarstvu so avgusta 1917 spraševali cesarsko namestništvo, ali mu lahko stroške poplačajo obročno. Odgovora ni najti v pregledanem arhivu, je pa mogoče sklepati, da mu stroškov niso poravnali, saj je cesarskemu namestništvu v Gradcu Ministrstvo za bogočastje in pouk, 15. januarja 1918, sporočilo, da za poplačilo potnih stroškov deželnega šolskega inšpektorja Albina Belarja ni mogoče odobriti primernega posojila.⁸³

Očitno je šlo dvojni monarhiji zelo slabo tudi finančno in ne samo na bojnem polju.

82 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Dopis A. Tornquista. An das Hohe Präsidium der k. k. steiermärkischen Statthalterei zu Graz, Graz den 30. März 1917.

83 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, K. k. Bezirkshauptmannschaft Zl. 14973, Rann und Umgebung, Erdbebenkatastrophe, k. k. Landesschulinspektor Belar, Reiserechnung, An die k. k. Statthalterei in Graz, Rann 30. Mai 1917; K. k. Bezirkshauptmannschaft, Zl. 21061, Rann und Umgebung Erdbebenkatastrophe, k. k. Landesschulinspektor Belar, Reiserechnung, An die k. k. Statthalterei in Graz, Rann, am 22. August 1917; Ministerium für Kultus und Unterricht, Z. 43031/17-IX, Erdbebenkatastrophe in Rann, Reisekosten des Landesschulinspektors Albin Belar, ad. Z. 2637/83 vom 15. November 1917, An die k. k. Statthalterei in Graz, Wien am 15. Jänner 1918.

G r a z, den 30. März 1917.

An das Hohe Präsidium
der K.k. Steiermärkischen Statthalterei
zu G r a z .

Ich habe die Ehre, seiner Excellenz dem Herrn Statthalter die ergebene Mitteilung zu machen, dass sich die Specialforscher, welche sich mit der Erforschung des R a n n e r E r d b e b e n s vom 29. Jänner in der Richtung ihrer jeweiligen Specialgebiete beschäftigen, zu einem gemeinsamen Arbeitsplan zusammengeschlossen haben und ihre Resultate in einer gemeinsamen Publikation veröffentlichten werden.

Der aufgestellte Arbeitsplan ist der folgende:

- I. Das Schüttergebiet.
- Die Epicentralregion. - A. Tornquist.
 - Die äussere Schütterzone. - F. Heritsch, F. Seidl, A. Mohorovicic.
 - Vorbeben, Nachbeben, Relaisbeben. - F. Heritsch.
- II. Die allgemein-tektonischen Beziehungen des Schüttergebietes zu den Erdbeben.
- Die Tektonik des Uskokengebirges. - A. Tornquist, F. Seidl, F. Heritsch.
 - Die Beziehung der Tektonik zum Ranner Erdbeben. - A. Tornquist.
 - Die bisherigen Erdbeben in der Landstrasser Ebene und des Kulpgebietes in ihrer Beziehung zur Tektonik. - F. Seidl, F. Heritsch.
- III. Die Auswertung der Seismogramme.
A. Mohorovicic und F. A. Selzer.

hochachtungsvoll

Präsidentium
der k.k. Steiermärkischen Statthalterei
Wien, den 30. März 1917

Pr. 829
39

Prof. Dr. A. Tornquist

Zahl:	346		
Jahr:	1917	A 5, 6.	

30. März 1917

Abhandlung
von Prof. Dr. A. Tornquist
über die Beziehung der Tektonik zum Ranner Erdbeben

15. 27
285

Slika 23: Original delovnega predloga o razdelitvi dela med specialiste za posamezna seizmološka področja (StLA, Statth. Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben Rann).



Ministerium
für Kultus und Unterricht

Wien, am 15. Jänner 1918

Z. 43031/17-IX

Erdbebenkatastrophe in Rann,
Reisekosten des Landesschulin-
spektors Albin Belar.
ad Z. 2637/83 vom 15. November 1917.

Beilagen:

An

Die k. k. Statthalterei

in

G R A Z .

In Ermangelung eines geeigneten Kredites ist das Ministerium für Kultus und Unterricht zu seinem Bedauern nicht in der Lage, die Reiseauslagen des Landesschulinspektors Albin Belar anlässlich seiner d. a. veranlassten Entsendung in das Erdbebengebiet von Rann auf das h. o. Ressort zu übernehmen.

Für den Minister für Kultus und Unterricht:

[Handwritten signature]

Präsidium	
der k.k. Statthaltereien	
Eingelangt am 25. JAN. 1918	
Nr. 305	Beilagen
88	2

[Handwritten notes and signatures]
J. K. W.
der Statthalter...
für gef. Beförderung, ob die...
...
305 Abt X 29. JAN. 1918 88

Slika 24: Zavrnitev odobritve posojila za poplačilo potnih stroškov za Albina Belarja (StLA, Statth. Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben Rann)).

ORGANIZACIJA IN ZBIranJE PRISPEVKOV ZA POMOČ PRIZADETEMU PREBIVALSTVU

Že samo nekaj dni po potresu, 2. februarja 1917, so najvišji predstavniki oblasti, očitno zavedajoč se zagatnosti časa, v katerem se je zgodil potres, in omejenih finančnih resursov – štajerski cesarski namestnik, grof Manfred von Clary und Aldringen, štajerski deželni glavar, grof Edmund Attems in vojaški poveljnik v Gradcu general pehote Hugo Martiny, naslovili na prebivalstvo Štajerske poziv za zbiranje prispevkov za prizadete na potresnem področju: »Hilfe für Rann! An die Bevölkerung Steiermarks« (Pomoč za Brežice! Prebivalstvu Štajerske).

Pretresljivo so opisali stanja na potresnem področju. Zapisali so, da je potres povzročil velikansko škodo. »... težko poškodovane so bile domala vse hiše, porušile so se mnoge stene oziroma se na njih kažejo velike razpoke, ruševine pa ki ležijo povsod po tleh, slike, ki so padle z zidov, razbito pohištvo in drugi kosi opreme, ki ležijo vse povprek, nudi jo žalostno sliko opustošenja ... Pretresenih zaradi elementarne nesreče je stotine ljudi, v najhujši zimi, ostalo brez strehe nad glavo. Nastanjeni so v šotorih in železniških vagonih saj se v mnogo hiš ni mogoče vseliti ... samo na hišah je škode za milijon Kron.«⁸⁴ Da bi darovalce spodbudili, so prebivalstvo v klicu na pomoč informirali, da je sam cesar iz zasebnih sredstev daroval 15.000 kron ter da je dežela Štajerska iz kriznega fonda namenila prizadetemu prebivalstvu 10.000 kron. Zagotavljali so še, da bosta tako država kot tudi dežela tudi v bodoče pomagali, toda velikost nesreče zahteva pomoč vseh. Poziv so zaključili z besedami: »... Na štajersko prebivalstvo,



Slika 25: »Pomoč za Brežice«, poziv najvišjih deželnih oblasti za zbiranje prispevkov za prizadete od potresa, februarja 1917 (StLA, Plakatsammlung, PI-P-1917-0050).

ki izkazuje ljubezen do bližnjega in pripravljenost žrtvovati se, naslavljamo srčno prošnjo, da bi vsi, bogati in revni, občine in okraji, hranilnice in banke, podjetja, korporacije in druga združenja, po svojih močeh prispevali k ublažitvi nesreče, ki je prizadela Brežice in okolico ...»⁸⁵ Pod črto pa so še dodali, da bodo donacije sprejemali na predsedstvu cesarskega namestništva v Gradcu, predsedstvu deželnega odbora v Gradcu (v deželni hiši/Landhaus), pri okrajnih glavarstvih, političnih ekspoziturah, pri mestnih svetih v Gradcu in Mariboru ter mestnih uradih v Celju in na Ptuju.⁸⁶

Poziv deželnih oblasti je doživel širok odmev. V vseh takratnih časopisih, v tistih, ki sem jih uspel pregledati in jih navajam v uvodu, je najti poročila oz. sezname tistih, ki so prispevali sredstva za prizadete prebivalce potresnega področja. Nekaj drobcev, seznamov donatorjev, se je ohranilo tudi v arhivskih virih. Žal iz teh podatkov ni mogoče izluščiti dokončne vsote, večinoma pa je šlo za prispevke od nekaj do nekaj sto kron. Niso pa samo najvišje deželne oblasti pozvale in organizirale nabirko sredstev.

Dne 28. 2. 1917 se je oglasil tudi Lavantinski škofijski ordinariat iz Maribora in sporočil cesarskemu namestništvu, da so tudi oni začeli z zbiranjem sredstev za prizadete po potresu. Že dne 2. februarja je namreč knezo-škofijski ordinariat izdal poziv za splošno cerkveno zbiranje sredstev v škofiji, ki naj bi prispevala k lajšanju posledic potresa. Župnim uradom je škofijski ordinariat naložil, da morajo zbiranje sredstev za prizadete v Brežicah in okolici oznaniti pri pridigah 25. februarja 1917 in rezultat nemudoma sporočiti na dekanije, da bi denar čim prej došel do prizadetih. Obenem pa je župnijam razdelil tudi 250 plakatov s pozivom deželnih oblasti, ki jih je od cesarskega namestništva prejel 24. februarja 1917.⁸⁷

V začetku marca se je v nabirko vključila tudi Judovska skupnost iz Gradca/Israelitische Kultusgemeinde Graz. Z dopisom na cesarsko namestništvo je 9. marca 1917 sporočila, da je vsem članom skupnosti na Štajerskem poslala (pismu priložen) svoj poziv za pomoč: »*Aufruf! An die sehr geehrten Mitglieder der Israelitischen Gemeinde, Graz/Poziv! Vsem zelo spoštovanim članom judovske skupnosti*«. Poziv graških Judov je vsebinsko, skoraj dobesedno enak oblastnemu in se nanj tudi sklicuje, le da naslavlja Judovsko skupnost. Podpisala sta ga sekretar skupnosti dr. Leopold Lemberger in predsednik S. Rendi. Graške Jude sta pozvala, naj »*radi in bogato*« pri-spevajo za omilitev stiske, v kateri je prebivalstvo prizadetega področja. Napotilo

85 Prav tam.

86 Prav tam.

87 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, F. B. Lavantaler Ordinariat, Z. 1043, An das hohe Präsidium der k. k. steiermärkischen Statthalterei in Graz, Marburg, 1. 28, Februar 1917.

Israelitische Kultusgemeinde Graz.

Aufruf!

An die sehr geehrten Mitglieder der Israelitischen Kultusgemeinde, Graz.

Schwer ist das Unglück, welches die steirische Stadt Rann getroffen hat. Das schreckliche Erdbeben, welches an den Gebäuden der Stadt furchtbare Verwüstungen angerichtet und dieselben unbewohnbar gemacht hat, hat unter den Bewohnern Ranns tiefes Elend, Sorge und Kummer hervorgerufen.

Die Größe des Unglücks und die Höhe des Schadens erheischt sofortige Mithilfe aller, damit die Hilfsbedürftigen aus unverschuldetem Elend gerettet werden.

Die k. k. steiermärkische Statthaltereı in Graz hat auch an den gefertigten Vorstand der Israelitischen Kultusgemeinde das Ersuchen gerichtet, im Kreise unserer Glaubensgenossen für tätige Beihilfe zu werben, welcher Aufforderung wir gerne entsprechen. Wir sind nun überzeugt, daß der Ruf, der an uns ergangen ist, bei der allezeit bewährten Nächstenliebe und Opferwilligkeit der jüdischen Bevölkerung ein offenes Ohr finden wird, und daß alle unsere Glaubensgenossen zur Linderung des Unglücks unserer Mitbürger der engeren Heimat gerne und reichlich beitragen werden.

Der gefertigte Vorstand ersucht, allfällige Spenden für Rann an das Präsidialbureau der k. k. steiermärkischen Statthaltereı, Graz, k. k. Burg, zu senden.

Graz, im März 1917.

Hochachtungsvoll

Israelitische Kultusgemeinde:

Der Sekretär:
Dr. Leopold Lemberger.

Der Präses:
S. Rendi.

Slika 26: Poziv Judovske skupnosti iz Gradca za zbiranje prispevkov za prizadeto prebivalstvo na potresnem področju (StLA, Statth. Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben Rann). Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-7.

je vse darovalce, naj svoje prispevke nakažejo neposredno na Pisarno predsedstva cesarskega namestništva v Gradcu.⁸⁸

Štajerska dežela se je torej hitro odzvala. Za deželo Kranjsko pa je podatkov v arhivih malo, vendar je iz časopisnih in drugih virov mogoče sklepati, da je tudi Kranjska začela z nabirko za prizadete na potresnem področju. Konkretno, a posredno pa o tem piše v arhivskem dokumentu, dopisu dunajskega notranjega ministrstva, cesarskemu namestniku v Gradec z dne 14. marca 1917. V njem sporoča le to, da je kranjski deželni predsednik v Ljubljani že 28. februarja 1917 dal pobudo za začetek splošnega zbiranja prispevkov za »*od potresa težko oškodovane prebivalce 17 krajev v občinah Cerklje in Čatež političnega okraja Krško*«. ⁸⁹ Pa ne smo to, dopis dunajskega ministrstva za notranje zadeve govori tudi o tem, da je to: »... *zaradi velikega obsega škode tako v Brežicah, kakor tudi v političnem okraju Krško, pripravljeno pooblastiti deželne vodje – z izjemo dežel Galicija, Primorska in Bukovina – da na upravnih področjih, ki sodijo v njihovo pristojnost, seveda če to razmere dopuščajo, organizirajo splošno zbiranje prispevkov. Zbrana sredstva bi se namenila žrtvam na obeh prizadetih področjih.*

Preden pa začnemo z zadevnimi ukrepi, si vas, Vaša ekscelenca, dovoljujem prositi, da se z deželnim predsednikom v Ljubljani dogovorita o delitvi zbranih sredstev in o tem čim prej poročata.«⁹⁰

Odgovora v pregledanih dokumentih nisem našel, pač pa dopis kranjskega deželne- ga predsednika grofa Heinricha Attemsa štajerskemu cesarskemu namestniku Claryju z dne 5. aprila 1917, ki zadeva delitev z nabirko zbranih sredstev za prebivalce potresnega področja. Attems sporoča Claryju, da se povsem strinja z njegovim predlogom, da se sredstva, katerih darovalci niso posebej navedli, za koga so, delijo med prebivalce obeh Kronovin, v sorazmerju z velikostjo škodne vsote v obeh Kronovinah. Poudaril je, da zaenkrat še nima popisa škode in da zato še ne more govoriti o številkah.⁹¹

Upoštevaloč navedbe iz dopisa dunajskega notranjega ministrstva, naslovljenega na vse deželne vodje z izjemo cesarskih namestnikov Štajerske, Galicije in Primorske,

88 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Israelitische Kultusgemeinde Graz, An die sehr geehrte k. k. Steiermärkische Statthalterei, Graz in Israelitische Kultusgemeinde Graz, Aufruf! An die sehr geehrten Mitglieder der Israelitischen Kultusgemeinde, Graz.

89 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Erdbebenkatastrophe in Rann, Einleitung einer allgem. Sammlung, z. Z. prs. 445/17, vom 18. Februar 1917, An den Herrn k. k. Statthalter in Graz, Wien 14. März 1917.

90 Prav tam.

91 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, K. k. Landespräsidium für Krain, Zl. 795/Präs. Erdbebenkatastrophe, An den Herrn Staathalter in Graz, Laibach, am 5. April 1917.

Wien, am 14. März 1917.

1 0 7 5 3

Erdbebenkatastrophe in Rann,
Einleitung einer allgem. Sammlung.

z.Z. prs. 445/17 vom 18. Februar 1917.

Ich beehre mich Euerer Exzellenz mitzuteilen, daß auch der Landespräsident in Laibach mit dem Berichte vom 28. Februar 1917, Zl. 507 prs. die Einleitung einer allgemeinen Sammlung zu Gunsten der durch die Erdbebenkatastrophe schwer geschädigten Bewohner von 17 Ortschaften der Gemeinden Zirkle und Tschatesch des politischen Bezirkes Gurkfeld angeregt hat.

In Anbetracht des großen Umfanges der sowohl in Rann als auch im politischen Bezirke Gurkfeld durch das Erdbeben angerichteten Schäden und der hiedurch hervorgerufenen Notlage der Bevölkerung wäre ich bereit, die Herren Landeschefs mit Ausnahme jener in Galizien, im Küstenlande und in der Bukowina zu ermächtigen, in den ihnen unterstehenden Verwaltungsgebieten - soferne es die dortigen Verhältnisse zulassen - eine allgemeine öffentliche Sammlung zu veranstalten, deren Erträgnis den Opfern der beiden betroffenen Gebiete zugute kommen soll.

Bevor ich jedoch eine diesbezügliche Verfügung treffe, beehre ich mich Euerer Exzellenz zu ersuchen, wegen der Art der Verteilung des Erträgnisses dieser Sammlung das Einvernehmen mit dem Herrn Landespräsidenten in Laibach zu pflegen und hierüber ehestens zu berichten.

Für den k.k. Minister des Innern:

Minouch

An den

Herrn k.k. Statthalter

in Graz.

691

kakor tudi deželnega predsednika Kranjske in vodje deželne vlade Bukovine z dne 30. aprila 1917, se je notranje ministrstvo odločilo pozvati vse druge dežele, naj začno s splošnim zbiranjem sredstev za prizadete v potresu. Tudi način delitve sredstev med deželama je bil potrjen v tem dopisu. Dopisu pa sta bila dodana še, že citiran, poziv štajerskega cesarskega namestnika iz februarja 1917 in izvleček iz poročila kranjskega deželnega predsednika notranjemu ministru z dne 28. 3. 1917. Ta drugi dokument je za našo rabo zanimivejši, saj na eni strani poroča o preliminarni višini škode, na drugi strani pa natančno navaja kraje, ki jih je prizadel potres. Tudi kranjski deželni predsednik navaja, da je začasno ugotovljena škoda okoli enega milijona kron. Poudarja pa, da bodo po ugotovitvah državnih gradbenih tehnikov posamezni objekti, ki so bili najprej določeni za popravilo, morali biti porušeni, kar po povečalo višino škode. Iz tega lahko sklepamo, da je bila začasno ocenjena škoda na potresnem področju Štajerske in Kranjske dežele okoli dva milijona kron. Potres je na Kranjskem, kot govori poročilo, prizadel kraje: Cerklje, Veliki Podlog, Krška vas, Gorenje Skopice, Dolenje Skopice, Dobeno, Globočice, Mali Cirknik, Kraška vas, Malence, Mrzlava vas, Prilipe, Sobenja vas, Stankovo, Žejno in Cerina.⁹²

Da pa je država posebej mislila tudi na svoje uradnike, dokazuje dopis predsedstva štajerske deželne direkcije za finance, ki sredi marca 1917 sprašuje cesarsko namestništvo, če je predvidelo posebno akcijo za pomoč državnim uradnikom, ki delujejo v Brežicah. Njih osem se je namreč očitno po pomoč obrnilo neposredno na deželno finančno direkcijo. Ta pa bi rada, preden te prošnje pošlje na dunajsko finančno ministrstvo, ugotovila, ali je namestništvo predvidelo posebno akcijo za pomoč državnim uradnikom, in če: ali bodo pomoči deležni tudi uradniki, ki sodijo pod finančno ministrstvo.⁹³ Če sodimo po ponovljeni prošnji vodje brežiškega okrajnega urada, z dne 30. junija 1917, naslovljeni na cesarsko namestništvo v Gradec, je pomoč uradnikom izostala ali pa je bila le minimalna. Vodja urada namreč prosi za nujno finančno dotacijo njegovim uradnikom, saj je poteklo že pet mesecev od potresa, uradniki pa niso dobili nikakršne denarne pomoči.⁹⁴ Štirinajst dni kasneje, 13. julija 1917, se je vodja okrajnega urada Brežice ponovno obrnil na cesarsko

92 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Abschrift, An alle Landesscheffs mit Ausnahme der Statthalter in Steiermark, in Galizien und im Küstenlande sowie des Landespräsidenten in Krain und des Leiters der Landesregierung in der Bukowina, Erbebenkatastrophen in Rann und im polit. Bezirke Gurkfeld, Einleitung einer allgemeinen Sammlung, Wien 30. April 1917.

93 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Präsidium der k. k. Finanz-Landes-Direktion für Steiermark, Zl 322/Präs 1917, Erbeben Schaden in Rann, Beihilfe für Staatsbedienstete, An das Präsidium der k. k. Staatshalterei in Graz, Graz 16. März 1917.

94 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, K. k. Bezirkshauptmannschaft Rann, Zl. 315/Präs., Rann, Erdbebenkatastrophe, Beamte, Diener etc. Der pol. Verwaltung, Schadenersatz, Präs. Zl. 898/57 1917, An das Präsidium der k. k. Statthalterei in Graz, Rann am 30 Junij 1917.

namestništvo v Gradec. V obupani prošnji, v kateri je navajal, da uradniki živijo v hudi stiski, nimajo svojih sredstev, nimajo kje stanovati in nosijo ponošena oblačila, kar vse jih vodi v eksistenčno krizo, je prosil namestništvo, da naj čim prej in v celoti odobri škodna povračila oz. naj se pri notranjem ministrstvu zavzame za to. Da bi bila prošnja uslišana, je priložil natančen seznam oseb, ki bi naj denar dobile. Šlo je za 19 oseb, od okrajnega sekretarja preko uradniških pomočnikov do sluge okrajnega urada. Dobili naj bi od 100 pa do 600 kron pomoči, skupaj 4000 kron.⁹⁵

Tik pred koncem leta 1917 (28. 12.) je na prošnje okrajnega glavarstva in štajerskega cesarskega namestništva končno reagiralo tudi notranje ministrstvo. Cesarskemu namestniku je namreč sporočilo, da lahko uradnikom okrajnega glavarstva takoj iz državnih sredstev refundira zahtevane zneske, nekaterim drugim pa le do polovice. Izplačilo so odobrili le tistim, ki so prikazali verodostojne vrednosti škode. Izjema je bil le državni višji veterinar Max Graf, ki naj ne bi sodil med uradnike okrajnega glavarstva.⁹⁶ Med tistimi, ki so zahtevali povračilo škode, pa je bil tudi vodja okrajnega urada dr. Viktor Neuwirth, katerega zahtev je znašal kar 5620 kron. Vsi drugi škodni zahtevki so bili bistveno manjši in so praviloma ostajali globoko pod 1000 kronami.⁹⁷

Štajerske deželne oblasti se niso zadovoljile samo z lastnim pozivom za zbiranje sredstev za prizadete na potresnem področju. Sredi februarja je namreč cesarski namestnik grof Clary v posebnem dopisu pozval predstojnike »vseh politično podrejenih oblasti na Štajerskem«, da začno z organizacijo nabirke v vseh občinah in da naj se zanjo osebno zavzamejo. O rezultatih zbiranja, skupaj s seznamom darovanih sredstev, naj poročajo do 15. marca in nato vsakih štirinajst dni.⁹⁸

Odziv je bil hiter, in kolikor je mogoče razbrati iz arhivskih virov, tudi širok ter je segel celo prek meja Štajerske. Že ob koncu februarja (26. 2. 1917) sta predsednik in zapisnikar Bund der deutschen Städte Österreichs/Zveza nemških mest Avstrije,⁹⁹ župana Tamussino in dr. Weiskirchner naslovila na Urad županov (Bürgermeisteramt)

95 StLA, Statthaltereipräsidium, A5b, Z. 346/1917, K. k. Bezirkshauptmannschaft, Zl. 419/paes, Rann, Erdbebenkatastrophe (ročni pripis: Sehr dringend), An das Präsidium der k. k. Statthaltereipräsidium in Graz, Rann, am 13. Juli 1917.

96 StLA, Statthaltereipräsidium, A5b, Z. 346/1917, Max Graf je polovico zahtevanega škodnega zneska januarja 1918 dobil poravnano iz sredstev Ministrstva za poljedelstvo. Z. 9 Erdbeben in Rann: Geldaushilfen an die Bediensteten der Bezirkshauptmannschaft, An das Präsidium der k. k. Statthaltereipräsidium in Graz., Wien, am 10. Jänner 1918.

97 StLA, Statthaltereipräsidium, A5b, Z. 346/1917, 24450/M. I., Erdbeben in Rann, Geldaushilfen an die Bediensteten der Bezirkshauptmannschaft, Wien, am 28. Dezember 1917.

98 SI_ZAP/0005, MOP, AŠ 227, spis št. 416, Präsidium der k. k. steierm. Statthaltereipräsidium, Prs. Zl. 445/17, Erdbebenkatastrophe in Rann, An die Herren Vorstände aller politischen Unterbehörden in Steiermark, Graz, am 18. Februar 1917.

99 Zveza je imela sedež na Dunaju, VII. Lerchenfelderstrasse 5 (SI_ZAP/0005, MOP, AŠ 227, spis št. 416).

2 4 4 5 0 / M.I.

Wien, am 28. Dezember 1917.

Erdbeben in Rann, Geldaushilfen
an die Bediensteten der Bezirks-
hauptmannschaft.

z.Z.Prs. ⁹⁰⁰ vom 5. Juli 1917 und

⁶⁷
1711 vom 7. September 1917.
₇₀

Blg.

Die von E u e r e r E x z e l l e n z aus Anlass der Erdbebenkatastrophe in Rann einigen Bediensteten der dortigen Bezirkshauptmannschaft bewilligten Aushilfen werden, soweit sie Bediensteten zuteil wurden, deren Aktivitätsgebühren den h.o. Etat belasten, nachträglich genehmigt. Insoferne auch die den Kanzleihilfskräften bei der Bezirksunterhaltskommission und der Kriegsgetreideverkehrsanstalt bewilligten Aushilfen dem Titel „Politische Verwaltung“ angelastet wurden, werden E u e r e E x z e l l e n z ersucht, die Befundierung der bezüglichen Beträge an den h.o. Etat sofort zu veranlassen. Desgleichen kann eine Aushilfe für den Staatsobertierarzt Max Graf zu Lasten h.o. Mittel nicht in Frage kommen.

Bezüglich der übrigen Bediensteten der politischen Verwaltung, welchen eine Unterstützung aus dem gegebenen Anlasse bisher nicht gewährt wurde, werden E u e r e E x z e l l e n z ermächtigt, denselben Geldaushilfen ungefähr im halben Ausmaße des glaubwürdig angemeldeten Schadens zu bewilligen.

Der Gesamtbetrag der hienach zu Lasten der Rubrik „Belohnungen und Aushilfen“ des Titels „Politische Verwaltung im Verwaltungsjahr 1917/18“ bewilligten Aushilfen ist unter ./.

An

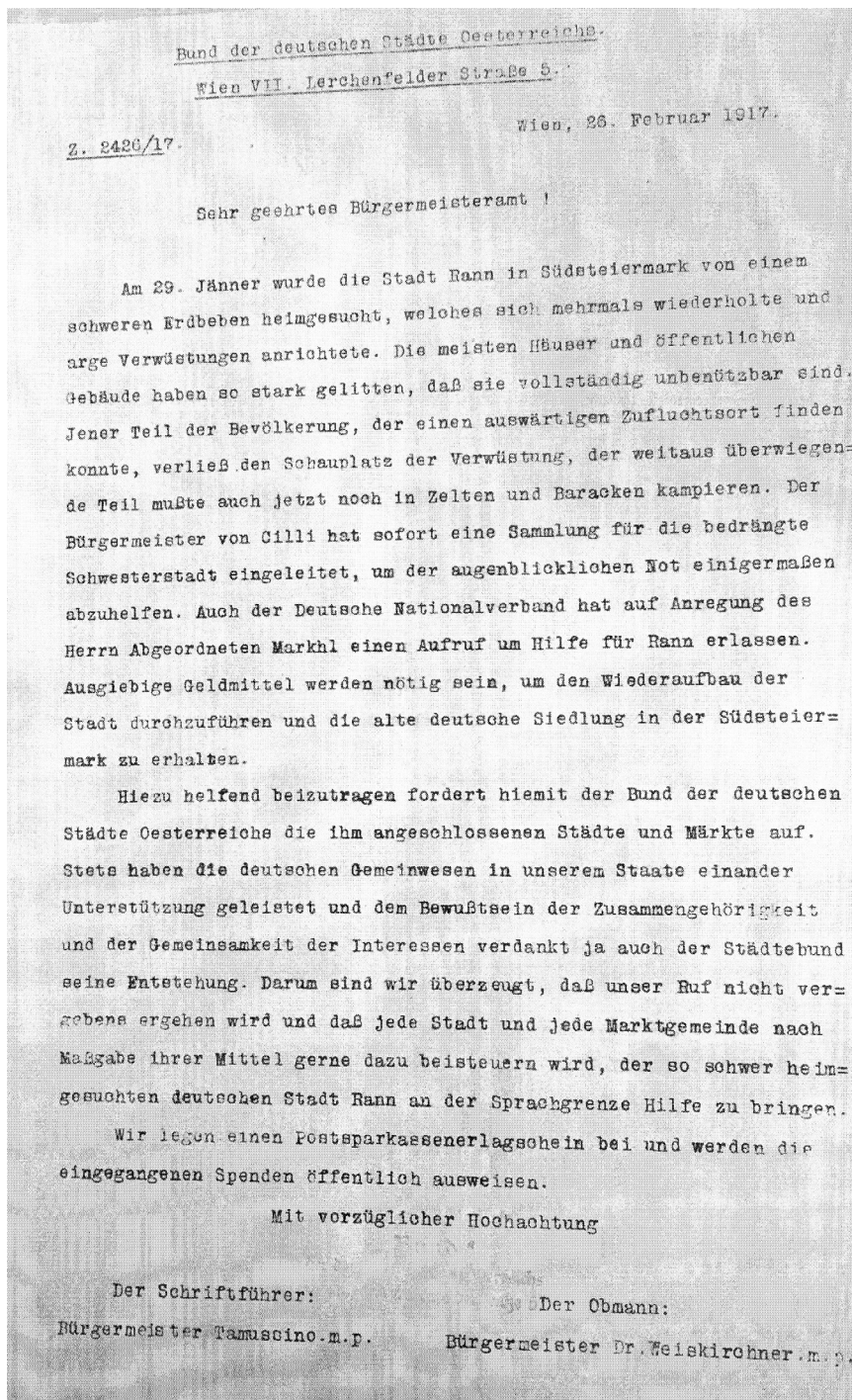
den Herrn k. k. S t a t t h a l t e r
in

G r a z .

2550

900

Slika 28: Prva stran dopisa ministrstva za notranje zadeve o poravnavi škode uradnikom okrajnega glavarstva Brežice in škodne zahteve vodje urada okrajnega glavarstva dr. Viktorja Neuwirtha (StLA, Statth. Präs. A5b, Z. 346/1917 (Erdbeben Rann). Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-8.



Slika 29: Dopol/poziv Zveze nemški mest v Avstriji za pomoč »nemškemu« mestu Brežice (ZA Ptuj, SI_ZAP/0005, Mestna občina Ptuj (MOP) AŠ 227, spis št. 416).

naj »nemška mesta in trgi«¹⁰⁰ pomagajo omiliti hude težave, s katerimi se ukvarjajo na potresnem področju. Da bi spodbudili kar najbolj široko zbiranje sredstev, sta v dopisu navajala, da je župan Celja takoj organiziral nabirko za prizadete. Poudarila sta še, da je tudi Deutsche Nationalverband/Nemško narodno združenje, na iniciativo poslanca Markhla, pozvala, naj se izda poziv za zbiranje sredstev. Poziv obeh županov je imel seveda izrazito nacionalno noto, kar se še posebej kaže v zaključku omenjenega dopisa: »... Vedno si je nemška skupnost v naši državi medsebojno pomagala in zavesti o skupni pripadnosti ter o skupnih interesih, se imamo zahvaliti, da je nastala zveza mest. Zato smo prepričani, da naš poziv ne bo zaman in da bo vsako mesto in vsak trg, glede na sredstva, s katerimi razpolaga, rad prispeval k temu, da bo pomagal težko prizadetemu nemškemu, na jezikovni meji ležečemu, mestu Brežice ...«¹⁰¹ Morda bi lahko zapisali preveč kritično, da je zapisano v citiranem dopisu mogoče razlagati celo tako, kot da naj bi bila ta pomoč namenjena predvsem nemškemu prebivalstvu v Brežicah.

Župan mesta Brežice pa se je domala istočasno (28. 2. 1917) obrnil po pomoč na »sestrsko« mesto Ptuj. Župana Ptujja je prosil, za kolikor mogoče izdatno pomoč in za to, da naj prevzame vodstvo nabirke ter močno agitira pri zbiranju prispevkov. Prepričeval je svojega ptujskega kolega, da je škoda, ki je le približno ocenjena, doseglja številko preko 1.1 milijona kron tako grozljivo visoka, da je mesto Brežice kljub državnim podpori ne bo moglo poravnati.¹⁰² Prošnja iz Brežic kakor tudi prošnje iz



Slika 30: Original poziva mesta Ptuj za denarne prispevke (ZA Ptuj, SI_ZAP/0005, Mestna občina Ptuj (MOP) AŠ 227, spis št. 416).

100 Tudi iz drugih dokumentov iz istega arhiva izhaja, da so očitno Brežice imeli za popolnoma nemško mesto.

101 SI_ZAP/0005, MOP, AŠ 227, spis št. 416, Präsidium der k. k. steierm. Statthaltereie, Prs. Zl. 445/17, Erbebenkatastrophe in Rann, An die Herren Vorstände aller politischen Unterbehörden in Steiermark, Graz, am 18. Februar 1917.

102 SI_ZAP/0005, MOP, AŠ 227, spis št. 416, Sadtgemeindeamt der landesfürstl. Kammerstadt Rann a. d. Save in Untersteiermark, An den sehr geehrten Herrn Bürgermeister der Stadt Pettau, Stadtgemeindeamt Rann/Save, am 28. Februar 1917.

drugih naslovov niso bile zamen. Namestnik ptujskega župana Johann Stendte je z datumom februar 1917 izdal kratek, »v srce segajoč«, poziv:

»Poziv spoštovanemu prebivalstvu Ptuja! Cvetoče mestece Brežice ob Savi je 29. januarja zelo prizadel potres. Deloma ga je spremenil v kupe ruševin. Sredi zime so prebivalci ostali na cesti, brez strehe nad glavo, prepuščeni nezasluženi stiski. Someščani! Prebivalci tega najjužnejšega nemškega mesteca so bili vedno zvesti našim skupnim spodnještajerskih ciljem. Zato je naša dolžnost, da jim v stiski priskočimo na pomoč. Prosim vas, da prispevate svoje in Brežičanom pomagajte z denarnim prispevkom. Denarne prispevke bo sprejemala mestna blagajna in bodo kasneje objavljene ...«¹⁰³

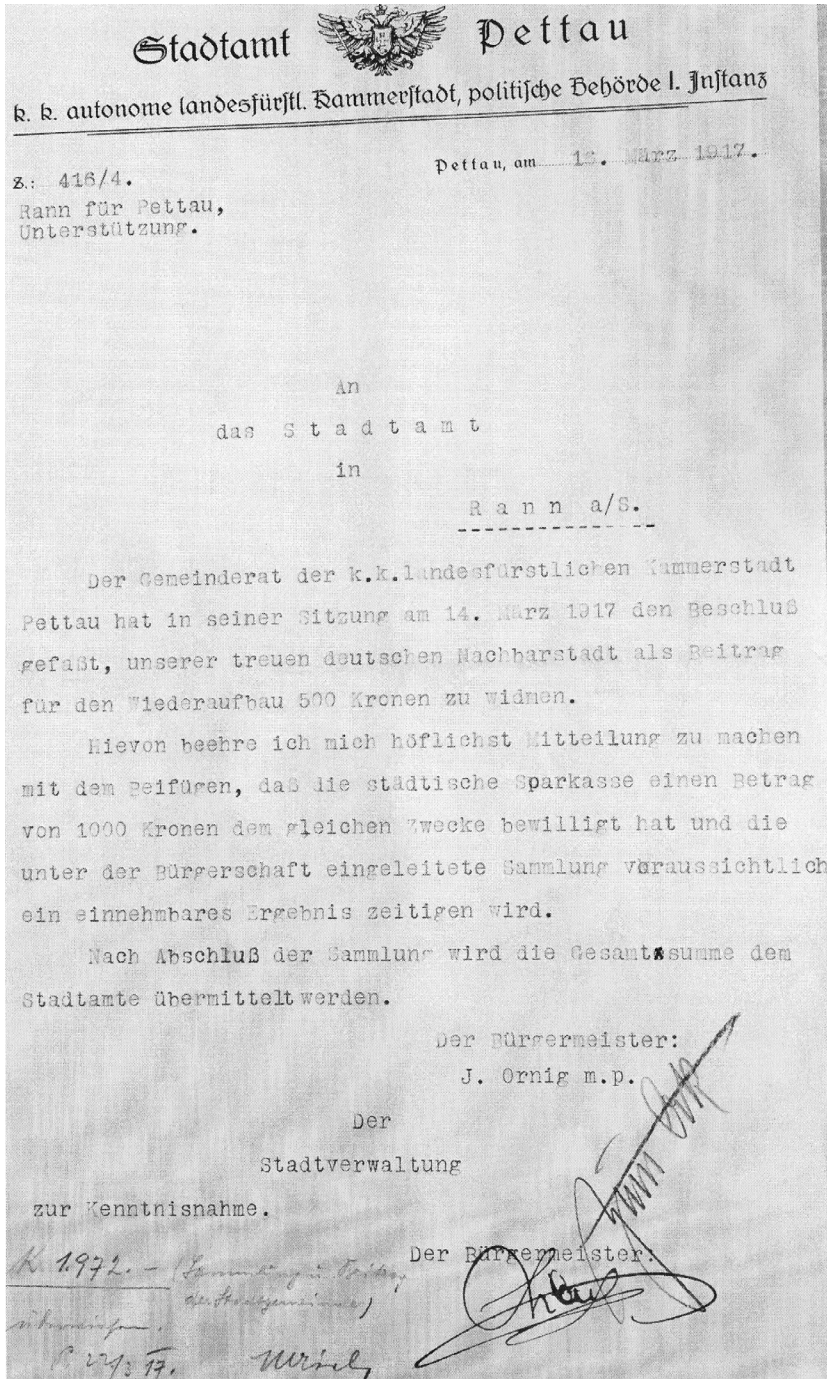
Iz ohranjenih seznamov darovanih sredstev je razvidno, da odziv nagovorjenega prebivalstva ni bil pretirano velik. Še manjše so bile darovane vsote. Le kot primer navajam rezultate nabirke na Ptuj v prvi polovici marca. Prispevke so zbirali gasilci, ki so od posameznikov dobili med dve in izjemoma 100 kronami. Občinski svet Ptuja je sredi marca 1917 sklenil prispevati 500 kron, mestna hranilnica pa 1000. Dne 7. aprila 1917 je Odbor za pomoč mestne občine Brežice potrdil in se zahvalil za prejetih 1972 kron.¹⁰⁴

Vsekakor gre višino donacij, zlasti posameznikov, ocenjevati glede na vojne okoliščine. Obenem pa je treba poudariti, da se je zbiranje sredstev in finančna konsolidacija odprave škode na potresnem področju nadaljevala, kot govorijo najdeni dokumenti, najmanj še vse tja pozno v leto 1918.

Sredi leta 1917 se je v akcijo pomoči prizadetemu prebivalstvu bolj neposredno vključila tudi država. Notranje ministrstvo je z odlokom z dne 18. aprila 1917, v dogovoru s finančnim ministrstvom, zaenkrat dodelila v okviru »prve akcije pomoči« štajerskemu cesarskemu namestništvu 100.000 kron za pomoč prizadetim. Ker je pred nekaj časa štajerski krizni fond založil 10.000 kron, je te njemu povrnila, 90.000 kron pa v začetku junija nakazalo okrajnemu glavarstvu Brežice oz. na Sparkasse v Brežicah. Cesarsko namestništvo je v dopisu okrajnemu glavarstvu posebej podčrtalo, da je denar treba porabljati postopoma, in to za potrebe občin Brežice, Zakot, Artiče, Mostec, Sela, Kapele, Mihalovec in Dobova. Poudarilo je še, da naj gradbeni odbori v imenovanih občinah v prvi vrsti trošijo prostovoljne prispevke. Ministrstvo za notranje zadeve pa je ob nakazilu denarja zapisalo, da je treba denar porabljati strogo po načelih krizne regulative, kar je pomenilo, da je treba s pomočjo podpirati

103 SI_ZAP/0005, MOP, AŠ 227, spis št. 416, Aufruf an die geehrte Bevölkerung von Pettau.

104 SI_ZAP/0005, MOP, AŠ 227, spis št. 416.



Slika 31: Dopis mesta Ptuj, v katerem brežiške mestne oblasti obvešča o darovanih sredstvih mesta Ptuj (ZA Ptuj, SI_ZAP/0005, Mestna občina Ptuj (MOP) AŠ 227, spis št. 416). Celotna dokumentacija o pomoči mesta Ptuj je objavljena v prilogi 13-9.

v prvi vrsti tiste, ki so najbolj ogroženi oz. niso v stanju z lastnimi sredstvi poravnati stroške obnove. Poudarilo je še, da ta denar nikakor ne sme vzbuditi prepričanja, da je namenjen povračilu škode, temveč je le kot pomoč v stiski. Dodali so še, da bodo morebitna dodatna sredstva v ta namen dodeljevali šele, ko bodo prejeli podrobne zahteve cesarskega namestništva, iz katerih bo razvidno število oseb, ki so resnično v stiski, in višina sredstev za njih. Zato je cesarski namestnik Clary zahteval od okrajnega glavarstva, da nemudoma pripravi točno in zanesljivo oceno škode v posebnem kriznem spisu. Takšno oceno naj pripravi Komisija za ocenitev škode, ki jo je potrebno takoj oblikovati. Sestavljajo pa naj jo: državna inženirja Kollenz in Albert Sernez iz Brežic ter tehnika, ki ga imenuje deželni odbor.¹⁰⁵ To, kot je razvidno iz najdenih dokumentov, je bilo tudi storjeno.

V tem kontekstu je okrajno glavarstvo Brežice 30. maja 1917 sprejelo sklep, da bodo pomoči za popravila hiš iz morebitne t. i. »*druge akcije*« notranjega ministrstva deležne tri kategorije prizadetih:

»... a) taki, ki so popolnoma brez lastnih sredstev in jim bodo v celoti povrnjeni stroški popravila,

b) taki, ki jim bodo delno povrnjeni stroški, pač glede na njihovo premoženjsko stanje in njihove prihodke ter

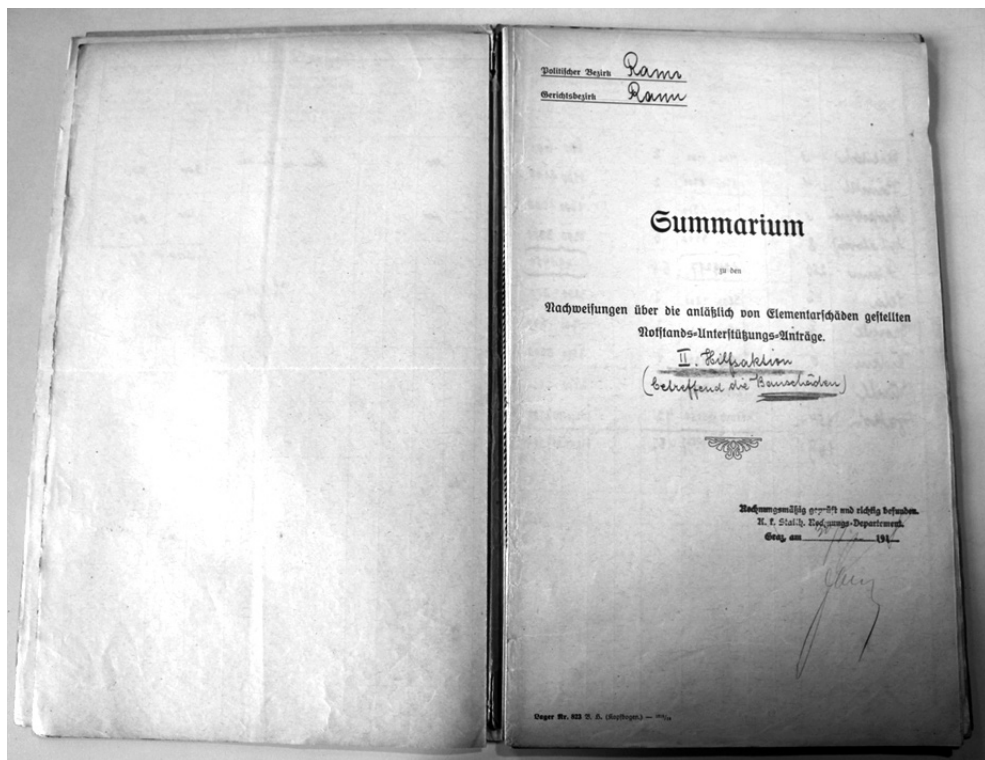
c) taki, ki jim bo zagotovljeno brezobrestno posojilo za poravnavo stroškov popravila ...«

Okrajno glavarstvo je izpolnilo tudi navodilo iz Gradca o oblikovanju Komisije za ocenitev škode, saj je o njegovi zahtevi, da okrajno glavarstvo vanjo imenuje, gradbenega pripravnika (Bauadjunkt) inž. Alberta Serneza, tega vanjo tudi imenovalo.¹⁰⁶

»*Druga akcija*« pomoči Ministrstva za notranje zadeve je bila kmalu uresničena. Z dopisom z dne 30. junija je cesarsko namestništvo v Gradcu sporočilo okrajnemu glavarstvu Brežice, da je ministrstvo na osnovi zahteve občin Brežice in Zakot oz. njunih gradbenih odborov odobrilo dodatnih 100.000 kron za pokritje brezobrestnih posojil za prizadete od potresa. Seveda so zahtevali natančna dokazila o porabi sredstev, kar je okrajno glavarstvo tudi storilo. Cesarski namestnik Clary je okrajnemu glavarstvu še sporočil, da bodo morebitna dodatna sredstva

105 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. steirm. Statthaltereij, Erdbeben in Rann. Notstand, An die k. k. Bezirkshauptmannschaft in Rann, 25. Mai 1917.

106 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. Bezirkshauptmannschaft, Zl. 16257, Erdbeben in Rann, Notsstand, Rann, am 30. Mai 1917, ARS, Potresni spisi 1917, Okraj Brežice.



Slika 32: Naslovna stran povzetka ocene/popisa škode na objektih potresnega področja (ARS, Potresni spisi 1917, Okraj Brežice). Celoten popis škode je objavljen v Prilogi 1.

odobrena le ob dokazilu, da so se dodeljena sredstva porabila dosledno po zahtevah ministrstva.¹⁰⁷

Na potresno področje pa so začela prihajati tudi darovana sredstva. Konec julija 1917 je okrajno glavarstvo Brežice poročalo gradbenemu pripravniku (Bauadjunkt) inž. Kolenzu, da je po stanju z dne 19. 7. 1917 na mestno občino Brežice bilo nakazanih 161.000 kron, od katerih so jih gradbeni odbori porabili približno 91.000. Župnijski urad Brežice je prejel 20.584 kron, ki so bile deloma namenjene za občine v okolici mesta, ostalo pa porazdeljeno gradbenim odborom in potrebnim. Posebej je izpostavilo občino Zakot, za katero je bilo prepričano, da bi njen gradbeni odbor lahko porabil mnogo več sredstev, če bi imel na voljo dovolj primerne delovne sile. Tako pa je, tudi zaradi pomanjkanja sredstev, delo gradbenega odbora občine Zakot manj živahno.

107 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. streiermärkische Statthaltereie, 2 1099/32, 1917, Erdbeben in Rann, Notstand, An die k. k. Bezirkshauptmannschaft in Rann, Graz am 30. Juni 1917.

Izpostavilo je še dodaten nerešen problem, ki je bil tako finančne kot tudi »politične« narave, zahteval pa naj bi nujno rešitev. Postavljalo se je namreč vprašanje, ali naj nastanjeni v provizoričnih barakah, ki imajo zadosti sredstev za preživljanje, plačujejo najemnino in nosijo »obratovalne stroške«, torej stroške za elektriko in vodo.¹⁰⁸

Toda to je že druga zgodba potresa v Brežicah in okolici iz januarja 1917.

Očitno so obnovitvena dela v okoliških občinah potekala občutno počasneje kot v Brežicah. Ne vem sicer, ali je to poročilo okrajnega glavarstva Brežice, predvsem tisti njegov del, ki zadeva občino Zakot, bilo povod za reakcijo cesarskega namestništva, ki načenja prav to problematiko. Namestništvo je namreč z dopisom 18. avgusta 1917 glavarstvu sporočilo, da je vojaško poveljstvo v Gradcu napotilo v Brežice dva lončarja, enega pleskarja, pet zidarjev in 15 pomožnih delavcev. Nekako nejevoljno pa zvenijo besede namestništva, zapisane v dopisu, češ da so ti delavci namenjeni za obnovo v občinah v okolici Brežic. Podčrtalo je, da je namestništvu zelo veliko do tega, da se obnova takoj začne v okoliških občinah. Okrajnemu glavarstvu je naložilo, da mora posebej paziti na to, da bodo te delavce uporabili prav v okoliških občinah. Tu je treba posebej omeniti, da je bila tudi po mnenju okrajnega glavarstva prav občina Zakot med najbolj prizadetimi ob potresu.

In še, da je potrebno občino Mihalovec vključiti v akcijo pomoči, če to ni že storjeno. Da ne bi inž. Kollenza in Serneza doletela usoda deželnega šolskega inšpektorja, seizmologa Albina Belarja, so naložili glavarstvu, da mora njune potne stroške poravnati iz tekočih sredstev, torej iz tistih 90.000 kron, ki jih je država namenila Brežicam.¹⁰⁹

V spremnem dopisu k spisu o škodi po potresu so namreč jasno zapisali, da so bile zato, ker je bilo žarišče potresa neposredno pod Brežicami, najbolj prizadete prav Brežice in občine, ki nanjo mejijo. Posebej so izpostavili prav občino Zakot, v kateri: *»... so bile skoraj brez izjeme poškodovane vse stavbe, medtem ko so bile v preostalih prizadetih občinah ugotovljene le omejene poškodbe na stavbah ...«*¹¹⁰

Zapoved in informacijo o dodeljeni delovni sili cesarskega namestništva je okrajno glavarstvo nemudoma preneslo na inž. Kollenza, informiralo pa je tudi gradbeni

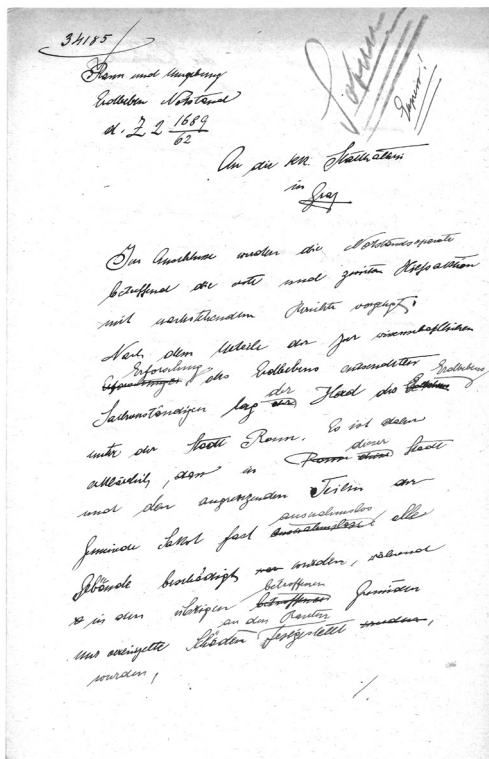
108 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. Bezirkshauptmannschaft, Zl. 22441, Rann und Umgebung, Erdbebenkatastrophe, Hilfsaktion. Videat Herr k. k. Bauadjunkt Ing. Kollenz, Rann, am 27. Juli 1917.

109 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. steiermärkische Statthaltereie, 2/ 1245/44 /1917, Erdbeben Rann, Notfond, An die k. k. Bezirkshauptmannschaft in Rann, Graz, am 18. August 1917.

110 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, Rokopisni dokument: 34185, Rann und Umgebung, Erdbeben Notstand, d. Z 2/1689/62, An die k. k. Statthaltereie in Graz.

odbor občine Zakot in okoliške občine. Občinski gradbeni odbor Zakot je prosilo, da naj račune za stroške teh novih delavcev predloži gradbenemu odboru Brežice, z njim pa naj se dogovori tudi o morebitni izmenjavi delavcev.¹¹¹


Jeseni 1917 so bila dela na obnovi in na oceni škode že tako daleč, da je bilo mogoče dokončati spis o cinitvi škode in dokazila zanjo. Mestni občinski svet Brežice je tako 24. oktobra 1917 okrajnemu glavarstvu predložil zadevni spis. V dopisu ob predaji je zapisal, da so v spisu navedeni le tisti lastniki stavb, ki z lastnimi sredstvi niso mogli poravnati škode, ki jo je povzročil potres 29. januarja 1917. Opozorili pa so, da ni jasnega odgovora na vprašanje, kdo je resnično tisti, ki mu je bila ogrožena gospodarska eksistenca. Zato je višina škode občutno višja, kot se zdi, in da je do določene mere nepravilno, da so brez finančne pomoči ostale osebe, ki imajo nekaj svojih sredstev. Če bo država ostala pri višini dodeljenih sredstev in kriterijih za njihovo podeljevanje, bo takšna pomoč imela za posledico znižanje premoženjskega stanja prebivalstva, kar pomeni za mesto, deželo in državo samo škodo, najdemo zapisano v spremnem dopisu. Zato je mestni občinski svet oziroma njegov Odbor za pomoč (Hilfssausschuss) predlagal okrajnemu glavarstvu, naj zahteva od države, da finančno podpre tudi tiste prizadete v potresu, ki imajo nekaj premoženja, seveda ne s pokritjem celotne višine škode.¹¹²



Slika 33: Prva stran rokopisnega dopisa ob predaji spisa o nastali škodi pri potresu z zapisom o škodi v občini Zakot (ARS, Potresni spisi 1917, Okraj Brežice).

111 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. Bezirkshauptmannschaft, Zl. 25086, Erdbeben in Rann, Notstand, Videat Herr k. k. Bauadjunkt Ing. Kollenz, Rann, am 23. August 1917. Prav tam, An den Bauausschuss der Gemeinde Zakot (und Umgebungsgemeinden) zu Handen den Hochwürdigem Herrn Dechant u. Stadtpfarrer Josef Mešiček in Rann, am 23. August 1917.

112 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, Stadtgemeindeamt, der landesfürstl. Kammerstadt, Rann an der Save in Untersteiermark, Zl. 1154, Rann, Erdbebenkatastrophe, Hilfsaktion, An. Die k. k. Bezirkshauptmannschhft Rann, Rann, den 24. oktobra 1917.



K. k. steiermärkische Statthalterei.

855
2 ————— 191 8
81

Graz, am 17. Mai 1918.-

Gegenstand: Abop. Blg.
Erdbeben in Rann.-

Dortige Zahl: 34185 ex 1917 und
32515 aus 1917.

An
die k.k. Bezirkshauptmannschaft
in
R a n n.

Das k.k. Ministerium des Innern hat mit dem Erlaße vom 30. April 1918, Zl. 7724 im Einvernehmen mit dem Finanzministerium die h.ä. Ausführungen betreffend die I. und II. Hilfsaktion mit der Einschränkung genehmigend zur Kenntnis genommen, daß die in dem Verzeichnisse II, 5, unter Post 12 angeführte Posojilnica Rann, dann der unter Post 16 genannte Kirchenbauverein und die unter Post 24 verzeichnete Ranner Baugenossenschaft in den Rahmen dieser Notstandsaktion nicht einzubeziehen sind, weil juristische Personen von der Zuwendung staatlichen Notstandshilfe grundsätzlich ausgeschlossen sind.

Deshalb verringert sich der für die II. Hilfsaktion für unverzinsliche Darlehen verschlagte Betrag um ~~12~~ 110.800 K.-

Zur Durchführung bzw. Fortsetzung dieser beiden Aktionen (I. und II. Hilfsaktion) wurde im übrigen der erbetene Gesamtbetrag von 377.880 K
(dreihundertsiebenundsiebzigtausendachthundertachtzig Kronen) ausnahmsweise bewilligt.

Hievon entfallen auf die I. Hilfsaktion für nicht rückzahlbare Unterstützungen 14.350 K.

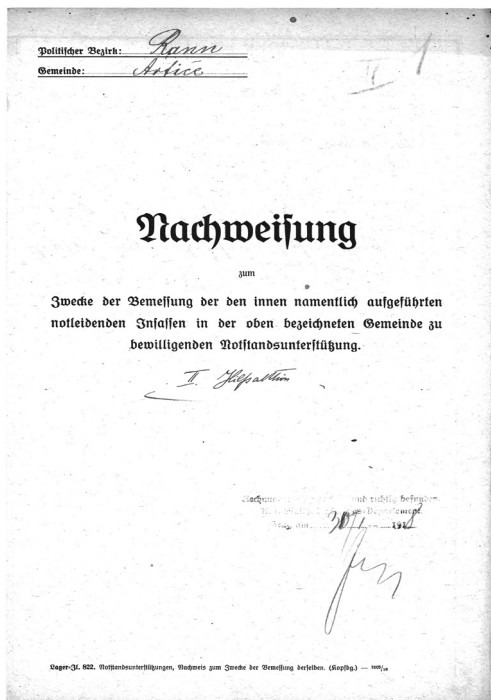
Beger-31. 004. — 1909/11

Slika 34: Prva stran navodil cesarskega namestništva v Gradcu o možnosti razširitve nabora prejemnikov državne pomoči (ARS, Potresni spisi 1917, Okraj Brežice). Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-10.

Kakor je razvidno iz nekaj mesecev kasnejšega dopisa štajerskega cesarskega namestništva okrajnemu glavarstvu Brežice, je dunajsko notranje ministrstvo v soglasju s finančnim ministrstvom pozitivno ocenilo poročilo o načinu porabe sredstev in I. in II. akcije pomoči, s pripombo, da Pošta, Posojilnica Brežice in Stavbena zadruga kot pravne osebe niso upravičene do sredstev podpore iz navedenih akcij. To je pomenilo, da se je vsota za brezobrestno posojilo iz obeh akcij pomoči zmanjšala za 110.800 kron. Odobrena je bila skupna vsota za izvedbo oz. nadaljevanje obeh akcij v višini 377.880 kron. Zavrnilo pa so zahtevo, da bi bili pomoči deležni tudi tisti prizadeti v potresu, ki imajo nekaj premoženja. Odklonitev so zelo enostavno utemeljili, češ da taki ne odgovarjajo postavljenim kriterijem za izvedbo pomoči I. in II. akcije pomoči. Svoje stališče pa so nekoliko omilili s »preccllogom«, da naj se, glede na posebej težko katastrofo, ki je prizadela Brežice z okolico, v kateri je bilo oškodovano domala vse prebivalstvo, kakor tudi glede na določbe zakona z dne 8. julija 1895, ki je zagotavljal državno podporo prizadetim v potresu v Ljubljani z okolico, pri finančnem ministrstvu zahteva uvedbo posebne akcije pomoči, ki bi zagotavljala pomoč v obliki brezobrestnega posojila. Ministrstvo za notranje zadeve je v tej zvezi izdalo navodilo, da bi bilo v tem primeru treba tako za potrebe izvedbe te akcije kot tudi za preverjanje na terenu najprej določili gospodarske skupine, ki bi prišle v poštev, in doreči načela, po katerih bi bil izveden izbor tistih, ki bi prišli v poštev. Cesarsko namestništvo je od okrajnega glavarstva zahtevalo, da naj v skladu z zadevnim navodilom pripravi natančen pregled takih skupin prizadetih, naj jih preveri in nato na osnovi takega preverjenega pregleda postavi zahtevo za njegovo uresničenje.¹¹³ O tem, ali so se načrti in zahteve okrajnega glavarstva Brežice po razširitvi nabora prejemnikov državne podpore uresničili, ni podatkov v pregledanem gradivu.

Zadnji najdeni dokument v pregledanem gradivu, ki zadeva problematiko potresa z dne 29. 1. 1917 v Brežicah in okolici, ter še posebej finančna vprašanja obnove, nosi datum 4. oktober 1918. Gre za dopis, v katerem gradbeni odbor občine Brežice, ki se mu je pridružil tudi gradbeni odbor občine Zakot, prosita okrajno glavarstvo Brežice za intervencijo za dodelitev višje vsote sredstev za nadaljevanje obnove in zaključitev obnovitvenih del. V njem gradbena obora ugotavljata, da so se cene gradbenega materiala povišale in da so sploh ocene škode nezanesljive. Kot smo zaznali že v drugih dokumentih, sta ponovno prepričevala, da ni mogoče točno in neoporečno ugotoviti višino škode ter da je zato spis o oceni škode lahko le splošna osnova za dodelitev državne pomoči, komaj pa je uporaben za odmero višine

113 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, K. k. steirmärkische Statthaltereie, 2/855/81, Erdbeben Rann, Graz, 17. Mai 1918.



Slika 35: Naslovna stran poročila o porabljenih sredstvih pri obnovi prizadetega področja (ARS, Potresni spisi 1917, Okraj Brežice).

sojila dodeljujejo samo pod pogojem, da v naslednjih petih letih ni treba plačati nobenega obroka. Nadaljevala sta s predlogom, da naj se uvede drugačen, za posameznika boljši in varnejši način dodeljevanja posojila, ki bi bil v korist tudi državi.

Na koncu sta se dotaknila še stroškov za gradnjo barak za urade in uradnike. Ti so namreč močno zrastle, zato bi jih po njunem mnenju morala pokriti država. Da bi zapisano še dodatno utemeljili in da bi bila gradbena odbora v svojih zahtevah še bolj prepričljiva, sta naslovniku še zatrdila, da se z njihovimi zahtevami v celoti strinja tudi Odbor za pomoč pri potresu mestne občine Brežice. Zaradi vsega zapisanega sta oba gradbena odbora zaključila svoje pisanje s prošnjo, naj se čim prej skliče seja Okrajnega odbora za pomoč, posebej še zaradi tega, ker se gradbena dela bližajo koncu in je zato zelo nujno vedeti, s koliko sredstvi lahko računata in na kakšen način jih lahko porabita.¹¹⁴

podpore, ki jo dobi prizadeti posameznik. Zahtevo gradbenih odborov, da se okrajno glavarstvo zavzame za dodelitev višjih državnih sredstev pomoči, sta gradbena odbora utemeljevala tudi s tem, da se trudita kar se da gospodarno ravnati z dodeljenimi državnimi sredstvi in na najcenejši način izvajati obnovitvena dela. Zapisala sta še, da je poleg tega delo obeh gradbenih odborov pod stalno državno kontrolo. Glede na to skoraj ni mogoče, da bi se sredstva pomoči delila pavšalno, sta bila mnenja odbora. Poleg tega sta se pritoževala, da okrajni odbor pomoči državna sredstva po večini dodeljuje kot posojilo in ne kot nepovratno pomoč. Opozorila sta, da je to za marsikaterega posameznika nesprejemljivo, saj je le malokdo ob nestabilnem denarnem trgu pripravljen sprejeti posojilo. Zato sta predlagala, da naj se v bodoče po-

114 SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, Potresni spisi, fasc. Brežice, 1394 Rann. Erdbeben Hilfeaktion, An die k. k. Bezirkshauptmannschaft, Rann, Rann, am 4. Oktober 1918.

Tudi o uresničenju teh zahtev v pregledanem gradivu ni podatkov, je pa jasno, da so se problemi financiranja obnove Brežic in okoliških občin v vsem času od potresa dalje kazali kot komaj obvladljivi. Močno pa so izbruhnili proti koncu vojne. Omenjene besede/zahteve so bile namreč zapisane le mesec dni pred koncem vojne, ko je bila država praktično, vsaj vojaško gledano, v razsulu in bi bilo težko pričakovati, da bi se zahteve uresničile. Perspektiva za prizadete kraje in ljudi je bila slaba.

POSKUS EPILOGA

Da je bila perspektiva res slaba, lahko razberemo iz drobcev ohranjenega gradiva za kraja Brežice in Čatež. Prvo gradivo govori o reševanju prostorske problematike okrajnega sodišča Brežice, drugo pa o obnovi župne cerkve na Čatežu. V obeh primerih gre za reševanje posledic potresa 29. 1. 1917. Oba primera dokazujeta, da se je odprava posledic potresa zavlekla v dvajseta leta, in to ne prav lahko in brez problemov.

OKRAJNO SODIŠČE BREŽICE – »DEUTSCHES HAUS«

Urade okrajnega sodišča Brežice so oblasti že takoj po potresu preselile v barako in kasneje v Attemsov, brežiški grad. Tam je bilo še tudi konec leta 1919, kjer je delovalo v nemogočih razmerah. Rešeno pa tudi ni bilo prostorsko stanje drugih javnih uradov.

Ko si je sodni nadzornik ogledal prostore, v katerih dela okrajno sodišče v Brežicah, je ugotovil zelo neugodno stanje. Zlasti je bilo poudarjeno, da sodišče nima zaporov, ki jih je podrl potres: »*Brez zaporov pa sodišče v Brežicah trajno ne more in ne sme biti.*«¹¹⁵ Poverjenik/minister za pravosodje prve slovenske deželne vlade, liberalni politik dr. Vladimir Ravnihar¹¹⁶ se je zato s pismom z dne 20. novembra 1919 obrnil na Gradbeno ravnateljstvo v Ljubljani, v katerem je okvirno opisal stanje in opozoril na probleme, ki jih ima sodišče z lastnikom fideikomisa grofa Attemsa. »... *Fidejkomisna uprava pa hiše, v kateri so bili zapori ne mara restavrirati. Razen tega je pa delal hišni lastnik že za bivše avstrijske vlade pravosodni upravi vedno težave pri oddaji prostorov v najem in se je, kolikor mi znano, dal le pod največjim pritiskom pogovoriti, da je najemno pogodbo s pravosodno upravo podaljšal do konca leta 1922.*«¹¹⁷

115 SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 2, Sodišče Brežice.

116 Več o dr. Vladimirju Ravniharju glej v: Ravnihar, Vladimir: *Mojega življenja pot.*

117 SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 2, Sodišče Brežice.

Pojasnjeval je naslovniku, da so se že bivše avstrijske oblasti ukvarjale z mislijo, da bi za okrajno sodišče postavile novo stavbo. Toda investicija bi bila predraga in tudi za pravosodne oblasti Kraljevine SHS neuresničljiva. Rešitev je videl v nakupu hiše »*Deutsches Haus*«, ki je bila naprodaj in bi se jo po njegovem mnenju dalo lepo adaptirati. Zato je naročil: »... *Na podlagi te informacije sem naročil predsedništvu višjega deželnega sodišča, da zaupno in na povsem neobvezen način uvede obširne poizvedbe v tej stvari in ugotovi, če in pod katerimi pogoji bi se dala dobiti ta hiša v najem ali last ...*«¹¹⁸ V dopisu omenjene priloge z rezultati poizvedbe ni med pregledanimi dokumenti, iz nadaljnjega pisanja poverjenika pa je jasno, da so bili rezultati pozitivni ter da se obrača na Gradbeno ravnateljstvo, »... *da se načelno ugotovi po ogledu na licu mesta, je li bi se dala ta hiša sploh uporabiti za nastavitev sodišča in morda še drugih uradov v Brežicah, dalje, kake adaptacije in v katerem obsegu bi bile v to svrho izvesti in koliko bi stale ... V to svrho Vas prosim, da blagovolite odrediti tekom prihodnjega časa lokalni ogled na licu mesta po tehničnih izvedencih, pri katerem naj bi se ustanovili tudi nedostatki sedanjih sodnih prostorov v Brežicah s tehničnega stališča. O dnevu te komisije me blagovolite pravočasno obvestiti, ker se je poverjeništvu za pravosodje namerava udeležiti po svojih zastopnikih ...*«¹¹⁹ Že naslednji dan je dobil od Gradbenega ravnateljstva pozitiven odgovor, da se bo »... *Lokalni ogled ... vršil v soboto 6. decembra ...*«¹²⁰

Oblikovali so številčno komisijo, sestavljeno iz predstavnikov deželnega poverjeništvu za pravosodje, gradbenega ravnateljstva v Ljubljani, predsedništva višjega deželnega sodišča v Ljubljani, okrajnega sodišča v Brežicah, davčnega urada, evidenčnega urada zemljiško davčnega katastra, poštnega urada in mestne občinske hranilnice. Ta je, kot dogovorjeno, 6. decembra 1919 opravila natančen pregled predvsem sodnih prostorov. O tem je sestavila obširen zapisnik in ga s spremnim dopisom/prošnjo 10. decembra 1919, s pripisom »*Nujno*«, posredovala Gradbenemu ravnateljstvu v Ljubljano. Pismo/prošnjo je tudi tokrat podpisal dr. Vladimir Ravnihar.¹²¹

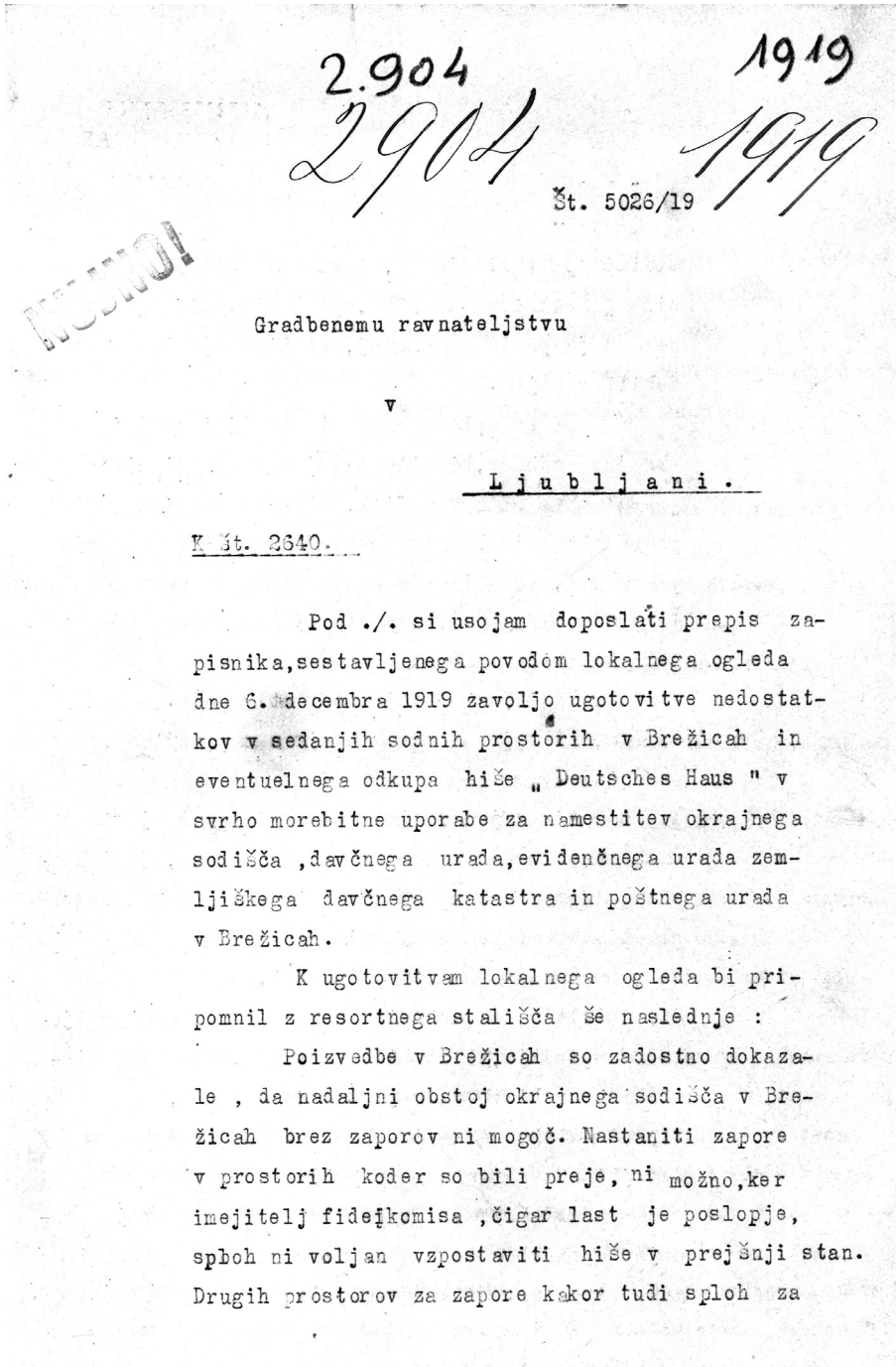
Iz natančnega orisa slabih prostorskih okoliščin okrajnega sodišča, kot jih najdemo v zapisniku, naj povzamem le manjši, a zato zelo poveden delček: »... *Komisija si ogleda pred vsem sedanje prostore okrajnega sodišča v Brežicah, katere ima pravosodna uprava najete od fideikomisa Attemsov ... Trakt, v katerem so nastanjeni sodni*

118 Prav tam.

119 Prav tam.

120 Prav tam.

121 SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 2, Sodišče Brežice.



Slika 36: Prva stran pisma/prošnje poverjenika/ministra deželne vlade za pravosodje dr. Vladimirja Ravniharja za nakup brežiške »Deutsches Haus« za potrebe okrajnega sodišča (ARS, SI AS_fVI_2, Sodišče Brežice). Celoten dokument je objavljen v prilogi 13-11.

prostori, je od potresa poškodovan in nepopravljen, Vse sobe so vlažne, se jako slabo kurijo in so skrajno neugodno razsvetljene, ker so udelana okna v do 3 metre globokih okniščih. V ostalem število prostorov ne zadošča, manjka čakalnica in so tudi posamezne sobe premajhne. Na razpolago bi bila sicer 2 prostora, ki pa sta v tako slabem stanju, da za sodnijske namene sploh ne moreta priti v poštev. Zaporov sodišče nima. Poslopje, v katerem so bili zapori nastanjeni poprej, je v tako defektnem stanju, da se poprava sploh ne bi splačala. V obče se more ugotoviti, da je sodišče v splošnem jako neugodno, pa tudi v higijeničnem oziru neprimerno nastanjeno in sicer tako za čakajoče stranke, ki nimajo niti stranišča na razpolago, kot za uradnike, ki morajo uradovati med 3 metre debelimi vlažnimi zidovi ...»¹²²

Očitno pa je bilo od potresa dalje neurejeno prostorsko stanje okrajnega sodišča razlog, da bi se skupaj z njim rešila tudi prostorska stiska drugih javnih uradov: davčnega urada, evidenčnega urada zemljiškega davčnega katastra in poštne urada v Brežicah, ki so vse od potresa gostovali v najetih zasebnih prostorih. Zato je bila tudi komisija tako široko zastavljena in so bili njeni člani zastopniki vseh naštetih uradov ter pristojnih oblasti.

Ukrepati je bilo treba hitro, saj je bila »*Deutsches Haus*«, hiša, ki je nekdaj pripadala nemški hranilnici v Brežicah,¹²³ sedaj pa jo je imela v lasti slovenska mestna, občinska hranilnica, naprodaj le omejen čas. Ponudba za odkup hiše je namreč veljala le do 1. marca 1920. Od tod tudi, poleg zares slabega prostorskega stanja uradov, oznaka »*Nujno*«.

Ravnihar, ki sicer ni bil član komisije za oceno prostorskega stanja okrajnega sodišča, je bil nakupu naklonjen že ves čas, kar kaže tudi zapis v citiranem pismu/prošnji: »... *Poizvedbe v Brežicah so zadostno dokazale, da nadaljni obstoj okrajnega sodišča v Brežicah brez zaporov ni mogoč. Nastaniti zapore v prostorih koder so bili preje, ni možno ker imejitelj fideikomisa, čigar last je poslopje, sploh ni voljan vzpostaviti hiše v prejšnji stan (v stanje pred potresom op. p.), drugih prostorov za zapore, kakor tudi sploh za sodišče v Brežicah, izvzemši edinole pripravne hiše »Deutsches Haus« sploh ni. Hiša »Deutsches Haus« je pa le naprodaj, ne bi se je moglo dobiti v najem. Da se sploh omogoči nadaljni obstoj za okrajno sodišče, bi bilo treba ali hišo »Deutsches Haus« kupiti, ali pa okrajno sodišče premestiti v kak drug kraj. To slednje pa ne gre, ker bi se s tem sodišče decentraliziralo iz srede okraja. Ostane torej edina možnost le*

122 Prav tam.

123 Tik pred koncem vojne je nemška hranilnica hišo prodala neki zasebnici. Sodišče je zaradi nepravilnosti pri prodaji/nakupu kupno pogodbo sredi novembra 1919 pravnomočno sodno razveljavilo. Takrat je prišla v roke slovenske hranilnice (SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 2, Sodišče Brežice).

nakup hiše »Deutsches Haus« ... Ker ostane gerent dr. Stiker s svojo prodajno ponudbo le do 1. marca 1920 v besedi in mora biti dr. Stiker vsaj do tega dne že obveščen o tem ali je ministrski svet ponudbo odobril ali ne je zadeva izredno nujna in vas prosim, da mojemu zaprosilu po možnosti brzo ustrezete, tako, da dobim odgovor ... najkasneje vsaj koncem prihodnjega tedna ...»¹²⁴

Administrativno kolesje v Gradbenem ravnateljstvu se je res hitro zavrtelo. Njihovi izračuni z dne 31. decembra 1919 so pokazali, da je ponujena cena 400.000 kron ugodna in da se »... V posloplju dajo namestiti vsi uradi, ki po zapisniku z dne 6. decembra 1919 pridejo v poštev. Tudi je prostora za stanovanje treh predstojnikov ter štirih oziroma treh slug. Stanovanje za ječarja bi bilo nameščeno v posebnem novem prizidku za jetnišnico ... Kupnina 400 000 K ter investicijski stroški bi dali skupaj 900 000 K, kar še vedno ne dosega vrednosti 1,300. 000 kron (Ta številka je bila izračunana na poseben način v povezavi s plačevanjem najemnin. op. p.). Nakup posloplja bi bil torej upravičen. Z ozirom na vprašanja poverjeništvaja naj služi v vednost, da kredita za te namene ni na razpolago in da se gradbeno ravnateljstvo z načrti ne more ukvarjati poprej, dokler nakup res ne bo sklenjena stvar ...»¹²⁵

Kljub temu da odločitev o kupnini še ni padla, je Poverjeništvaja za pravosodje že izdelalo provizorične načrte in skice z daljšim dopisom z dne 17. januarja 1920, z opisom stanja pa se je obrnilo na »Ministrstvo pravde« v Beograd. V njem je postavilo dva jasna predloga, oba v prid nakupu »Deutsches Haus« in posledično ureditvi prostorskega položaja okrajnega sodišča Brežice:

»... 1) Državni erar kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev naj kupi od mestne občinske hranilnice v Brežicah njej lastno posloplje »Deutsches Haus« z pripadajočimi pritiklinami in zemljišči vl. št. 220 d. o. Brežice za svoto 400 000 K, da se nastavijo v njem državni uradi v Brežicah in sicer okr. Sodišče z zapori, davčni urad, poštni urad in evidenčni urad zemljiškodavčnega katastra.

2) Ministrski svet naj dovoli kredit za nakup zemljišča v znesku 400. 000 K takoj, dočim daj se stroški za dela, ki so potrebna, da se posloplje adaptira za urade v znesku največ 500 000 K vpošteveje pri proračunu za upravno leto 1920/1921 ...»¹²⁶ Prepričano je zatrjeval, da bi bil nakup tudi s strogo ekonomskega in finančnega vidika »naravnost dobitek za državo«.¹²⁷

124 Prav tam.

125 SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 2, Sodišče Brežice.

126 Prav tam.

127 Prav tam.

Zaradi zamude pri reševanju finančnih vprašanj je zastopnik prodajalca podaljšal rok s prodajo do 1. marca 1920. Zato je Ravnihar prosil državno ministrstvo, da naj pohiti z odločitvijo ter mu najkasneje do 15. februarja sporoči, ali nakup sprejme ali ne.

Tu se zgodba, ki jo pripoveduje ohranjeno arhivsko gradivo, konča. Toda očitno je bila ta zgodba za razliko od mnogih prej opisanih zaključena uspešno, saj je v tej stavbi še danes nastanjeno okrajno sodišče Brežice.

ŽUPNA CERKEV IN ŽUPNIŠČE NA ČATEŽU

Popravilo župne cerkve sv. Jurija in župnišča na Čatežu je trajalo še dalj kot urejanje problematike okrajnega sodišča in drugih javnih uradov v Brežicah. Če je verjeti govorici virov, je bila kolavdacija stavbe župnišča opravljena šele novembra 1925.¹²⁸

Potres v Brežicah in okolici leta 1917 je, kot stoji v dopisu/prošnji čateškega župana v imenu Občinskega urada Čatež – okrajnega glavarstva Krško z dne 24. julija 1921 naslovljeno na »*Visoko ministrstvo gradjenja*« v Beogradu, povzročil »... *veliko neprenosno škodo ...; župna cirkov je močno poškodovana, župni dvorec pa popolnoma porušen. V vojnem času ni bilo mogoče na popravilo cirkve in zgradbo župnega dvorca misliti, ker so bili tudi občani po potresu prizadeti in primorani svoja poslopja graditi, poleg tega je bilo potrebno, poleg tega je bilo potrebno ljudske šole poslopje in občinsko hišo, kot javno poslopje popraviti ...*«¹²⁹ Za popravilo cerkve so naslovnika prosili za 300.000 kron, in to samo za gradbena dela. Dodatno bi bilo treba financirati še notranjo opremo cerkve, nakup orgel in novih zvonov, ki jih je nekdanja avstrijska oblast zaplenila in uporabila za vlivanje topov. Nekajkrat višja pa je bila potrebna vsota za zgradbo na novo postavljenega župnišča. Prosili so za skoraj 900.000 kron dotacije, saj stroška nikakor niso zmogli poravnati: »... *Pod navedenimi popolnoma istiniti razlogi se usoja spoštljivo podpisani občinski zastop ponižno prositi, Visoko ministrstvo naj blagovoli v svoji očetovski skrbi za popravilo župne cirkve in zgradbo župniškega dvorca na Čatežu primerno podporo nakazati.*«¹³⁰

»Ponižno prošnjo« so si pristojne oblasti podajale kot »vroč krompir«. Beograjsko ministrstvo je hitro ugotovilo, da nima razpoložljivega denarja in čateško prošnjo delegiralo v Zagreb na Gradjevinjsko direkcijo. Zagrebški urad jo je nato odstopil v reševanje Gradbeni direkciji v Ljubljani, ta pa je prošnjo z dopisom 6. 9. 1921 zavrnila:

128 SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 4, Sacra tecta Čatež.

129 Prav tam.

130 Prav tam.



Slika 37: Župna cerkev sv. Jurija na Čatežu danes (foto: I. Počkar, 22. 10. 2017).

»Na vašo prošnjo se prispevek k stroškom za popravo župne cerkve in župnišča v Čatežu, ki ste jo 24. julija t. l. naslovili na ministrstvo za zgradbe, Vas gradbena direkcija obvešča, da ministrstvo prošnji ni moglo ugoditi, ker nima v te namene na razpolago nikakih kreditov.«¹³¹

Novo župnijsko stavbo pa so vseeno zgradili, morda tudi z državno podporo, saj dokument »sreskega poglavarja« v Krškem z dne 27. 10. 1925 vsebuje njegovo prošnjo, naslovljeno na ljubljansko gradbeno direkcijo, da da dovoljenje za kolavdacijo novega župnišča na Čatežu, »ker je bilo staro župnišče po potresu popolnoma porušeno«. ¹³² Pozitiven odgovor na prošnjo nosi datum 4. november 1925, ki morda omogoča podmeno, da je država le prispevala kakšna sredstva podpore: »Na prošnjo poglavarja na Krškem odreja gradbena direkcija, da se sekcija udeleži kolavdacije župnišča na Čatežu in sicer z ozirom na to, da je treba l. 1921 vpeljani posel po dosedanjem postopku dovršiti.«¹³³

Opisan zaključek zgodbe o popravilu župne cerkve in gradnji nove stavbe župnišča na Čatežu po vojni pa ima seveda korenine v letu 1917, v dokumentih pa jo zasledimo leta 1919 – še posebej reševanje problema popravila župne cerkve sv. Jurija. Načrte za njeno popravilo so pripravili sredi leta 1920. Skupaj so jih s predračunom stroškov za njeno popravilo in za gradnjo novega župnišča poslali na »Poverjeništvo za uk in bogočastje« v Ljubljano. Na načrte popravila cerkve so naslovniki pripravili kar nekaj pripomb, sicer pa so se z nameni predlagateljev strinjali. Konec leta 1920 (19. 12.) je Stavbni odbor za popravilo cerkve naslovil na okrajno glavarstvo Krško prošnjo za finančno podporo »iz potresnega fonda«. Morda je to storil tudi zato, ker je župni urad Čatež okrajno glavarstvo v Krškem istega dne obvestil: »Iz zanesljivoga vira smo izvedeli, da je okr. Glavarstvu v Krškem nakazana večja svota potresne podpore.«¹³⁴ Zato sta župni urad in stavbni odbor, »najvljudneje prosila, da se okr. Glavarstvo pri razdelitvi pri razdelitvi te podpore v prvi vrsti ozira na tukajšnjo župno cerkev in župnišče in to tem bolj, ker je tukajšnja župnija nezmožna sama s svojimi sredstvi stavbi zopet popraviti oz. zgraditi«. ¹³⁵ Iz dostopnega in pregledanega gradiva je razbrati, da je sredi maja 1921 prišel odgovor gradbene direkcije iz Ljubljane, da »državne podpore ni bilo mogoče nakloniti nobene, ker je kredit za potresno pomočno akcijo itak že prekoračen«. ¹³⁶

131 Prav tam.

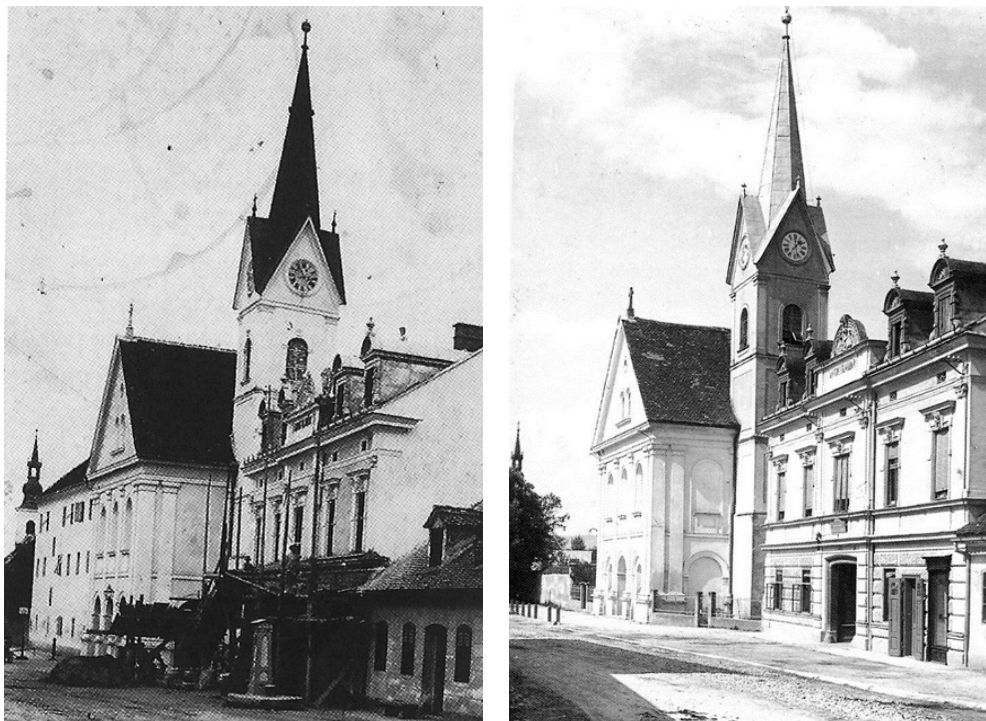
132 Prav tam.

133 Prav tam.

134 Prav tam.

135 Prav tam.

136 Prav tam.



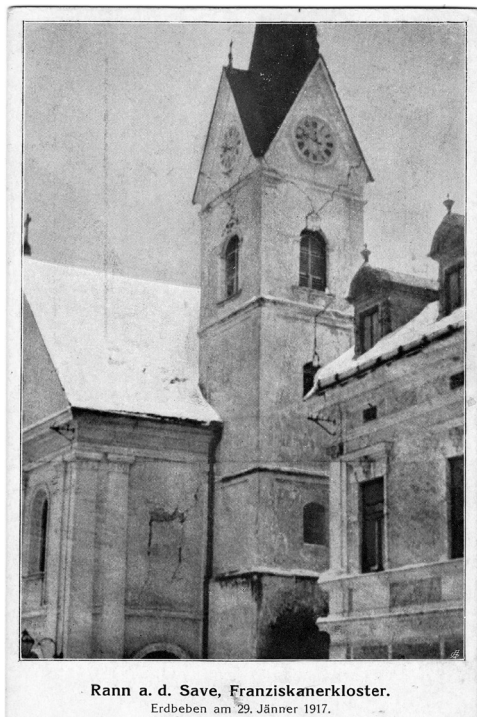
Slika 38: Cerkev sv. Antona Padovanskega v Brežicah pred potresom in leta 1936 (S patri smo si bili dobri, Brežice 2013, str. 146, str. 149).

Skratka, država se je zamenjala, problemi z oblastno pomočjo prizadetih od potresa pa so ostali domala enaki. Kljub sočutju države so si morali prizadeti v mnogo čem pomagati sami. Minilo je več kot šest let od potresa pa vsa škoda, kot smo videli, še ni bila dokončno sanirana.

USODA FRANČIŠKANSKEGA SAMOSTANA

Frančiškanski samostan v Brežicah, od katerega je danes ostalo le nekaj ostankov, ter v gimnazijo spremenjene arhitekture, ne sodi med najboljše arhitektonske spomenike na Slovenskem in tudi ne med največje frančiškanske samostane. Danes, zlasti po zaslugi Helene Seražin, o njegovi umetnostno-zgodovinski vrednosti vemo že veliko. Z njeno razpravo »Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana« že dodobra poznamo njegovo zgodbo.¹³⁷ Po raznih zapletih je bila ustanovna listina brežiškega samostana podpisana leta 1685, podpisala pa jo je hči pokojnega dobrotnika grofa Jurija Frankopana, lastnika brežiškega gospostva, Marija Julijana,

137 Vovk, Mihael Stanislav: Brežiški frančiškani od potresa 1917 do odhoda, str. 123–137. Seražin, Helena: Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana, str. 139–167.



Rann a. d. Save, Franziskanerkloster.
Erdbeben am 29. Jänner 1917.

Slika 39: Poškodovana cerkev in frančiškanski samostan v Brežicah (StLA A. Schniderschitsch, K. 1, H. 5).

grofica Abensperg in Traun. Samostan je nastal pred mestnim obzidjem na zemljišču, ki so ga darovali brežiški meščani. Najverjetneje je bil samostan dograjen med letoma 1685 in 1693. Tega leta je namreč umrla zadnja pokroviteljica iz rodbine Frankopanov, brežiško posest pa so dobili grofje Attems, ki so z njo prevzeli tudi skrb za vzdrževanje samostana.¹³⁸ V 18. in 19. stoletju so samostanski kompleks dograjevali, na prehodu iz 19. v 20. stoletje pa so samostansko cerkev temeljito prenovili. Po posvetitvi obnovljene cerkve leta 1893 so z gradbenimi deli nadaljevali leta 1902 s popravilom in dograditvijo samostanskih poslopij za noviciat. Ta dela so bila zaključena še istega leta, s preureditvijo zunanjščine samostanske cerkve pa so začeli šele maja 1905. Načrte za prenovo so pripravili v stavbarski delavnici arhitekta Valentina Scagnettija iz Krškega, ki je delo opravila do 6. avgusta. Cerkev je dobila novo pročelje, zvonik pa koničasto kapo in uro. »*Fasado je kronal trikoten zatrep z biforo sredi timpanona,*« je zapisala Seražinova.¹³⁹

Potres je arhitektovo delo domala v celoti uničil. Takratni gvardijan pater Ananija Vračko je stanje po potresu slikovito opisal: »... *Naša sreča je bila, da se ni zgodilo ponoči. Nekaj časa je bilo kot da se hoče vse podreti. V silnem mrazu smo šli v železniške vozove. Kako zelo da je potres razdejal poslopja, se vidi šele znotraj. V samostanu so zidovi razmaknjeni in polni razpok. Nobena stena ni cela. Vojaki so za silo podprli prostore. Prišla je komisija. Ko so izvedeni možje videli strašno razdejanje, so rekli, da bo treba samostan do tal podreti. Tudi cerkev je zelo prizadeta. Stare zazidane line so se odprle ...*«¹⁴⁰

138 Povzeto po Seražin, Helena: Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana.

139 Seražin, Helena: Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana, str. 145–146.

140 ASFP, IIb-15b Brežice, tipkopis članka p. Ananije Vračko za Cvetje z naslovom: Naš samostan in cerkev v Brežicah. Prim. Vračko, Ananija: Naš samostan in cerkev v Brežicah, str. 151–152.

Dokument nam nadalje še govori: »... V zadnjem času dne 10. aprila, je novi strašni sunek mesto in samostan še bolj razrušil ...«¹⁴¹ Brežiški frančiškani so svojim sobratom v istem viru še poročali: »Iz Brežic poročajo, da je potres naš samostan še bolj razdejal, kakor se je prvotno mislilo. Komisija se je izjavila, da ne kaže drugega, kakor še to podreti. To je nov težak udarec za našo redovno okrajino. Sv. Gora, Kostanjevica, Sv. Višarje so postale žrtve vojske, Brežice potresa, kaj še pride, kdo ve ... Zima noče odnehati. Samostanska služba božja se obhaja v deželni bolnišnici. Dobra stanovanja zelo pogrešajo ljudje in naši sobratje, ki so še ondi.«¹⁴² Ostalo pa jih je zelo malo. Že 31. januarja 1917 je bilo odločeno, da se naj tudi »pater magister z novinci podajo v Nazarje fr. Antonin, p. Odorik in p. Maks (Maksimiljan op. p.) pa v Ljubljano,«¹⁴³ in še »ker je po potresu 29. 1. samostan v Brežicah močno poškodovan, se preseli novincijat v Nazarje.«¹⁴⁴ V Maribor pa je odšel gvardijan pater Ananija Vračko. Sredi februarja 1917 ga je nasledil pater Berard.¹⁴⁵

Tisti patri, ki so ostali v Brežicah, pa so od državnih oblasti pričakovali obljubljeno/konkretno pomoč pri začasni nastanitvi. Vendar ni šlo vse po načrtih in pričakovanjih. Dober mesec po potresu, 2. 3. 1917, je vodja okrajnega urada dr. Viktor Neuwirth pisal svetniku v prezidiju cesarskega namestništva v Gradcu sledečo prošnjo:

»Vaša visoka blagorodnost,

Visoko spoštovani gospod svetnik cesarskega namestništva!

Tukajšnji frančiškanski konvent trdi, da so vaša ekselencja konventu obljubili leseno barako, na katero patri sedaj čakajo. Meni o tem ni ničesar znanega in lahko le domnevam, da je vaša ekselencja o tem govorila z gospodom baronom Mosconom. Ker pa patri vsak dan sprašujejo tako mene kot tudi inženirja Steiningerja vas prosim za zadevno pojasnilo. Če je postavitve barake res v načrtu, si vas dovoljujem opozoriti, da jo bo potrebno postaviti na vrtu samostana in ne bi smela biti večja od normalnih barak. Baraka mora imeti tudi drugačno opremo in konstrukcijo.

Dejansko v samostanu ni mogoče bivati, saj je zaradi njegovega zelo slabega in nevarnega stanja, moral biti po nalogu oblasti, izpraznjen. Trenutno so tu trije

141 Prav tam.

142 Vračko, Ananija: Dopisi, str. 124.

143 ASFP, Ib-11a Delovnik 1912–1921, delovodnik province za leto 1917, Dopis št. 43 z dne 31. 1. 1917.

144 Prav tam. Dopis, št. 44, z dne 31. 1. 1917.

145 Prav tam. Dopis, št. 56, z dne 18. 2. 1917.

Bezirkshauptmannschaft

Einlegung *Rann*
Rann 1/3 1917.
Herrn Statth.
Rann Statth.

Ihre Hochwohlgeboren!
Hochachtungsvoll Herr Statthalter!

Der k. k. Bezirkshauptmannschaft bekanntlich, die Begleitung habe dem Konvente eine eigene Baracke zugewagt, auf deren Vollendung die Statth. bereits warteten. Mir selbst ist über die Sache bereits bekannt und kann ich mich vorstellen, dass die Begleitung mit Herrn Baron Störren bereits gesprochen hat. In jedem die Statth. schon auf die Baracke warteten und sowohl mich als Herrn Ingenieur Herrmingsen hätte fragen, ob ich mir eine überlegungsreiche Bestimmung.

Falls die Lieferung einer Baracke in Aussicht genommen ist, ersuche ich mich darauf aufmerksam zu machen, dass dieselbe im Saale des Klosters aufgestellt werden

versetzt und dass eine nicht so große Anordnungsung auf die hohe getriebenen Stenualbaracken und natürlich auch eine andere Bestimmung und Konstruktion für diese Baracke erforderlich wäre.

Fürsich selbst ist das Kloster ausserordentlich und möchte wegen der sehr schlechten und gefährlichen Zustände eigentümlich betrachtet zu werden. Verlangt man nur 3 Jahre later, ~~und~~ da die anderen anwärts Ihre Zulassung gemeldet haben. Aber auch diese 3 können nachher nicht im Kloster sein. Die Herstellung einer Baracke ist in der Tat überaus notwendig, da die Anwesenheitsbeden auch nicht im anderen Kloster im Saale der Anwesenheitsbeden ^{Konvent} untergebracht werden, erst oder stelle einer Kloster im Saale zuerst ab zu werden sind.

Ihre Bitte nochmals von halbtage gültige Wohnung, welche Anstufung ich allenfalls dem S. P. Franziskanern geben kann.

Mit dem Ausdrucke vorzüglicher
Hochachtung
Ihre Hochwohlgeboren
ergeben

H. Neuwirth

Slika 40: Original pisma vodje okrajnega urada Brežice dr. Neuwirtha s prošnjo za postavitev barake za frančiškanski konvent (StLA, Statth. Präs. A5b, Z-347/1917 (Erdbeben Rann).

patri. Toda tudi ti trije ne morejo bivati v samostanu. Zato je postavitve barake v resnici nujno potrebna, saj člani reda tudi v drugih samostanih ne morejo bivati dalj časa, ker so bili mnogi njihovi samostani v vojni razrušeni.

Še enkrat vas prosim za skorajšnje navodilo, kakšno informacijo lahko dam paterom frančiškanom.

*Z izrazi odličnega spoštovanja, Vaši visoki blagorodnosti vdani, dr. Neuwirth.*¹⁴⁶

Ali je bila baraka postavljena v pregledanih arhivih, ni podatka. Znano pa je, da se je samostan še pozno v leto 1919, torej že v kraljevini SHS, ukvarjal z velikimi problemi pri nabavi potrebnega gradbenega materiala za obnovo samostana. O tem priča tudi pismo/prošnja, ki jo je pater Ananija Vračko 30. avgusta 1919, takrat vodja gradbenih del (stavbeni vodja), naslovil na Poverjeništvo za javna dela v Ljubljani. Naslovnika je obvestil, da bi z novogradnjo samostana »letos deloma že lahko prišlo pod streho, toda primanjkuje cementa, katerega nikakor ne moremo dobiti«, nato pa prosil, da naj se frančiškanov »usmili in nam nakaže takoj en vagon, čez en mesec pa drugi vagon Trboveljskega cementa, kajti to so potrebna nujna dela, ki se ne morejo odločiti«. Zatrjeval je, da bodo morali v štirinajstih dneh delo na gradbišču ustaviti, če ne dobijo cementa. Posebej je prosil za dostavo trboveljskega cementa, ker naj bi bil tisti, ki bi ga lahko dobili iz Hrvaške, »neprimeren za oboke, zlasti pa, ker je še enkrat dražji in samostan, ki z dolgovi zida, tega nikakor ne zmore« ter dodal, »da tudi poskus, da bi že obljubljeni cement pridobili iz Zidanega mosta, ni bil uspešen«. ¹⁴⁷ Prošnjo je »potrdilo in ... toplo priporočilo« okrajno glavarstvo Brežice, »najtopleje« pa je prošnjo priporočil tudi frančiškanski provincial iz Ljubljane. ¹⁴⁸ Je bila prošnja uslišana?

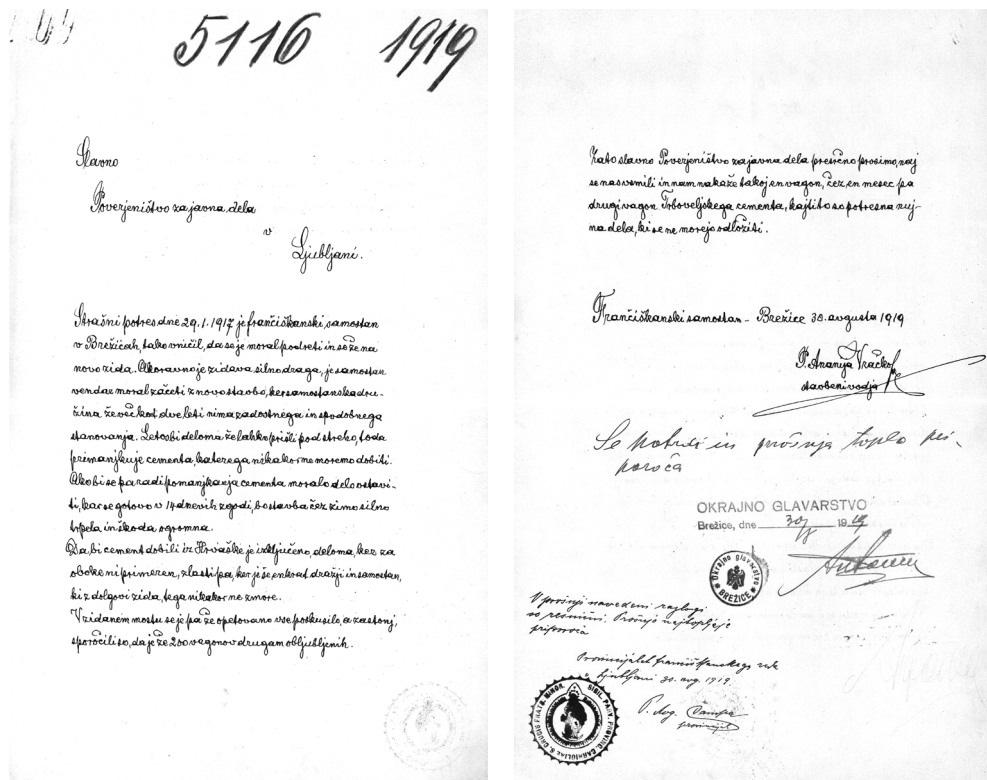
Komisija je svoje izvedensko mnenje o stanju samostana že 3. marca 1917 poslala na Dunaj, in sicer na pristojno Ministrstvo za bogočastje in pouk. V njem je jasno razbrati priporočilo, da je treba samostan porušiti in zgraditi novega. ¹⁴⁹ Frančiškani so izdelavo načrtov za nov samostan in popravilo cerkve poverili že preiskušnemu stavbarju. Naročilo je še leta 1917 namreč dobil Krčan Valentin

146 StLA, Statthalterei-Präsidium, A5b, Z. 346/1917, Prošnja okrajnega glavarstva Brežine, naslovljena na Cesarsko namestništvo (na svetnika cesarskega namestništva) v Gradec o postavitvi lastne barake za konvent, 2. 3. 1917.

147 SI AS 73, Reg. Fasc. VI, 4 Sacra tecta, Brežice.

148 Prav tam.

149 StLA, Verein für Heimatschutz, Karton I/4: Jahresakten 1918, 9/1918: Rann, Franziskanerkloster, Bauschäden, dopis z dne 10. 2. 1918 (Citirano po: Seražin, Helena: Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana, str. 147).

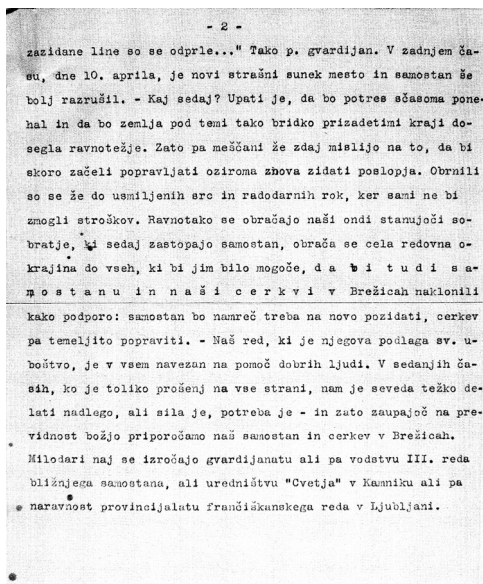
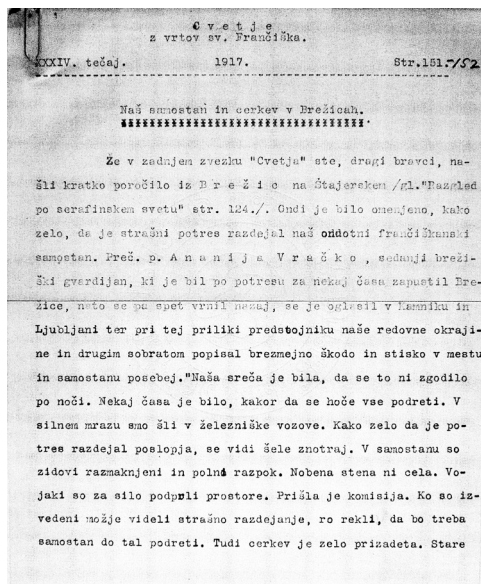


Slika 41: Original pisma patra Ananije Vračka s prošnjo po dostavi cementa za gradnjo novega samostana v Brežicah (ARS, SI AS 73_fVI_4 Sacra tecta, Brežice).

Scagnetti, čeprav je medtem postal mestni stavbenik v Ljubljani.¹⁵⁰ Vendar so se stvari z gradnjo novega samostana začele zapletati. Zaradi vojnega stanja in posledičnega pomanjkanja gradbenega materiala je gradnjo samostana smelo odobriti le vojno ministrstvo. Naročila so lahko dobili le tisti stavbeniki oz. njihova podjetja, ki so jih za to pooblastili v vojnem ministrstvu. Zato so frančiščani zaprosili to ministrstvo, da stavbeniško delavnico Valentina Scagnettija umesti med pooblaščenca podjetja. Šlo pa je seveda za obsežno gradnjo in njeno potrebo je bilo treba utemeljiti. Frančiškani so svojo zahtevo utemeljevali z dejstvom, da so v provinci v vojni izgubili kar tri samostane: Sveto Goro, Kostanjevico in Sv. Višarje. Z obnovo brežiškega samostana pa bi pridobili možnosti za nastanitev patrov, vojnih beguncev.¹⁵¹

150 Za načrte Valentina Scagnettija, glej v: ASFP, Predal Brežice in citirano razpravo Helene Seražin, str. 148.

151 Povzeto po: Seražin, Helena: Arhitektura brežiške frančiškanske cerkve in samostana, str. 147.



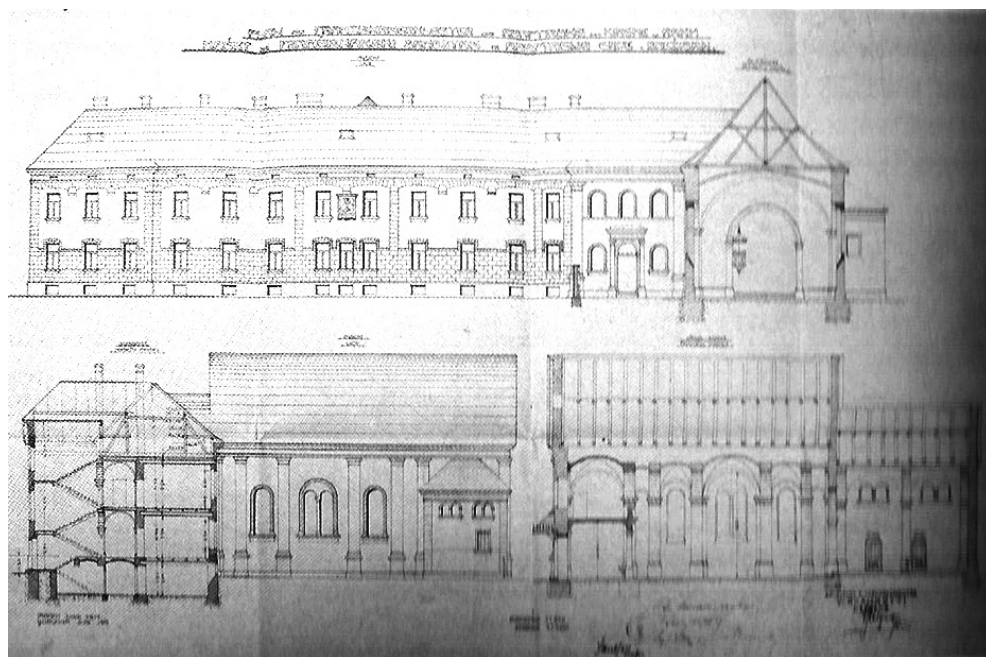
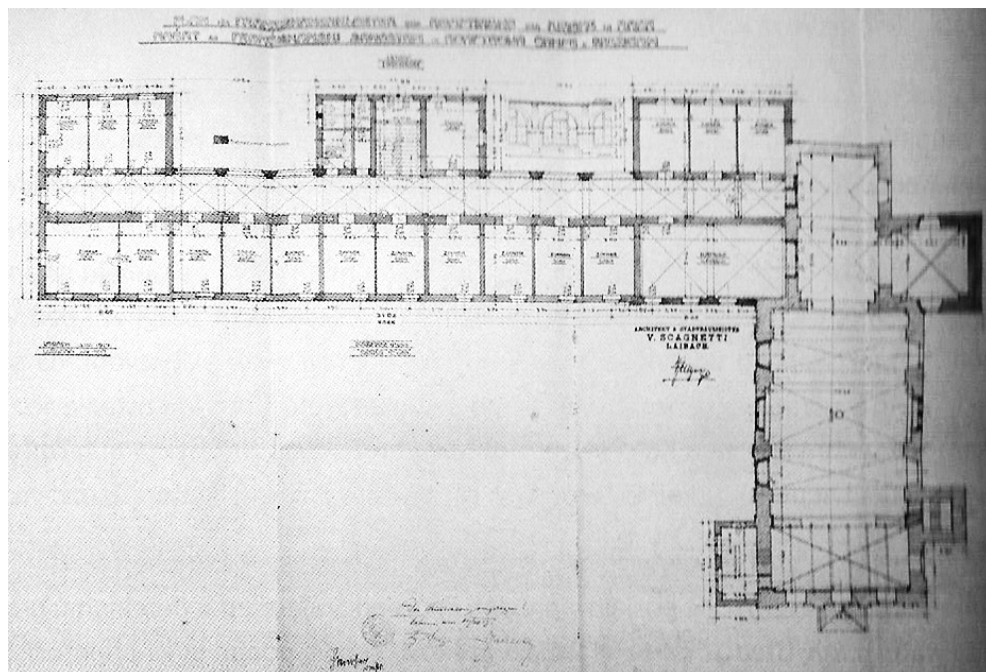
Slika 42: Original članka iz Cvetje iz vrtov sv. Frančiška (ASFP, predal Brežice).

Čeprav je vojno ministrstvo prošnjo frančiškanov podprlo, je do končne odločitve morala iti po predpisani administrativno birokratski poti. Vojno ministrstvo jo je namreč skupaj z načrti predalo pristojnemu Ministrstvu za bogočastje in pouk, to pa jo je poslalo v pregled in oceno Štajerskemu deželnemu uradu za konzervatovstvo v Gradcu.¹⁵² Na osnovi arhivskih virov Helena Seražin takole opiše nadaljnjo usodo prošnje in Scagnettijevih načrtov: »... *Le-ta je projekt prenove cerkve podprl in ga priporočil kot vrednega državne subvencije, o predloženih načrtih za nova samostanska poslopja pa je podal »uničujočo kritiko«... Po Scagnettijevih načrtih je bila tako popravljena le cerkev, o tem še danes pričajo nekaj v njej vzdana spominska plošča, ki jo hrani brežiška gimnazija in stare fotografije iz obdobja med obema vojnama ...*«¹⁵³

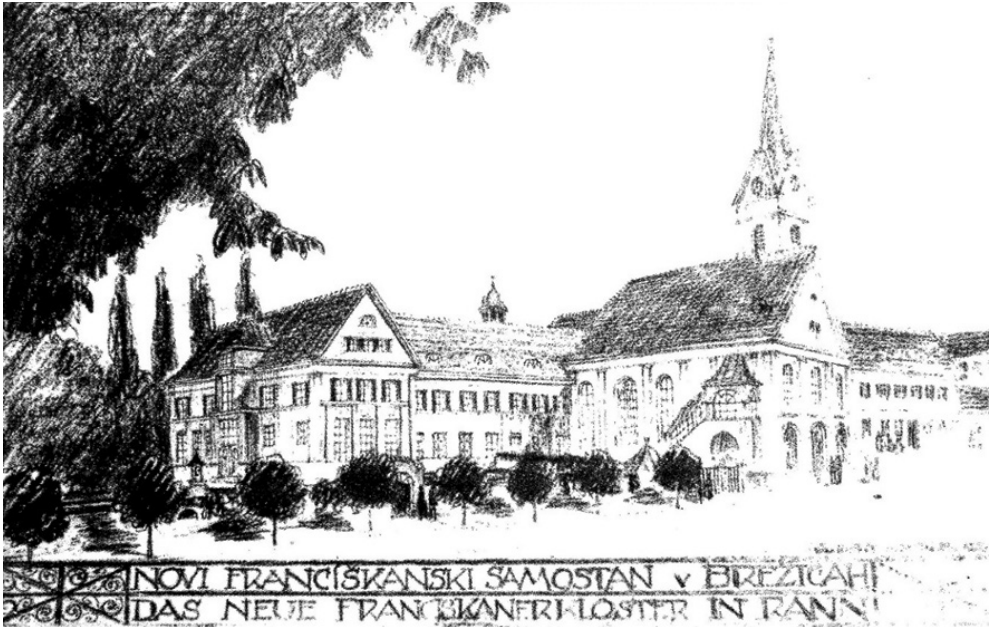
Očitno pa se je odločitev o tem, kdo bo pripravil načrte za obnovo samostana, vplivala tudi »deželna« ali celo narodna pripadnost izvajalca. Ministrstvo za bogočastje in pouk je namreč štajerskemu cesarskemu namestništvu naložilo, da mora v razpisu, ki ga je objavilo v ta namen, postaviti kot enega od pogojev, da naj bi pri pripravi boljših načrtov sodelovali »domači« štajerski arhitekti. Z gradnjo pa se je zaradi vojnih razmer mudilo. Zato ni bilo javnega razpisa, Gradec pa se je neposredno obrnil kar na graško društvo za stavbno kulturo, t. i. Verein für Heimatschutz. To se je

152 Prav tam.

153 Prav tam.



Slika 43: Načrti arhitekta Valentina Scagnettija 1917 (S patri smo si bili dobri, Brežice 2013, str. 148).



Slika 44: Tak naj bi bil frančiškanski samostan po načrtih Hansa Hönlja iz leta 1918 (S patri smo si bili dobri, Brežice 2013, str. 151).

domala natančno leto dni po potresu odločilo in izbralo enega izmed lastnih članov, graškega arhitekta Hansa Hönlja. Arhitekt je na osnovi Scagnettijevih načrtov v slabem mesecu pripravil svoje načrte. Komisija, sestavljena iz strokovnjakov, na čelu z arhitektom Hönlom, ter lokalnih politikov z županom na čelu ter predstavnikov frančiškanov je načrte aprobirala na seji 29. 4. 1918. Potem, ko so dobili še pripombe pristojnih deželnih oblasti in društev in ob logističnih zapletih zaradi konca vojne, se je gradnja lahko začela, zaključila pa se je v začetku leta 1921. Dokončno so ga postavili šele po potresu 3. aprila 1924. V času med vojnama je bil večkrat dograjevan, v času vojne je patre nemški okupator pregнал in samostan »nacionaliziral«, po vojni pa se je v njem naselila brežiška gimnazija.¹⁵⁴

154 Povzeto po citirani razpravi Helene Seražin, več o tem glej v njeni razpravi.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Erdbeben in Brežice (Rann) und Umgebung am 29. Januar 1917 aus der Sicht des Historikers*Dušan Nečak*

Beim vorliegenden Text handelt es sich um eine wissenschaftlich-historische Studie über das angeblich zweitgrößte Erdbeben nach jenem von Ljubljana (Laibach) im Jahr 1895, von dem die Stadt Brežice (Rann) und die umliegenden Ortschaften am linken, steirischen, und am rechten, krainischen Sava-Ufer am 29. Januar 1917 heimgesucht wurden. Ein wesentliches Charakteristikum der Abhandlung offenbart die Tatsache, dass sie auf neuerfassten bzw. entdeckten Primärquellen beruht, und zwar hauptsächlich aus dem Steirischen Landesarchiv Graz, dem Zgodovinski arhiv mesta Ptuj (Historisches Archiv der Stadt Ptuj), dem Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani (Archiv der Republik Slowenien, Ljubljana) und dem Arhiv frančiškanske province sv. Križa v Ljubljani (Archiv der Franziskanerprovinz des hl. Kreuzes in Ljubljana).

Die Studie stellt ein spezifisches Thema dar, das zwar auch die militär-politische Geschichte einschließt, sich aber hauptsächlich mit der sogenannten Alltagsgeschichte auseinandersetzt. Das Thema wurde aus der Sicht des Historikers, d. h. aufgrund einer Analyse der zugänglichen Primärquellen, noch nicht behandelt. Wohlbekannt ist es jedoch vom seismologischen Standpunkt, weil es bereits in den Jahren unmittelbar nach dem Erdbeben, aber auch später, abgehandelt wurde, selbstverständlich im Rahmen der damals zur Verfügung stehenden Mittel.

Die Studie ist in mehrere inhaltlich abgegrenzte Kapitel gegliedert. Trotz der Verwendung neuer Primärquellen bringt sie vom Standpunkt des Historikers keine »revolutionären« Veränderungen des bisherigen allgemeinen Wissens über das Erdbeben in Brežice. Ihre Bedeutung und ihr Novum liegen vor allem in der Darstellung von Einzelheiten aus dem Alltagsleben und der Bemühungen um die Schädensanierung in den Jahren 1917–1918. Von besonderer Bedeutung ist zweifellos jener Inhaltsabschnitt der Studie, in dem von den Schwierigkeiten bei der Mittelbeschaffung für den Wiederaufbau und bei der Beschaffung von Baumaterial die Rede ist, ferner von Facharbeitern und dem Militär, welches letzteres einzig und allein imstande war, der Bevölkerung konkrete Hilfe zu leisten. Die Schwierigkeiten waren enorm, allein der Sachschaden wurde auf ca. 2 Millionen Kronen (etwa 4 Millionen €) geschätzt.

In diesem Abschnitt wurden zusätzlich Einzelheiten der organisatorischen Tätigkeit von Prof. Dr. Alexander Tornquist von der Technischen Hochschule Graz beleuchtet. Der bedeutendste Erdbebenexperte der Doppelmonarchie wurde bereits einen Tag nach dem Erdbeben in das betroffene Gebiet mit der Aufgabe geschickt, dort den »Erdbebendienst« zu organisieren. Die »Erdbebengeschichte« wird zusätzlich durch das Unterkapitel über die Berichterstattung beleuchtet, wie sie sich nicht etwa in Presseberichten, sondern in Primärquellen, vor allem in den Berichten der zuständigen politischen und Militärbehörden widerspiegelt. Diese Berichte vermitteln vor allem das Gefühl der Ohnmacht und Verzweiflung, aber auch das Mitgefühl der höchsten Vertreter des Staates, der Länder und der lokalen Behörden. Das Geschehen im heimgesuchten Gebiet wird zusätzlich im Kapitel über das Schicksal des Franziskanerklosters beleuchtet. Auch aus dem Grund, weil es sich dabei um das größte und kunsthistorisch bedeutendste Baudenkmal handelte, das dem Erdbeben zum Opfer fiel. Auch das ausgewertete Archivmaterial aus dem Franziskanerarchiv bietet interessante und teilweise neue Einzelheiten über die Beschädigungen des Klosters und seiner Kirche sowie über Verhältnisse, die im Kloster nach dem Erdbeben herrschten. Freilich auch über bereits z. T. bekannte Intrigen beim Bau des neuen Klosters.

Aus der Studie gehen deutlich auch Reibungen und Probleme zwischen einzelnen Behördenzweigen hervor, auch auf lokaler Ebene, die zutage traten, wo es sich um Hilfe für die bedrohte Bevölkerung handelte. Außerdem zeigte es sich, dass man im Land Steiermark beim Spendensammeln die Stadt Brežice vom nationalen Standpunkt betrachtete, als eine deutsche Stadt, als letzte Festung des Deutschtums an der Sprachgrenze. Auch mit dieser Argumentation versuchte man nämlich die Donatoren dazu zu bewegen, der schwer geprüften Bevölkerung zu helfen, obwohl diese, wie aus den Bauschädenschätzungen hervorgeht, in der Mehrzahl slowenischer Herkunft war. Laut den Angaben des im Jahr 1918 in Wien veröffentlichten Spezialrepertoriums für die Steiermark, das auf den Resultaten der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 beruht, betrug das Verhältnis zwischen den Bürgern mit deutscher Umgangssprache und den Bürgern mit slowenischer Umgangssprache in der Stadt Brežice 777 : 430 zugunsten der Deutschsprachigen, jedoch erhält dieses Verhältnis eine ganz andere Gewichtung im Rahmen des Gerichtsbezirks, nämlich 870 : 19 221 zugunsten der Slowenischsprechenden.

Die Spendenaktion für die geprüfte Bevölkerung war sehr breit angelegt und verlief sowohl auf lokaler als auch auf Landes- und Staatsebene. Interessanterweise wurden Geldspenden auch von kirchlichen Kreisen, vom »Bund der deutschen Städte« und sogar von der jüdischen Gemeinschaft in Graz gesammelt. Geld wurde sogar von den Mitgliedern des Kaiserhauses und von Kaiser Karl I. höchstpersönlich

gespendet. Die Ergebnisse der Spendenaktion waren, wie aus der Auswertung der Dokumentation hervorgeht, eher bescheiden, und die Bevölkerung war zum Großteil auf die behördliche Hilfe auf landes- und Staatsebene, bei der Schadenbeseitigung bzw. Lieferung von Baumaterial in erster Linie auf das Militär angewiesen. Von entscheidender Bedeutung war die Hilfeleistung seitens des in Brežice stationierten Infanterie-Ersatzbataillons. Es mangelte an allem, vom Vermögensschutzpersonal über Baumaterial bis zu Handwerkern und Bauarbeitern.

Die durch das Erdbeben entstandenen Schäden waren enorm, gab es doch in einzelnen Ortschaften kaum ein Haus, das nicht beschädigt gewesen wäre. Darum erstreckten sich die Rekonstruktionsarbeiten auch auf die Nachkriegsjahre, aber auch im neuen Staat gab es Probleme finanzieller und materieller Natur.

Die vorliegende Studie bringt auf der Mikroebene eine Anzahl von Neuheiten und beleuchtet vor allem Schwierigkeiten, die sich beim Wiederaufbau ergaben, die jedoch in mancher Hinsicht auch als Kriegsfolge anzusehen sind. Der Krieg, der in jener Zeit für die Doppelmonarchie bereits verloren war, verursachte die meisten Schwierigkeiten beim Aufbau des vom Erdbeben heimgesuchten Gebiets, und eben in diesem Zusammenhang muss das damalige Geschehen betrachtet werden. Wenn man hinzufügt, dass das Erdbeben im strengen Winter mit niedrigen Temperaturen und einer dicken Schneedecke geschah, kann man sich ein Bild machen, wie schwer die geprüfte Bevölkerung in der Zeit danach lebte. Eben darüber wird in der vorliegenden Abhandlung ausführlich berichtet.

Aus dem oben Erwähnten geht hervor, dass ein Hauptcharakteristikum der vorliegenden Studie die Tatsache ist, dass sie mehr Arbeit erforderte als erwartet. Um einige Elemente der Beseitigung der Schäden genauer beleuchten zu können, vor allem die finanzielle Problematik, müsste man noch das im Wiener Staatsarchiv aufbewahrte Quellenmaterial auswerten, und zwar Dokumente des Finanz- und des Innenministers. Dabei muss besonders hervorgehoben werden, dass die slowenischen Archive, mit Ausnahme des Arhiv Republike Slovenija in Ljubljana, beinahe keine einschlägigen Primärquellen aufbewahren. Auch in der zentralen österreichisch-ungarischen wissenschaftlich-seismologischen Institution, der noch heute existierenden sogenannten »Erdbebenkommission« fehlt davon jene Spur. Dessen ungeachtet ist das in der vorliegenden Studie gezeichnete Bild aussagekräftig genug, um Antworten auf die Schlüsselfragen im Zusammenhang mit dem Wiederaufbau des heimgesuchten Gebiets geben zu können.

Die Studie besteht aus zwei gleichwertigen Teilen. Beim ersten Teil handelt es sich um die oben kurz umrissene historiographische Studie, der zweite Teil umfasst

dagegen das transkribierte Bauschädenschätzungselaborat, das im Arhiv Republike Slovenije in Ljubljana aufbewahrt wird, sowie dessen Übersetzung, die von Mirka Nečak besorgt wurde. Dieser Teil ist für andere Forscher dieses Geschehens vorbehalten, die an weiteren Einzelheiten oder zusätzlichen einschlägigen Angaben interessiert sind. Von besonderer Bedeutung ist die Veröffentlichung dieser Primärquellen für Seismologen und Geologen, die die einschlägigen Angaben bei ihrer Forschungsarbeit verwenden können. Gerade aufgrund dieser Dokumente kann man sich ein genaueres Bild von den Dimensionen des Erdbebens und dessen Stärke machen. Das genannte Operat enthält genaue Beschreibungen über Typ und Art des Schadens an einzelnen Bauten, wobei der Schaden auch geschätzt wird.

Die Absicht, die der Autor mit dieser Studie verfolgt, soll an dieser Stelle noch einmal zusammenfassend wiedergegeben werden:

»Meine Absicht als Historiker ist es nicht, kann und darf es nicht sein, irgendeine geo-seismologische Auswertung der bisherigen Arbeit oder gar eine neue Auswertung anzustreben. Ich möchte das bekannte Bild der Geschehnisse in jenen Januartagen des Jahres 1917 am Kriegsende lediglich ergänzen, in erster Linie auf der Grundlage neuer Primärquellen und Fotografien, die in slowenischen und österreichischen Archiven aufbewahrt werden.«

prevedel Niko Hudelja